

VIGILIA

1994 / 10

Az ortodoxia és a katolicizmus

BÉKÉS GELLÉRT, D. MOLNÁR ISTVÁN, OROSZ LÁSZLÓ,
PÁSZTOR JÁNOS ÉS PIRIGYI ISTVÁN ÍRÁSA

ZLINSZKY JÁNOS: **Vallásos nevelés, katolikus iskolák**

**Mészöly Miklós a nemzeti önkritikáról
és a keresztény értékekről**

LUKÁCS LÁSZLÓ:	„Tanúim lesztek...”	721
----------------	---------------------	-----

AZ EMBER ÉS KÖRNYEZETE

ZLINSZKY JÁNOS:	Vallásos nevelés, katolikus iskolák	722
BÉKÉS GELLÉRT:	Keresztény egység és az új ökumenikus Direktórium	733
PÁSZTOR JÁNOS:	Az új ökumenikus Direktórium református szemmel	743
OROSZ LÁSZLÓ:	Unionizmus vagy ökumenizmus?	749
PIRIGYI ISTVÁN:	A magyar görög katolikusok története	754
D. MOLNÁR ISTVÁN:	Görög katolikusok Ukrajnában és Belorussziában	760
POMOGÁTS BÉLA:	Az Erdélyi Római Katolikus Státus	767
R. M. RILKE:	Vedd el szemem világát; Szorongás (<i>versek, Kerék Imre fordításai</i>)	772
HATÁR GYŐZŐ:	Viszontlátás (<i>elbeszélés</i>)	773
BEKE TIBOR:	Az 5 érzék kórusa (<i>vers</i>)	778

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

SZŐNYI SZILÁRD:	Kádár István ortodox parókussal	779
-----------------	---------------------------------	-----

MAI MEDITÁCIÓK

MÉSZÖLY MIKLÓS:	A „nemzeti önkritika” és „keresztény értékeink” dilemmái	785
-----------------	--	-----

EGYHÁZ A VILÁGBAN

LUKÁCS LÁSZLÓ:	Katolikus állásfoglalások a kairói konferenciához	790
----------------	---	-----

SZEMLE

(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)	793
---	-----

„Tanúim lesztek...”

A kereszténység az apostoli időktől kezdve az üldözésekben nőtt nagygyá. A Megfeszített követőivé váltak azok, akik fölverték a keresztiséget — osztottak halálában, de feltámadásában is. A vértanúk véréből új krisztushívők születtek. Így történt ez más kultúrákban és korokban is: az egyház nemcsak túlélte az üldöztetéseket, de meg is erősödött általuk. Századunkban a szovjet hatalmat túlélő ortodox kereszténység bizonyítja leginkább e kétezer éves tény igazságát. A vértanúk győztek: az orosz kereszténység új életre támadt, nem a Szovjetunió felbomlásakor, hanem két évtizeddel hamarabb, éppen a Hruscsov által indított újabb üldöztetési hullám idején, amelynek célja az egyház végső és teljes megsemmisítése volt.

A hatvanas években kezdődött el a kereszténység újjászületése Oroszországban. A háború után születettek nemzedéke átélhette az ateizmus halálát, amelyet hivatalos ideológiaként tettek kötelezővé, s amelyet az állami erőszak minden lehetséges eszközével igyekeztek beléverni az egymást követő nemzedékekbe, immár fél évszázadon át. Mindezek ellenére — Isten kegyelméből — újraéledt a kereszténység.

Éltek még ekkor olyan idős emberek, akik el-elmentek a templomba (ahol akadt ilyen), a megtérők mégsem tőlük vették át a hitet: egyetemisták voltak, városi fiatalok, akik csakugyan a „sem-miből” találtak el Istenhez, vállalva az egyetemről kizáratást, a rendőrségi zaklatást, az elmeógyógyintézeti kezelés rémét, sőt az országból való kiutasítást is.

Ehhez a nemzedékhez tartozik Tatjana Goricseva. 1947-ben született Leningrádban, filozófiát tanult, majd tanított szülővárosában. 26 éves korában ismerkedett meg a *Miatyánk* szövegével, s ez elindította a hit útján. Megtért, megkeresztelkedett, majd barátaival megszervezte a keresztény fiatalok szemináriumát. 1980-ban száműzték. Hazáját csak 1989-ben kereshette föl újra. A nyugati „szabad” világ kereszténysége azonban életének második megpróbáltatását hozta. Híressé vált könyvének már a címe is erre utal: *Veszélyes Istenről beszélni* — nemcsak az ateista diktatúrában, hanem az értékeit és eszményeit megtagadó szabad világban is.

Az ortodoxia ma visszanyerte külső szabadságát. Elegendő-e ez a lelki, belső újjászületéshez? Feltámad-e a szaporodó-gyapardó intézmények mögött a Szentlélek ereje? Goricseva szerint az orosz népnek gyermeki lelke van, ezért bízik annyira Istenben. Nem a múltat emlegetik, hanem a jövőben reménykednek.

Az intézmények szintjén bonyolult és konfliktusokkal tűzdelt a keleti és a nyugati kereszténység közeledése. A lélek bensőbb szintjén azonban egy Atyának gyermekei vagyunk mindnyájan, s mindnyájunkat egyazon Lélek itatott át.

Vallásos nevelés, katolikus iskolák

ZLINSZKY JÁNOS

1928-ban született Budapesten. Jogász, ügyvéd, a Miskolci Egyetemen a római jog oktatója, 1989-től alkotmánybíró, az Osztrák Tudományos Akadémia levelező tagja, a Piarista Diákszövetség elnöke.

Az 1949. évi XX. tv. magyar alkotmány biztosította ugyan a lelkiismereti és vallásszabadságot, azonban egyúttal hivatalos ideológiává tette a marxizmus-leninizmus tanait. Ennek alapján a pedagógusok számára egyetemi felvételük előfeltételeként írták elő az ideológiai elkötelezettséget, meghatározták a tudomány társadalmi-ideológiai elkötelezettségét, és a mindenki számára kötelező általános iskolákban egyértelműen, de a középiskolákban is szinte teljes mértékben megvalósították a materialista szellemű oktatást. A nyolc egyházi középiskola évi 320 diákja nem sokat változtatott azon, hogy ilyen szellemben művelődött hazánk értelmisége 1950-től negyven éven át.

A jogi rendezés öt éve

Az 1989. október 23-án kihirdetett új, helyesebben minden ízében megújított alkotmány biztosítja az alapvető jogok között a vallás- és vélemény szabadságot, biztosítja a szülők jogát gyermekük nevelésének meghatározására, biztosítja az oktatás szabadságát, a művelődéshez való jogot; mindezt a demokratikus jogállam keretei között. Az alkotmányos jogi keretet kitölti több más részletszabály mellett az egyházakról szóló törvény, a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény, az Alkotmánybíróság 4/1993. (II.12.) AB és 18/1994. (III.31.) AB határozata. Mégis nem kevés félreértés, bizonytalanság tapasztalható egyházak és polgárok, önkormányzatok és szülők között egyaránt az iskolák és az azokban folyó nevelés terén. Itt-ott indokolatlan elvárások fogalmazódnak meg a hivatalos szervek irányában, másutt nem tudunk élni a jogállam biztosította eszköztárral, ismét más esetben a jogi szabályozás félreértése, helytelen értelmezése fordul elő.

Nem kell ezen csodálkozni. Negyven év alatt nemcsak egyoldalú oktatás folyt, hanem a politikai jogok pluralista gyakorlata is ki volt zárva. Az állam és a hatóságok szerepe döntően másképp él tudatunkban, mint ahogy azt a jogállam keretei megengedik és megkívánják.

Pedig sürgős lenne a nevelés és oktatás terén mielőbb előrelépni. A társadalomban, legalábbis annak minden ellenkező törekvés ellenére kereszténynek megmaradt részében, a rendszerváltozás után elemi erővel jelentkezett a kívánság: pótolni a mulasztottakat, a most iskoláskorú fiataloknak megadni a lehetőséget a keresztény világnézet elsajátítására. Az egyházak érezték is a feléjük irányuló várakozást, s vágytak teljesíteni a krisztusi parancsot: elmenvén,

Igény az egyházi iskolákra

tanítások minden nemzetet. Megfogalmazták hát kívánságukat elvett intézményeik visszaadására, oktató-nevelő munkájuk újra felvételének lehetővé tételére.

A törekvések helyenként találkoztak a demokratikusan megválasztott önkormányzatok jóindulatával, és így egyes iskolákban megkezdődött a keresztény szellemű oktatás — új szerzetesiskolákban, állami iskolák párhuzamos semleges és vallásos osztályaiban vagy éppen ökumenikus, általánosan keresztény szellemben átszervezett intézményekben — még mielőtt az oktatási törvény és az egyházi ingatlanok, intézmények visszaszolgáltatásának lehetőségét szabályozó törvény megjelent volna.

A társadalmi megmozdulásnak azonban mihamar megszületett a visszahatása is. Egyrészt a negyven éven át ellenkező szellemben befolyásolt társadalmi közeg részéről: keresztény kurzusról, erőszakos térítésről, a semleges oktatás és a szabad véleményformálás visszaszorulásáról cikkeztek, szónokoltak az ellenzők. Hangjuk találkozott azoknak az aggodalmaival, akik a megszokott megzavarásától félték: attól, hogy gyermekük kényszerülhet tanárt, osztályt, iskolát váltani azért, hogy mások jogos igénye megvalósulhasson; attól, hogy mint oktatók kényszerülnek intézményt, tantestületet cserélni az átszervezések következtében. Végül a katolikus egyház hivatalos szervei is tartottak attól, hogy kicsúszik kezükből az oktatás irányítása, hogy laikusok alapította katolikus nevelőintézmények jelennek meg a színen, és az egyháznak nem lesz meg a személyi és intézményi lehetősége azok megfelelő ellenőrzésére, azon előfeltételek biztosítására, amelyek nélkül a kánonjog szerint nem minősül katolikus iskolának a mégoly buzgó hívek által alapított iskola sem.

Az Alkotmánybíróság döntése

Az első hivatalos támadás az egyházak ingatlanainak visszaadása miatt indult meg és az Alkotmánybíróságnál emelt panaszt amiatt, hogy az általában megtagadott „reprivatizáció” alól a törvény az egyházakkal kivételt tesz. A 4/1993. AB határozat visszautasította ezt a panaszt. Megállapította, hogy az elkötelezett nevelés iránti társadalmi igényt az állam támogathatja oly módon, hogy az egyházak részére vissza- vagy átad ingatlanokat, intézményeket, hogy azokat a társadalmi célnak megfelelően, de vallásos szellemben működtessék. Az Alkotmánybíróság rögzítette a jogállamnak azt a kötelezettségét, hogy az ilyen társadalmi célt megvalósító, de vallásos szellemben működő intézmények létrejöttének jogi feltételeit megteremtse, és azokat a költségvetésből az állami-önkormányzati intézményekkel azonos mértékben támogassa. Egyúttal az állam és az egyház szétválasztásából adódó alkotmányos követelményként rögzítette, hogy az állam a maga eszközeivel nem folytathat vallásos szellemű nevelő-oktató tevékenységet, nem kötelezheti el magát egyetlen vallás tételei mellett sem. Azokat az intézményeket, amelyekben a párhuzamos — elkötelezett és semleges — oktatás már megvalósult, átmenetileg fenntarthatónak ítélte ugyan, de azzal a megszorítással, hogy lehetőleg törekedni kell

a tiszta jellegű oktatási-nevelési intézmények létrehozatalára. Meghatározta azt a minimumot is, amely a semleges oktatást igénylőknek ellátásban kijár akkor is, ha az adott település, körzet lakóinak többsége elkötelezett jellegű oktatást igényel: olyan ellátásra van ilyenkor joga a kisebbségnek, amilyenben akkor részesülne, ha csak az ő gyermekei lennének iskolakötelesek vagy oktatást igénylők az adott településen, körzetben.

Az Alkotmánybíróság e határozatát követve a közoktatási törvény (ktv) előírta, hogy az átmeneti, párhuzamos megoldásokat, amelyek révén állami vagy önkormányzati fenntartású iskolában vallásos szellemű nevelés folyik, öt éven belül fel kell számolni, és a jövőben az állam, (önkormányzat) vallásos iskolát nem alapíthat. Egyúttal kötelezte az önkormányzatokat arra, hogy a vallásos iskolák fenntartóival hosszú lejáratú finanszírozási szerződést kössenek. Ha ilyen nem jönne létre, a szerződés megkötését a minisztérium kötelezettségévé tette.

Vallásos szellemű állami iskolák?

Ezzel a kérdés látszólag rendeződött állami oldalról. Legfeljebb azon lehetett töprengeni, szerencsés volt-e az ötéves határidő megállapítása anélkül, hogy a törvény tételesen intézkedett volna azon esetekről, amikor a vallásos iskola létrehozatala csak megindult a fokozatos továbbfejlesztés szándékával, aszerint, ahogy az első évfolyam feljebb halad és újabb-újabb utánpótlás jelentkezik. (A tapasztalat szerint az utánpótlással általában nincs baj, inkább a túljelentkezésből adódó nehézségekkel küszködnek a vallásos oktatási intézmények.) Ám ilyen iskola elvi megindításakor a legtöbb esetben, különös tekintettel a források szűkösségére is, az önkormányzat fokozatos megvalósítást irányzott elő, s most a ktv alapján úgy vélte, nincs joga többé (és nem kötelessége) a továbbfejlesztés eszközeit biztosítani az ötéves átmeneti idő alatt sem.

Az Alkotmánybíróság újabb határozata ugyan tisztázta, hogy a ktv-nek ilyen értelem nem tulajdonítható, de azt alátámasztotta, hogy az ötéves határidő alatt a félmegoldásokat fel kell számolni, és a vallásos intézmények részére új fenntartókat kell keresni. Ezzel kapcsolatban nem kevés a tanácsstalanság. További nehézséget jelent, hogy a ktv megjelenése után az önkormányzatok újabb vallásos szellemben működő iskolák indításától az átmeneti időben is elzárkóznak, ott tehát, ahol az igények a ktv megjelenése után jelentkeznek, azok kielégítése a meglévő önkormányzati iskolában akkor sem lehetséges, ha a szülők többsége vagy akár teljes száma azt kívánná — amire egyébként aligha van esély.

Egyházi iskolák

Maradnak az egyházi visszaigénylések és az ilyen épületekben indítható iskolák. Ám ezek visszaadása a törvény szerint is tíz év alatt történik csupán, s az egyházak is nehézségekkel küszködnek ezen iskoláik működtetésében. Így még ahol az épületek visszaadása rendben meg is történik, az iskolák megindulása késhet. Ha nem indul meg a visszaadott épületben az oktatás, kiesik egy olyan oktatási intézmény, amit az ellátásnál számba vettek, és átmenetileg a tanulók

indul meg a visszaadott épületben az oktatás, kiesik egy olyan oktatási intézmény, amit az ellátásnál számba vettek, és átmenetileg a tanulók elhelyezése válhat kérdésessé. Az önkormányzat tehát, ha komolyan veszi feladatát, csak akkor mondhat le iskoláról egyház javára, ha abban az oktatás folyamatossága biztosított.

Nem indokolatlan hát felmérni és elemezni: Mire van lehetőségünk és jogunk a mai alkotmány és törvények szerint? Mik a kötelességeink a keresztény tanítás és nevelés terén, milyen erőforrásokkal számolhatunk? Milyen gyakorlati feladatokat ró ránk a ktv, mi tartozik ebből a hivatalos egyházra és mi a laikus hívekre?

A művelés-nevelés joga és kötelessége

A más társadalomban felnőtt embernek szükséges tudatosan végiggondolnia, mit is várhat az államtól, az önkormányzattól az oktatás és nevelés során, s mi az, amiben a jogállam tudatosan magára hagyja. Az állam az alkotmány 67.§ 1. bek. alapján köteles az esélyegyenlőség megteremtésével biztosítani a művelődéshez való jogot mindenki számára. Már maga ez a művelődéshez való jog is kifejezendő. Elsősorban azt jelenti, hogy az állampolgároknak a hivatás és a foglalkozás szabad megválasztásához, velük született lehetőségük kibontakoztatásához, végső soron emberségük kiteljesítéséhez a szükséges, de ezen túl a nem okvetlen szükséges, ám hasznos és igényelt ismeretek megszerzését is lehetővé kell tenni. Az államnak a maga politikájában törekednie kell arra, hogy polgárai különböző irányokban művelődhessenek. A meglévő művelődést szolgáló intézményhalozatot köteles fenntartani, működtetni és fejleszteni.

A művelődés joga és kötelessége

A művelődéshez való jog az egyén oldaláról nézve alapvetően szabadságot jelent társadalmilag hasznos és lehetőségének megfelelő ismeretek elsajátítására, az állam részéről pedig kötelezettséget a lehetőségek biztosítására. Az egyén jogosult, de nem köteles művelődni, az állam arra polgárát nem kényszerítheti. Ám bizonyos szintű műveltségre, tudásra szüksége van minden állampolgárnak a demokratikus jogállamban jogai és kötelezettségei gyakorlására. Nem valósulhat meg a közélet demokratizmusa, a jogállam, ha az állampolgárok nagykorú, politikai jogokkal rendelkező része nem képes a jogai gyakorlásához szükséges ismeretanyag megszerzésére, megértésére, értékelésére. Ebben a vonatkozásban az alkotmány 70./J§ szerint állampolgári kötelezettség áll szemben állami követelménnyel, az iskolakötelezettséggel.

A ktv előírja, hogy minden állampolgár köteles vagy az alapfokú oktatásban részt venni, vagy az általános ismeretanyagot más módon megszerezni és arról számot adni. Minthogy az ismeretek elsajátításának meg kell előznie a közéletbe való bekapcsolódást, a tankötelezettséget a gyermekek számára írják elő. Ez a kötelezettség a szülőket terheli, rajtuk kérhető számon. A gyermek ne-

Minthogy a gyermeket a szülő jogosult nevelni, de ennek során köteles vele az alapvető ismereteket elsajátíttatni, e jog és kötelezettség a gyakorlati életben szembekerülhetnek. A nevelés nem csupán az otthon falai közt folyik, abban a társadalmi környezet is részt vesz.

A gyermeket nevelő környezeti tényezők között a legfontosabb az iskola. A ktv szerint a nevelés a közoktatásnak az ismeretek közlése mellett határozott célja.

Mi is valójában a különbség oktatás és nevelés között? Az oktatás tárgyi ismeretek közlését és elsajátíttatását célozza. A nevelés az értékek felismerését, elfogadását és a megvalósításukra való törekvést kívánja az egyénbe oltani. Valóban csak az oktatást kívánja meg a jogállam előfeltételeként a tankötelezettség, és teljesen szabadon határozza meg a szülő — legalábbis elvben — az értékeket? Nyilvánvalóan nem. A jogállam maga is értékrend, és az erkölcsi értékeknek van egy bizonyos köre, a közérkölc minimuma, amely a jogállam működésének éppúgy előfeltétele, mint a tudás bizonyos szintje. Az önkéntes jogkövetés (a törvények szabad belátáson alapuló betartása), a politikai célok szabad megválasztása, ennek során a szükséges döntések többségi meghatározásának elfogadása a kisebbség részéről, törekvés mások véleményének megértésére, a kisebbség szabadságjogainak akármilyen túlnyomó többség által történő tiszteletben tartása, az ember életének, méltóságának, szabadságának mindenki más által történő elismerése, a társadalmi igazságra való törekvés, amelyben az emberek egyenlősége és a méltányos elbírálás egyaránt teret kap, viták békés eszközökkel történő intézése, türelem a más nézetek, szokások, emberek iránt, szociális érzék, segítőkészség, felelősségvállalás — mindezek olyan előfeltételei a működő demokráciának, jogállamnak, amelyekre a növekvő embert nevelni kell. Ezeket értékként fel- és elismertetni, elfogadásukra buzdítani, az iskolai közösség adta lehetőségek között megvalósításukat gyakoroltatni a jogállam lényegéből folyó alkotmányos feladat (ktv 4.§ 3. bekezdés). Minthogy a jogállami értékek elfogadása magának a szülőnek is kötelessége, ezekre az állami intézmények nemcsak nevelhetnek, de kötelesek is nevelni. Így a jogállam alkotmányos követelményéből levezethető az oktatás kötelezettsége mellett bizonyos értékekre nevelés kötelezettsége is — ennyiben a szülők alkotmányos joga korlátozható, nevelési kötelezettsége meghatározható.

Minden oktatási intézmény köteles az ismereteket tárgyilagosan, türelmesen és a tanulók lelkiismereti szabadságát tiszteletben tartva közvetíteni. Ugyanígy köteles a tanulókkal elfogadtatni a jogállamiság előfeltételeit képező értékeket is. Ezen túl azonban ún. világnézeti jellegű értékek elfogadtatását az állam eszköztárának felhasználásával nem lehet szorgalmazni, hiszen a pluralista állam a világnézeti tanok, vallási igazságok iránt — ha azok a jogállam és a demokrácia alapjait elfogadják — semleges magatartásra köteles.

Ebből adódik a vallásos szülő sajátos gondja a közoktatással kapcsolatban. Ugyanabban az időszakban kellene gyermekével megismertetni és elfogadtatni saját világnézetét, értékrendjét, amelyben a gyermek az alapvető ismeretek elsajátítására, az állampolgári értékek meg- és elismerésére köteles. A vallásos szülő számára az ismeretek közlése sem közömbös, hiszen azokon keresztül vagy azokkal párhuzamosan a világnézet megalapozását szolgáló ismereteket is el kíván sajátítani gyermekével. A világnézetet közvetve szolgáló ismeretek között a semleges iskola oktatója legalábbis válogathat (mennyiben vesz fel a tananyagba például istenes verseket), a közvetlen világnézeti alapul szolgáló ismeretek közvetítésére pedig sem nem köteles, sem nem jogosult az általános műveltség megkívánta mértéken túl. A szülőnek tehát, aki vallásos szellemben kívánja nevelni gyermekét, segítséget jelent, ha az oktató vele azonos szellemben valósítja meg az egyébként semleges oktatást. Az oktató ugyan saját világnézete elfogadtatására nem használhatja fel az iskola biztosította nevelési és kényszereszközöket, világnézete ennek ellenére — főleg humán tárgyak oktatása során — óhatatlanul megnyilvánul, és személyisége akaratlanul is formálhatja tanítványait. A kettős nevelés nemcsak az állami kényszereszközök igénybevételének korszakában volt hátrányos. Az egységes szellemű nevelésnek ma is komoly jelentősége lehet a gyermek személyiségének formálódására.

A többféle ráhatásnak persze lehet kedvező hatása is, főleg a nagyobb gyermek nevelésénél. Türelemben, a másik megértésében régen is élen jártak azok a diákok, akik másvallásúként egyházi tanítványként nevelkedtek. Ám számolnunk kell azzal, hogy az alkotmány érték- és szabadságrendje olyan társadalmi közegben valósul meg, amelyet a múlt rendszerben alakítottak ki — egészen más értékrend hatása alatt. Az oktatókat képző főiskolákra vallásos világnézetű tanárjelölt évtizedeken át legfeljebb véletlenül juthatott be, a pedagógusok között a (ma valószínűleg amúgy is kisebbségben lévő) vallásilag elkötelezett személyek aránya jóval kisebb, mint a társadalmi átlaguk: tudomásul kell venni, hogy az oktatók szellemisége átlagban eltér a szülők szellemiségétől. Ezen jogi eszközökkel változtatni nem tud a pluralista demokrácia, amellet a tanárok szakértelmére az oktatásban szükség van, s ellenkező tapasztalatig fel is kell tételezni róluk, hogy a megváltozott alkotmányos követelményekhez az oktatás során alkalmazkodni fognak.

Vallásos szellemű iskolák

A vallásos elkötelezettségű szülők céljaik eléréséhez az állami semleges iskolák oktatóira az esetek többségében nem számíthatnak. Nevelési céljaikkal a mai iskolarendszerben hátrányos helyzetben vannak. Jogaik érvényesítésére a nevelés terén maguknak, saját erejükől kell tárgyi lehetőséget teremteniük, az állam csak a jogi ke-

reték biztosítására köteles. A jogi keret létezik is. A ktv 10.§ 3.d a gyermek jogaként, a 13.§ 1. a szülő jogaként nevesíti, hogy a gyermek igénye és választása szerint vallásos szellemű iskolába járhason. Ez összhangban van mind az alkotmánnyal, mind a nemzetközi normákkal. Hogy áll azonban a valódi választási lehetőséggel az a szülő, aki ráébred, hogy gyermekét a következő iskolaévben a tankötelezettségnek megfelelően be kell íratnia iskolába vagy el kell küldenie óvodába? Van-e a szülőknek, a szülők nagy többségének választási lehetősége?

Mondjuk ki nyíltan: ez a választási lehetőség egyelőre csak papíron, jogilag létezik. Egyház és állam egymásra mutogat, ha a szülő felveti a felelősség kérdését. Ki a felelős valójában? Megteremthető-e és hogyan a vallásos szellemű nevelés oktatási intézményeinkben a társadalom igényeinek megfelelő mértékben?

Az egyháznak tanítási hivatásából folyó kötelezettsége a maga részéről mindent megtenni annak érdekében, hogy a vallásos nevelést és a keresztény szellemű oktatási intézményt igénylő szülők gyermekei részére az intézmények létrejöjjenek. Az egyházaknak a róluk és a vallásszabadságról szóló törvény értelmében joguk van közhasznú intézményeket felállítani, fenntartani és irányítani, s amennyiben ezzel költségvetési feladatot vállalnak át, ugyanolyan költségvetési támogatás jár nekik, mint a hasonló feladatot ellátó állami vagy önkormányzati intézményeknek. Ez a jogállam pluralista jellegéből alkotmányosan következik. A legegyszerűbb és legkevesebb egyéni gondot okozó módja a pluralista oktatás megszervezésének az lenne, ha az egyházak mindenütt, ahol erre igény mutatkozik, létrehoznák az egyházi iskolákat, megadva ezzel a választási lehetőségét az egymás mellett álló vallásos és semleges iskola között a szülőknek. Hosszabb távon kiderülne, melyik iskola nem életképes. Azt be kellene csukni, a másik folytathatná tevékenységét.

Am ez a megoldás országunk és különösen az egyházak mai anyagi helyzetében nem képzelhető el. Nagy átlagban, a fogyó számú gyermekek mellett, elegendő vagy csaknem elegendő iskola van hazánkban, semmi esetre sem szabad az ország anyagi erejét kényelmi szempontok miatt ilyen átmeneti kísérletezésre fecsérelni. Vallásos intézmény építésére ott kerülhet sor, ahol az iskolaépítést a tanulók létszáma amúgy is indokolja. Ilyen helyen viszont, ha az érintett szülők, tanulók döntő többsége vallásos iskola megvalósítását igényli, létre kellene hozni a kívánt jellegű intézményt az általános oktatási intézményfejlesztési programon belül. Am még ilyen esetben sem szabad a létesítést az államtól vagy az önkormányzattól várni, hanem csak az anyagi eszközök rendelkezésre bocsátását. A megvalósítást valamely egyházi vagy magán iskola-fenntartónak kell magára vállalnia.

Amde hol vagyunk e megvalósítás rendezésétől?! Többnyire vitás az is, hogy egyáltalán van-e igény a létrehozandó intézményben vallásos szellemű nevelésre. Az állam nem gyűjt erre vonatkozó

adatokat, egyrészt mert költséges, másrészt mert „tiszteli az egyén jogát arra, hogy világnézetéről ne nyilatkozzék”, és mert a vallást személyi adatként nem tartja nyilvántarthatónak. Ez ugyan hamis érvelés: ha az állam elébe akarna menni polgárai igényének, akiknek iskoláit valaha elvette és megszüntette, nyugodtan megkérdezhetné e vonatkozásban adott körzetben, mi lenne a gyermekes szülők óhaja, milyen arányban, milyen nevelést kívánnak. Az állam azonban egyelőre elzárkózott az ilyen felméréstől, és a következő periódusban valószínűleg nem fog változni ilyen irányú magatartása. Így az egyházakra vár ez a feladat.

Amíg nincs ilyen átfogó alapos felmérés, amíg nem tudunk biztos számokkal tervezni e téren, minden egyéb vita az elkötelezett vagy vallásos iskolák számáról fantomharc lesz. Mintafelvételek, statisztikai részfelmérések mit sem érnek. Nem szabad megrettenni a vallásszabadságra hivatkozó felmérést ellenzők azon kifogásától, hogy pluralista demokráciánkban tilos a meggyőződés szerinti megkülönböztetés, ezért tilos a vallásos meggyőződés kutatása is. A vallásszabadság kifejezetten jelenti a vallás szabad megvallását is, mégpedig minden olyan esetben, amikor ez a vallás gyakorlásának lehetővé tétele miatt szükséges. Hogy tartsa tiszteletben az állam a szülők jogát a nevelésre, hogy vállalja fel egyházi iskola létrehozatalának anyagi lehetővé tételét, ha nem tud megbizonyosodni arról, hogy ezzel a jogosultak igényének tesz eleget? A felmérést nem helyettesíti a hitoktatás adata. Nem feltétlenül azonos a hitoktatást igénylők száma a katolikus vagy keresztény iskolát igénylők számával, amint ezt néhány szerencsétlenül alakult eset már megmutatta.

Másrészt az egyházaknak alázatosan be kell ismerniök, hogy nem lesz elegendő erejük saját iskola létesítésére vagy fenntartására, vezetőikkel vagy tanárokkal való ellátására ott sem, ahol arra az igény kétségtelenül bizonyítható. Ilyenkor indokolt az iskola szervezését, irányítását a laikus híveknek átengedni. Ehhez elvben előre ki kell dolgozni azokat a feltételeket, amelyek mellett az egyház az ilyen laikusok szervezte iskolát elismeri sajátjának. Nem kell, hogy a katolikus iskola egyházi alapítású és fenntartású legyen, a kánonjog szerint elég, ha az egyház egyetértésével létesül.

Ökumenikus iskolák

Tudomásul kell továbbá venniük az összes egyházaknak, hogy megfogyatkozott a katolikusok, sőt általában a keresztények száma az elmúlt félszázadban Magyarországon. Hazánk mindig is vegyes vallású volt, de legalább kereszténynek volt nevezhető. Adódhatnak települések, körzetek, ahol a keresztény nevelés iránti igény egy iskolára való gyermeket csak az összes vallások követőiből együtt tud összehozni. Az egyházak eddig általában idegenkedtek az ilyen ökumenikus megoldásoktól. Nagy tisztelettel úgy vélem, hogy egyházunk helytelen úton jár, ha az ilyen egységes keresztény neveléssel szemben tartózkodó, gyanakvó álláspontot képvisel. Helyette elébe kellene menni az ilyen kezdeményezéseknek. Akár úgy, hogy a többi keresztény egyházzal megegyezünk: lehetőleg mindegyik ilyen iskolát

vállalja el valamelyikük sajátjaként és a többiek az adott településen támogassák. Akár úgy, hogy az ilyen iskolákat fenntartó-szervező szülői közösségek katolikus tagjainak iránymutatást ad egyházunk arra, mi az, amire vigyázniok kell az iskola szervezeti szabályzatának megfogalmazásánál, hogy a katolikus gyermekek oda ne kárakra, hanem épülésükre járhassanak. Ébredjünk rá, hogy az állami semleges iskola ma nem a század első felének állami iskolája, ahol gyakorlatilag minden oktató valamilyen fokon keresztény volt, hanem a marxista szellemű oktatásszervezés ránk hagyott terhes és veszedelmes öröksége, ami tovább éltetődik, ha nem nyújtunk helyette más lehetőséget.

Az igények fölkelése

Ám nem elég az igényeket egyszer felmérni, és aztán megelégedni azok ellátásával, akik jelentkeznek (bár ez is elég nagy feladat lesz). Fel kell ébreszteni a keresztény nevelés iránti igényt azokban, akik még hozzáférhetők számunkra. Ez pasztorális program a lelkipásztorok részére.

Az egyház ébressze rá híveit lelkiismereti kötelességükre gyermekük tanítását illetően. Ha van alkotmányos joguk a nevelésre, Isten előtt kötelesek azzal élni és annak leghatékonyabb lehetőségét megkeresni. A lelkiismeretvizsgálatokba iktatassák be a lelkipásztorok: nem vétkezett-e a szülő e téren a jónak elmulasztásával! Ugyancsak ébressze rá az egyház híveit e téren az összefogás szükségességére. Az egyház maga, mint államtól független társaság, szervezhet iskolát, ám a szülők, akik a helyhatóságok választói is, többet is tehetnek ennél: politikai alkotmányos jogaikat gyakorolva kérhetik az intézményekben a vallásos oktatás lehetővé tételét, akár intézmény átengedését is ilyen célra.

Iskolák létesítése, fenntartása

Iskolatervezés

Ha megvannak a felmérésből eredő adataink, és mozgósítottuk a híveket a cél érdekében, a feladatok szakszerű megtervezésére is sort kell keríteni. Egyházi és világi szakemberek együtt tervezzék meg, milyen iskolarendszere van igény és lehetőség. Hol, hány fő részére kell katolikus vagy keresztény óvoda, általános iskola. Hiányszót kell pótolni, vagy a meglévőt, meglévők valamelyikét indokolt átvenni? Hol kell középfokú oktatási intézmény, szakiskola? Hogy áll a lehetőség a tanárokat, vezetőket illetően, mennyi a távlati igény keresztény oktatókra? Így ki lehet alakítani a közeli és távlati fejlesztési terveket, és hozzá lehet kezdeni az előfeltételek biztosításához.

Az iskolatervhez hozzátartozik a főiskolai képzés tervezése és szervezése is, elsősorban a katolikus tanárképzés biztosítására, de az állami felsőoktatási intézményekben tanuló katolikus diákok világnézetének erősítésére is: így az állami tanárképzés is nevelhet a vallásos iskolák számára utánpótlást.

Hitoktatás az iskolában

Addig is, amíg a felmérés és távlati tervezés sürgető feladata megvalósul, a jelenleg már megmutatkozott igények teljes ellátása a feladat.

**Az állam
kötelezettségei
a vallásos szellemű
iskolákban**

Elsősorban a hitoktatás általános megvalósítása. Itt is tudatosítani kell, hogy az egyház nem követelheti a hitoktatást az iskolában, ha azt az oda járó gyermekek szülei nem igénylik. Az iskola nevelési programjába, a fent vázolt keretek között, alkotmányos jogok alapján a szülőknek van beleszólásuk. Egy oktatási intézmény sem tagadhatja ma meg hazánkban jogosan, hogy alternatív tárgyként a vallási ismeretek oktatását ne tegye lehetővé az oktatás keretében, ha erre a gyermekek vagy a szülők igényt formálnak. A szülőket az egyház e vonatkozásban is ébressze rá lehetőségeikre és lelkiismeretük szerinti kötelezéseikre, szervezze meg összefogásukat és együttes fellépésüket.

Az állam nem tart fenn, nem is létesít vallásos szellemű, elkötelezett oktatási-nevelési intézményeket. Mit jelent az intézmény létesítése, mit a fenntartása? Abban, hogy a vallásos szellemű intézmény világnézetéhez igazított tananyaggal, ilyen szempontból kiválogatott pedagógusokkal működjen, az állam nem működik közre. Abban, hogy ilyen iskola működésének anyagi kereteit, épületét, ingatlanát biztosítani lehessen, elvárható az állam támogatása, ha az ilyen iskolát a szülők igénylik. Az állam építhet és építtethet ilyen intézményt. A folyamatos finanszírozásra ilyenkor az önkormányzat vagy az állam a törvény értelmében szerződéssel vállal kötelezettséget.

A létesítő vagy fenntartó a semleges iskolára vonatkozó állami kötelezettség szempontjából nem a finanszírozó, nem az építtető, hanem az iskolai szervezetet létrehozó, a diákokat felvevő, az oktatókat alkalmazó, a nevelés irányát vallásos szellemben meghatározó szervezet. Ez lehet egyházi vagy világi szervezet egyaránt. Lényeges, hogy az állami kötelező oktatás biztosítva legyen, és az iskolán belül érvényesüljön az oda beiratkozó, de nem vallásos vagy más vallású gyermekek iránti tolerancia, meggyőződésük tiszteletben tartása.

Az egyháznak indokolt szakmai segítséget nyújtania az ilyen szervezetek létrejöttéhez, és részükre megadni az adatokat (a már körvonalazott felmérések alapján), hogy megalapozottan tárgyalhassanak iskola létrehozataláról, átvételéről az illetékes hatóságokkal, esetleg társszervekkel. Indokolt kidolgozni előre mindazon szempontokat, amelyekre figyelemmel kell lenni a szervezet létrehozásánál vagy az iskolafenntartási tevékenység célként való megfogalmazásánál, esetleg mintairatokat szerkeszteni e célra. Meg kell továbbá foglalmazni azokat az egyházi elvárásokat is, amelyek mellett az egyház sajátjának tekinti az oktatási intézményt. Újszerű jogászai, szervezői, gazdasági és nem utolsósorban oktatási-nevelési szakfeladat ez, fel kell rá kellően készülni. Számolni kell azzal, hogy a szülők tartósan csak akkor fogják a vallásos intézményeket előnyben részesíteni, ha azok legalább az állami intézmények oktatási színvonalát nyújtják, miközben többletet is biztosítanak, elfogadható, sőt vonzó formában.

Különös gonddal indokolt megfogalmazni, kidolgozni az egyházi kívánalmakat a nem katolikus keresztény vagy ökumenikus iskolák számára. Ezek ma reális, sőt sok helyütt egyedüli alternatívát jelenthetnek a semleges állami intézménnyel szemben. Nem sza-

bad őket sem elutasítani, sem magukra hagyni. A társadalomnak minél nagyobb mértékben szüksége lenne a toleráns, de keresztény erkölcsiséget hordozó, közvetítő oktatási intézményekre.

Figyelni kell arra, hogy a törvény az átmeneti formák felszámolására határidőt szab, és várható, hogy azt szorosan fogják értelmezni. 1997-ig minden katolikus iskolának meg kell találnia, teremtenie a fenntartóját. Hangsúlyozom, hogy csak a fenntartás átvétele kötelező, ehhez nem kell az önkormányzati tulajdonnak eleve átkerülnie az egyház vagy más fenntartó tulajdonába. Valószínűleg sok esetben megoldás lehet, ha csak a használati jogot adja át tartósan a hatóság. Esetleg sikertelen kísérletek visszarendezésére is könnyebb lesz így módot találni. Költségproblémát ez nem okozhat, mindegy, hogy az állam vagyont vagy annak használatát fordítja-e oktatási célra.

Legkésőbb 1997-ig az egyházaknak készen kell állniuk a már létező elkötelezett intézmények végleges átvételére. Folyamatosan készülniök kell az ezen felül jelentkező igények kielégítésére is. A szervezett politikai, társadalmi fellépéshez az ügy érdekében fel kell használni, amennyire csak lehet, a sajtó, a rádió és a televízió nyilvánosságát, tudatosan fel kell lépni az ezek útján vagy másutt megmutatkozó értetlenség, ellenségesség ellen. Csak jogunkkal szabad élnünk, de azal teljes mértékben! A katolikus szülők az iskolák érdekében kérjék számon képviselőiktől a választások során tett ígéretek teljesítését, ebben működjenek együtt más keresztény erőkkal, szervezetekkel.

A katolikus iskolaügy sarkpontja a katolikus pedagógus. Az egyháznak minden módon törekednie kell a katolikus nevelői hivatások ápolására, a kléruson belül és kívül egyaránt. Meg kell szervezni a katolikus oktatók képzését, továbbképzését, hiszen elsősorban nekik kell pontosan ismerniök mind az állami törvényekben megfogalmazott, mind az egyházi törvénykönyv által megfogalmazott kívánalmakat munkájukkal, intézményeikkel szemben.

Az egyház maga is lépjen fel állami intézményekben tanító hívei vélemény- és oktatási szabadságának biztosítása érdekében, és híveit is buzdítsa az ennek érdekében történő kiállásra. Segítsen megszervezni az alkotmányos jogok megfelelő védelmét.

Tudatosítsuk, hogy az egyháznak választania kell: vagy a régi és már bevált eszköztárának újraéledését bevárva, évezredes távlatban gondolkodva, ráérősen működik a megszokott keretek között, miközben kockáztatja mindazon lelkeket, akik megnyerhető lennének következetes vallásos nevelés által, és magára hagyja a keresztények társadalmi csoportját a megalkuvó lehetséges megoldások keresésében, a neki idegen politikai porondon; vagy vállalja, hogy minden korhoz és minden néphez szól a küldetése, hogy itt és ma sokan várják az ismeretlen Örömhírt, és megkeresi — világi híveire nagyobb mértékben támaszkodva — az adott lehetőségek közt, a rendelkezésre álló eszközökkel az iskolaügy azonnali és folyamatos intézését. Azt hiszem, csakis egy lehet a válasz. A jó pásztor egy bárányt sem hagyhat a pusztában, akármilyen tövises úton is kell utána mennie!

Keresztény egység és az új ökumenikus Direktórium

BÉKÉS GELLÉRT

Született 1915-ben Budapestben. Teológus, bencés szerzetes. 1933–40 között a római Szent Anzelm Egyetemen filozófiát és teológiát hallgatott. 1940–46 között a pannonhalmi gimnázium, a teológiai főiskola tanára. 1946 óta a Szent Anzelm Egyetem, 1979 óta a Gergely Egyetem teológiai tanára. Legutóbbi írását 1994. 1. számunkban közzéltük.

Ez az írás kiegészítő fejezet a szerző múlt évben megjelent könyvéhez: *Krisztusban mindnyájan egy. Keresztények egysége — utópia?* Bencés Kiadó, Pannonhalmi

**Ökumenizmus
a zsinati
dokumentumokban**

Unitatis redintegratio
13–16.

A múlt évben, március 25-én, közel nyolc esztendő gondos munkájának eredményeképpen, II. János Pál pápa jóváhagyta az *Ökumenikus Direktórium* új, átdolgozott kiadását. A tárgy természetéből adódik az ökumené barátainak első kérdése: Mi a jelentősége ennek a *Direktórium*nak? Előbbre viszi-e az egységre törekvés akadozó ügyét? Elhamarkodott volna a válasz, ha előbb nem azt kérdeznénk, hogy egyáltalában mi szükség volt erre a *Direktórium*ra. S ha szükség volt rá, milyen irányt mutat, milyen elveket nyújt, milyen szabályokat ír elő a katolikus híveknek az egység munkálására.

Az új *Direktórium* voltaképpen két elődjének átdolgozott és egyesített kiadása. Az első 1967-ben jelent meg azzal a céllal, hogy a II. Vatikáni zsinat ökumenizmusra vonatkozó elvi döntéseit a keresztények egységre törekvésének gyakorlatára alkalmazza. A második, 1970-ben, arra vonatkozóan ad konkrét irányelveket, hogyan kell beépíteni a zsinat ökumenikus tanítását a felsőbb fokú teológiai tanítás rendjébe. Időközben, 1983-ban, megjelent az új *Egyházi Törvénykönyv* (*Codex Iuris Canonici*) és a múlt évben a katolikus egyház új *Katekizmusa*. A készülő *Direktórium*nak nyilván ezeket is figyelembe kellett vennie, hiszen a tanítás vagy a szervezés vonatkozásában mindkét dokumentum foglalkozik az ökumenizmus ügyével. Különben is a zsinat óta eltelt három évtized folyamán a mozgalom annyira kibővült, és a teológiai dialógus dokumentumai annyira megszorodtak, hogy a helyes tájékozódás érdekében szükségessé vált ez az új kiadás.

Ismeretes, hogy a zsinati dokumentumok közül kettő kifejezetten is foglalkozik az ökumenizmus kérdésével. Az egyházzól szóló dogmatikus konstitúció, a *Lumen gentium*, azon egyetemes jellegű, alapvető tanítás keretében tárgyalja témánkat, miszerint a keresztények, bármely egyház tagjai — ha különböző módon és mértékben is —, Isten népének egyetemes egységébe tartoznak. Oda tartoznak a maguk módján a nem keresztény vallások hívei, sőt a magukat hitetleneknek vallók is, mert arra vannak hivatva, hogy otthonra találjanak ebben az egységben. A keresztények egymáshoz való viszonyával, annak részletkérdéseivel, a sajátos ökumenikus problémákkal viszont az *Unitatis redintegratio* kezdetű dekrétum foglalkozik. Nos, az új *Direktórium*ot azzal a szándékkal adja ke-

zünkbe az egység ügyeivel megbízott szentszéki Tanács (Pontificium Consilium ad Unitatem Christianorum rovendam), hogy nem csak az egyházi előjárókat és katekétákat, hanem minden érdeklődőt tájékoztasson a zsinati dokumentumok tanításának alkalmazásáról, és hívei számára megjelölje az alkalmazás irányelveit, szabályait és helyes eszközeit.

Öt fejezetében a *Direktórium* alapvetésként a zsinat ökumenikus tanítását foglalja össze, a második fejezetben az ökumenikus munka megszervezését szabályozza, a harmadikban arról szól, hogyan kell a papságot és a híveket ökumenikus gondolkodásra és cselekvésre nevelni, valamint hogyan kell teológiai főiskolákon szakszerűen foglalkozni a vonatkozó kérdésekkel; végül a negyedik és ötödik fejezetben arra ad konkrét tanácsokat, hogyan lehetne az egység ügyét érvényre juttatni az egyházi és a társadalmi életben.

Arra a kérdésre tehát, hogy előbbre viszi-e az egység ügyét a *Direktórium*, az eddigiek alapján már most azt válaszolhatjuk, hogy a *Direktórium* közvetlen célja nem az, ami a teológiai párbeszédé vagy a közös imádságé, vagyis nem az ökumenizmus gyakorlata, hanem e gyakorlat szabályozása. Ezzel azonban a Szentszék újból határozottan elkötelezi magát az ügy szolgálata mellett, és egyben a jelen körülmények közt konkrét segítséget nyújt híveinek ahhoz, hogy meg is valósítsák, ami ezen a téren megvalósítható és meg is valósítandó. A *Direktórium* tehát nem csak hitet tesz a zsinat ökumenikus tanításáról, hanem rá is irányítja figyelmünket összetartozásunk gyakorlataira: a közös imádságra, a testvéri párbeszédre és az együttes tanúságtétel különböző formáira.

Hogyan látja a zsinat ökumenikus tanítását a Direktórium?

Első fejezetében az új *Direktórium* teljesen magáévá teszi a zsinat ökumenikus tanítását. Amit ebből a tanításból a gyakorlati alkalmazás szolgálatára kiemel, azt négy egyháztani alapelvben sűrítjük össze.

A megváltás egyetemes jellege

1. Az első alapelv *Isten üdvözítő művének egyetemes jellege és érvénye*. A *Lumen gentium* (LG) 13-16. pontjának a Bibliát követő tanítása szerint az üdvösségre szóló isteni meghívás egyetemes: az egész emberiségnek szól. Ennek alapján ír a konstitúció „Isten egyetlen népének katolicitásáról”, az emberiségnek arról az egyetemes egységről, amit Isten Krisztus által végbevitt üdvözítő műve hivatott megvalósítani. Ahhoz, hogy ebben a krisztusi üdvösségben részesüljön az ember, Isten népéhez kell tartoznia. Ezért, ha különféle módon is, „de ehhez az egységhez tartoznak, vagy ehhez vannak rendelve mind a katolikus hívők, mind Krisztus más hívei, mind pedig általában minden ember, akit Isten kegyelme meghívott az üdvösségre”.

LG 13.

Nos, Isten népét Krisztus egyháza hivatott egybegyűjteni. Ezért, aki Isten népéhez tartozik, az valamiképpen Krisztus egyházához is hozzátartozik. A zsinat ennek az egyházhoz tartozásnak négy fokát különbözteti meg. Teljesen beépülnek az egyházba azok, akik — a zsinat szavaival — „Krisztus Lelkét hordozva magukban, elfogadják az egyház teljes rendjét és az üdvösségnek az egyházban létesített minden eszközét”. Ez azt jelenti, hogy megvallják a hitre vonatkozó teljes tanítást és elfogadják a krisztusi üdvösségben részesítő szentségeket az apostoli egyházkormányzattal együtt. A zsinat szerint a katolikus egyház tagjai azok, akik így épülnek Krisztus egyházába.

LG 14.

Ám — ismét a zsinat szavaival — a katolikus egyházat „a kapcsolatok sok szála köti össze azokkal, akik megkeresztelkedtek ugyan, de mint keresztények nem vallják a teljes hitet vagy nem tartják fenn az egységet, a közösséget Péter utódával”. Akik így épülnek Krisztus egyházába, azok a nem katolikus keresztények. A katolikusokkal való közösségükről a következőkben részletesebben beszélünk.

LG 15.

Harmadik fokozatként a zsinat Isten népéhez tartozónak tekinti azokat is, akik nem keresztények, de egyistenhívők, mint a zsidók és a mohamedánok, vagy legalábbis „homályos képekben” keresik az „ismeretlen Istent”, mint a hinduk.

Végül, negyedik fokozatként, „még azoktól sem tagadja meg az isteni gondviselés az üdvösségre szükséges támogatást — írja a konstitúció —, akik önhibájukon kívül nem jutottak el Isten kifejezett ismeretére, de éppen nem az isteni kegyelem nélkül, iparkodnak becsületesen élni”.

LG 16.

**Nem katolikusok
közössége a katolikus
egyházzal**

2. A második alapelv a *nem katolikus keresztények valóságos, még ha nem is teljes közössége a katolikus egyházzal*. Az *Unitatis redintegratio* erről a hitbeli és szakramentális közösségről a következőt tanítja: „Azok, akik hisznek Krisztusban és szabályszerűen részesültek a keresztség szentségében, már bizonyos, jölehet nem tökéletes kapcsolatba kerültek a katolikus egyházzal... Jogosan díszíti őket a »keresztény« megjelölés, a katolikus egyház gyermekei pedig méltán ismerik el őket testvéreiknek az Úrban.”

Unitatis redintegratio 3.

**A tanítás és a
szentségek közössége**

3. A harmadik alapelv az, hogy ezt a valóságos, ha nem is teljes egyházi közösséget *bizonyos közös tanításbeli és szakramentális elemek alapozzák meg*. Ezek az elemek ugyanis akár láthatóak, mint maga a Szentírás vagy a keresztség és más szakrális cselekmény, akár láthatatlanok, mint a hit, remény és szeretet lelki aktusai és a Szentlélek egyéb ajándékai, együttesen építik és éltetik az egyházat. Nos, ezek közül nem egy megtalálható a nem katolikus közösségekben is, és — a dekrétum tanítása szerint — „kétség-telenül megteremthetik a kegyelmi életet és el kell ismernünk, hogy meg tudják nyitni üdvösségünk közös kapuját, noha mind-egyik egyházban más és más módon”.

4. A harmadikból következő negyedik alapelv a nem katolikus egyházi közösségek üdvösséget közvetítő, szakramentális szerepe. „A tőlünk különvált egyházak és közösségek — írja a dekrétum —, ámbar hitünk szerint fogyatkozásokban szenvednek, az üdvösség misztériumát tekintve nincsenek megfosztva jelentőségüktől és súlyuktól. Krisztus Lelke ugyanis nem vonakodik felhasználni őket az üdvösség eszközüül. Üdvösségre vezető hatékonyságuk ugyanis éppen azokból a közös egyházi elemekből származik, amik hitünk szerint a katolikus egyházra lettek bízva.” Ezek az egyházi közösségek tehát valóságos egyházi funkciót töltenek be.

LG 3.

E zsinati tanítás szerint tehát hiteles egyházi elemek jelenlétének mértékében bizonyos valóságos, még ha nem is teljes közösség áll fenn a keresztyény egyházak közt. Ez a közösség azonban még nem felel meg teljesen Krisztus eredeti szándékának, hiszen Ő azt kérte mennyei Atyjától, hogy hívei egyek legyenek vele és általa egymás közt, amint Ő egy az Atyával. Ezt az egységet azonban csakis a krisztusi hit teljes megvallásával, a szakramentumok, főleg az Eucharisztia közös ünneplésével és az apostoli tanító és kormányzó tekintély elismerésével lehet megvalósítani.

Ám tévedés volna azt gondolni, mintha mindez azt követelné, hogy a nem katolikus egyházak lemondjanak sajátos hagyományaikról. A zsinat fejlődést, előrehaladást lát az ökumenikus mozgalomban, s ennek eredményeképpen találkozást, nem pedig merő visszatérést a római egyházba. Az egyházi közösség középpontja nem a római katolikus egyház, hanem maga Krisztus, az egyetemes egyház feje. Az egyházaknak Krisztushoz és az evangéliumi közösség eszményéhez kell mérniük sajátos azonosságukat, és intézményes megtérésre indító önkritikával kell szüntelenül megújulniuk. *Ecclesia semper reformanda* — jelentette ki nyíltan a zsinat. S már 1952-ben, a Lundban rendezett ökumenikus konferencián megállapították: „Ha igyekszünk közelebb jutni Krisztushoz, egymáshoz is közelebb jutunk.” Az új *Direktórium*nak pontosan ez a szándéka: rámutat a tennivalókra és az eszközökre, hogy közelebb segítsen jutni Krisztushoz és általa egymáshoz.

Közös imádság szakramentális közösségben

Aki az ökumenikus munka helyi és általános megszervezéséről akar tájékozódni a katolikus egyházban, olvassa el a *Direktórium* második és harmadik fejezetét. Itt bennünket jobban érdekel az, hogy negyedik fejeztében mit mond a *Direktórium* az imádságnak és a szentségi életnek azokról a formáiról, amelyek a különböző hitvallású keresztyényeket már a jelen körülmények közt közösségben egyesíthetik Isten színe előtt. Az ilyen együttes cslekmények szabályozásának minden részletére nem térhetek ki. Szándékom,

hogy azt emeljem ki, ami az egyházak egymáshoz való közeledésének ügyét szolgálja.

A keresztség

Az első, amiről itt a *Direktórium* beszél, az nyilvánvalóan a keresztség, mert ez az egyház egységét és közösségi összetartozását megalapozó szakramentális cselekmény. Ez „a hit szent egysége” (sacramentum fidei), mely részesít minket Krisztus üdvözítő művében; s ha a megkeresztelt csecsemő még nem is képes arra, hogy megvallja hitét, a hívő közösség és a közösség képviselőiben a keresztszülők vállalják a szülőkkel együtt a gyermek hitre nevelését. Mielőtt azonban a hit személyes hitvallás formájában jutna kifejezésre; és tudatos megigazulásra vezetne, a keresztség szentsége, mint Isten minden emberi tettet megelőző kegyelmi ajándéka, máris újjáteremt: Isten gyermekévé, Krisztus testvérévé és titokzatos testének, az egyháznak tagjává tesz. Isten ajándéka az emberi tudatosulás mértékében nyilván személyes együttműködésünket követeli, de lényegében kegyelmi ajándék marad, s ez alapozza meg személyes kapcsolatunkat az egyházi közösséggel, valamint az egyházak szakramentális közösségét egymás között.

Mindebből érthető: a *Direktórium* (D) megkívánja, hogy a keresztséget szabályszerűen, a rítusok keverése nélkül szolgáltatassák ki. Ezzel függ össze az az elvárás is, hogy a keresztszülők tartozzanak ahhoz az egyházhoz, amelyiknek szertartása szerint történik a keresztelés. Annak azonban nincs akadálya, sőt összetartozásunkat tudatosítja, ha valamely más egyház tagját meghívjuk a keresztelelőre.

D 98.

A bérmálás

A bérmálás szakramentális természetére és rítusára vonatkozóan mindeddig nincs egyetértés a katolikus egyház és a reformáció egyházai közt. Protestáns teológusoknak azt kellene meggondolniuk, hogy amint Isten üdvözítő tette két eseményben, a húsvét és a pünkösd eseményében valósult meg, az üdvösségben való teljes részvétel is két szakramentális cselekményhez, a keresztséghez és a bérmáláshoz van kötve. E kérdés tisztázása a teológiai párbeszéd feladata. Mivel ez még várat magára, ha protestáns hívő át akar lépni a katolikus közösségbe, kívánatos, hogy első szentáldozása előtt részesüljön a bérmálás szentségében. Az ortodox egyházakban a keresztelessel egy időben bérmálják a katekuménokat, akár gyermekek, akár felnőttek.

D 101.

A keresztelés és a bérmálás az ősegyház hagyománya szerint a keresztény életbe történő beavatás szentségei. A beavatott a főparancs szellemében elsősorban arra hivatott, hogy Istent teljes mivoltával szeresse, s ezt a dicséret és imádás, a kérés és hálaadás szavaival ki is fejezze, személyesen éppúgy, mint egyházi közösségben. Minden nevére méltó ökumenikus munkának azzal kell kezdődnie, hogy újra megtanulunk *együtt imádkozni*. Az ima voltaképpen hívő válasz Isten Krisztus által hozzánk intézett üdvözítő szavára és Krisztus által végbevitt üdvözítő tetteire. Amit Krisztus

mondott és tett, az testvéri kiengesztelődésre, hívő egyetértésre, a dicséret és hála közös kifejezésére hív.

Una sancta ecclesia

Minderre különleges alkalmat nyújt minden év januárjában az *imádság hete*, amikor különböző hitvallású keresztény közösségek találkoznak egymással, kölcsönösen meghallgatják pásztoraik igehirdetését, és közösen fejezik ki hitüknek a hirdetett igére adott válaszáat. Az ilyen istentiszteleti közösség szinte már előrevetett képe az *una sancta ecclesiának*. Az Egyházak Ökumenikus Tanácsa a katolikus Ökumenikus Tanáccsal kölcsönös egyetértésben valamely szentírási idézettel jelöli meg minden évben azt a szándékot, ami ezt a közös imádságot motiválja, és időszerű tartalmát is kifejezi. Ebben az évben éppen azokat a szavakat választották egy szerzetesi közösség tanácsára, amelyekkel Lukács evangelista az *Apostolok Cselekedeteiben* jellemzi a jeruzsálemi ősegyház közösségi életét: „Isten házanépe: egy szív, egy lélek”.

ApCsel 4,32

Ez volna igazában az *una sancta catholica apostolica*, aminek megvalósulásáért elsősorban imádkoznunk kell.

D 108., 110.

Ám az egyház nem önmagáért van, mert Krisztus nem valami elit csoport üdvösségéért adta életét a keresztfán. Mint Isten üdvözítő szeretete, a krisztusi üdvösség is egyetemes érvényű. Az egyház az emberiségnek az a része, amely elfogadja ezt az üdvösséget, és az a hivatása, hogy közölje is az emberiséggel az idők végezetéig. Az első tennivaló itt is az imádság: imádkozni embertársaink üdvösségéért, amely ebben a világban kezdődik és nemcsak lelki és erkölcsi vonatkozású. A lelkieknek evilági feltételei is vannak: a mindennapi kenyér és életerő, a családi egyetértés, a társadalmi igazságosság, a nemzetközi béke. Megannyi könnyöregésre indító szándék, ami közös felelősségünket is tudatosítja.

D 109.

Sajátos liturgia

A közös imádság vagy istentisztelet helyett bizonyos alkalmakkor előnyben részesíthető valamely egyház *sajátos liturgiája*. Valamennyi egyháznak vannak hagyományos zsolozsmái, zsoltárokból és bibliai olvasmányokból álló liturgiája. Ezekben nemcsak részt vehetnek, hanem együtt is működhetnek a hívek, mert arra segítenek, hogy jobban megértsük a különböző kulturális környezetben kialakult keresztény hagyományokat és mi magunk is gazdagodjunk értékeikből.

Más a helyzet, amikor az egyház *szakramentális istentiszteletéről*, főleg az Eucharisziáról, a szentmiséről és a szentáldozásról van szó. Itt meg kell különböztetnünk a katolikus egyháznak az ortodox egyházakhoz, illetőleg a reformáció egyházaihoz fűződő kapcsolatát.

A katolikus egyház és az ortodox egyházak között, ha nincsenek is teljes közösségben egymással, szoros kapcsolat áll fenn a hit dolgában. Az ortodox egyházak, mint a katolikus, az apostoli hagyomány és utódlás folyamatában élnek, püspökeik és papságuk szakramentalitását elismeri a katolikus egyház, s ezért Eucharisziájukat is teljes mértékben elfogadja. Következésképpen ezen az

alapon megengedi, sőt batorítja híveit, hogy bizonyos körülmények közt részt vegyenek ezen egyházak szakramentális liturgiáján, sőt szentáldozáshoz is járuljanak. Ugyanakkor azonban a *Direktórium* figyelmeztet, hogy az ortodox egyházak ezen a téren általában szigorúbb egyháztani és szakramentális elveket vallanak. A katolikus híveknek tisztelettel el kell fogadniuk, ha rítuskülönbségre hivatkozva nem részesítik őket eucharisztikus közösségükben.

D 122.

A katolikus és a reformált egyházak

Nem ez a helyzet a katolikus egyháznak a reformációból származó egyházi közösségekkel való kapcsolatában. Katolikus meggyőződés szerint még nem valósult meg olyan mértékben a hitbeli, főleg az Eucharisziára és a papi szolgálatra vonatkozó egyetértés, hogy lehetővé válnék a rendszeres és teljes szakramentális közösség. Ennek ellenére a katolikus egyház a keresztségen alapuló valóságos, ha nem is teljes közösség alapján elvileg megengedi, hogy bizonyos esetekben a bűnbánat (kiengesztelődés) szentségében feloldozást nyerhessenek és a szent kenetben is részesülhessenek azok a keresztyények, akik elfogadják a hitbeli és szakramentális közösséget a katolikus egyházzal, és megfelelő módon előkészülnek e szentségek vételére. Halálos veszélyben ez minden külön felhatalmazás nélkül lehetséges, más esetekben a helyi egyház vonatkozó szabályait kell követni.

D 129.

D 130.

Ami az Eucharisztia együttes ünneplését, a papi koncelebrációt illeti, ez látható szakramentális kifejezése a teljes hitbeli egységnek és szakramentális közösségnek. Mivel a teológiai dialógus folyamán idáig még nem jutottunk el, a katolikus egyház az ilyen koncelebrációt nem engedélyezi. Mivel pedig az eucharisztikus liturgián elhangzó homília szerves része ennek a liturgiának, az igehirdetés a felszentelt pap vagy diakonus feladata.

D 104/a

D 134.

A házasság szentsége

Nem kis gondot okoz különböző hitvallású keresztyények közt a *házasság szentsége*, főként azokon a vidékeken, ahol gyakoriak a vegyes házasságok. A házasság felbonthatatlansága és a családi egység érdekében a katolikus egyház jobbnak tartja, ha ugyanazon egyházhoz tartozó keresztyények kötnek házasságot, de mégsem gördít akadályt a vegyes házasságok elé. Ilyen esetben azonban különösen kívánatosnak tartja a katolikus fél gondos előkészítését, sőt tanácsolja, hogy — hacsak lehet — a két egyház lelkésze egyetértésben végezze. Nyílatna-e jobb alkalom az ökumenikus együttműködésre? Mindenképpen fontos, hogy a jövőző házastársak, mint megkereszteltek tudatosítsák, hogy egymásnak szolgálatják ki a szentséget, és készséges együttműködésükkel ez biztosítja a közös életük felbonthatatlanságához és harmóniájához szükséges isteni kegyelmet. Az élettárs vallási meggyőződésének tiszteletben tartása mellett a katolikus fél köteles gyermekeik katolikus neveléséről gondoskodni.

D 144.

D 146.

D 147.

D 149.

D 151.

A vegyes házasságok

Elvileg az ilyen vegyes házasságot is a katolikus egyház előírásai és szertartása szerint kell megkötni, de komoly meggondolásra készítő okokból az egyházmegye főpásztora fölmenthet ezen elő-

- D 154. írás betartása alól. Ebben az esetben nem katolikus szertartás szerint is köthető a házasság. A katolikus pap, ha meghívják, jelen lehet az ilyen szertartáson, felkérésre imát is mondhat, és meg is áldhatja a házastársakat. Ugyanez áll arra az esetre is, amikor
- D 157. katolikus szertartású házasságkötésre hívnak meg nem katolikus lelkészt. Vegyes házasságok megkötése általában nem szentmise keretében történik, de a jegyesek kérésére a főpásztor engedélyt adhat rá, sőt a fent említettek szem előtt tartásával arra is, hogy
- D 159. a nem katolikus fél szentáldozáshoz járuljon, s ez más kivételes
- D 160. alkalommal is (például gyermekek elsőáldozása) megtörténjék.

Ökumenikus együttműködés: dialógus és közös tanúságtétel

A *Direktórium* ötödik fejeztében arról szól, hogyan működjenek együtt különböző egyházak tagjai nemcsak lelki téren, hanem az egyházi és világi élet minden területén. Alapelvként idézi a zsinati dokumentum erre vonatkozó határozott felhívását.

A keresztények — írja az *Unitatis redintegratio* — „kölcsonösen megbecsülve egymást, közös erőfeszítéssel tegyenek tanúságot reményükről, amely nem csal meg. Minthogy manapság szociális téren széles körű együttműködés van kialakulóban, minden ember kivétel nélkül hivatott a közös munkálkodásra, kiváltképpen az istenhívők, köztük is főleg a keresztények... együttműködésük életszerűen fejezi ki azt a kapcsolatot, amely máris egyesíti őket, és teljesebb fényben mutatja meg Krisztusnak, az emberi üdvösség szolgájának arcát.”

Unitatis redintegratio 12.

Az együttműködés érdekében a *Direktórium* azt ajánlja, hogy a különböző hitvallású egyházak és keresztény csoportok szervezzenek általános nemzeti vagy szűkebb körű helyi *ökumenikus tanácsokat*, és ezek keretében kezdjék meg együttműködésüket. A munka tárgyi értékén kívül mindez segítheti, hogy — a *Redemptor hominis* kezdetű enciklika szavaival — „felfedezzék azt, ami máris egyesíti őket, mielőtt még megvalósulna teljes közösségük”.

D 12.

Ökumenikus dialógus

A *Direktórium* részletesen foglalkozik az együttműködés különböző területeivel, de előbb minden együttműködés feltételeként az *ökumenikus dialógusról* beszél. S ez így is helyes, mert csak a dialógus magatartása és gyakorlata alakíthatja ki azt a légkört, amiben bármiféle együttműködés létrejöhet. A dialógus folyamatában ugyanis az a törekvés érvényesül, hogy a beszélgető felek megértessék magukat egymással, és igyekezzenek is egymást megérteni. Akár az Egyházak Ökumenikus Tanácsa bizottságaiban, akár helyi csoportokban folyik ez a dialógus, minden körülmények közt abban segít, hogy a résztvevők figyeljenek egymásra, és így pontosabban és helyesebben megismerjék egymás felfogását. Ezzel

fokozatosan felismerhetik, mi az, ami hitükben alapvetően közös, de világosabban meg tudják érteni azt is, amiben különböznek, s a különbségek terén könnyebben felfedezhetik, hol nyílik út arra, hogy egymáshoz közeledjenek. Meglepő, hogy a beszélgetések során nemegyszer rábukkannak a különbözőségek kulturális gyökereire, ami már nem okozhat hitbeli ellentétet Krisztus hívei közt.

Erről általában:
D 183-186.

Ami jelentős segítséget nyújthatna ahhoz, hogy jobban felfedezzük alapvető közösségünket a hit kérdésében, az a Biblia közös magyar nyelvű fordítása volna. Ez volna az első határozott lépés ahhoz, hogy közös magyar teológiai nyelvet teremtsünk: közösen meg tudjuk fogalmazni és hirdetni is tudjuk hitünket. Ma már minden nagyobb nyugati nyelven létezik ökumenikus Biblia és a közös megbeszéléseknek ez az alapszövege. Mi talán éppen azzal kezdhethetnénk, hogy a közös Biblia-olvasás és áhítat alkalmával igyekeznénk bizonyos szövegrészeket együttesen megfogalmazni.

D 187.

A liturgikus egység

Ehhez kapcsolódnak a *Direktórium* további ajánlatai. Az első mindjárt a liturgikus szövegek egyeztetésére vonatkozik. A *Miatyánk* és a *Hiszkegy* közös szövegében egyházaink már megegyeztek. Ezt kellene követnie a *Gloria*, a *Magnificat* és a *Benedictus*, valamint a közös imádságra alkalmas zsoltárok szövegének. Sajnos, a régies „keresztén” megnevezésünk mai „keresztény” formáját az evangélikus egyház pozitív állásfoglalása ellenére sem sikerült még általánosan elfogadtatni.

D 188-190.

D 191-203.

A további ajánlat a hit alapvető kérdéseinek oktatására, a közös katekézisre és teológiai szinten hitünk közös elemeinek és az eltérések mibenlétének tanulmányozására vonatkozik. Mindez jelentősen elősegítheti azt a törekvést, hogy a lelkipásztori és a missziós munkában nemcsak a keresztények közt, hanem a nem keresztény vallásokkal folyó párbeszédben is az ökumenikus szellem érvényesüljön.

D 204-210.

Végül szekularizált világunkban rendkívüli jelentősége van annak, hogy a keresztények a *szociális és kulturális élet terén* is együttműködjenek. A *Direktórium*ban erre vonatkozóan a fenti idézet folytatását olvassuk: „Ez az együttműködés már több nemzet körében megvalósult, de egyre tökéletesebbnek kell lennie; főleg azokon a vidékeken, ahol most bontakozik ki a társadalmi vagy a technikai fejlődés. Működjenek együtt az emberi személy méltóságának kellő megbecsülésében, a béke előmozdításában, az Evangélium társadalmi alkalmazásában, és keresztény szellemben vigyék előbbre a tudományt meg a művészetet. Orvosolják együttesen minden lehető eszközzel korunk nyomorúságait: az éhínséget és egyéb csapásokat, az írástudatlanságot és a nyomort, a lakásínséget és a javak méltánytalan megosztását.”

D 12.

Ennek a társadalmi és kulturális együttműködésnek négy sajátos területét sorolja fel a *Direktórium*: a társadalmi etika terén a „szerepet civilizációjának” megteremtését (VI. Pál pápa) emeli ki; gazdasági téren azt kívánja, hogy az ipari haladás és a kör-

nyezetvédelem helyes egyensúlyának kialakítására törekedjenek; orvosi téren érvényesítsék a keresztény etikai elveket; a tájékoztatási eszközök világában pedig törődjenek a médiák keresztény szellemű erkölcsi színvonalával.

* * *

Visszatérve az írásom elején felvetett kérdésre, hogy mi a jelentősége ennek a *Direktórium*nak, s hogy előbbre viszi-e az egységre törekvés akadozó ügyét, lényegében ugyanazt válaszolom, mint arra a kérdésre, hogy mi szükség volt erre a *Direktórium*ra. A *Direktórium* közvetlen célja nem az, hogy az ökumenikus dialógus vagy a közös tanúságtétel egy újabb dokumentuma legyen, hanem az, hogy a katolikus hívek ökumenikus munkáját szabályozza. Az ilyen történelmi jelentőségű mozgalom, mint a keresztények egységére irányuló törekvés, súlyos felelősséget ró azokra, akik apostoli tekintéllyel képviselik a krisztusi Evangélium ügyét a világban. Az apostoli Szentszék a zsinati döntés nyomán vállalta ezt a felelősséget. Ezzel a *Direktórium*mal újra nyíltan hitet tesz a keresztény egység ügye mellett, és felelőssége tudatában világosan jelzi azokat a módokat és eszközöket, amelyek a jelen körülmények közt képesek előbbre vinni Krisztus szándékának megvalósítását.

Az új ökumenikus Direktórium református szemmel

PÁSZTOR JÁNOS

1925-ben született, Budapest. Református lelkész. Teológiaprofesszor. A Lónyay utcai református gimnáziumban érettségizett. Tanulmányait a budapesti Református Teológiai Akadémián, valamint Edinburghban és Manchesterben végezte. 1969-ben Budapesten doktorált a Református Teológián. 1970-76-ban Kenyában a St. Paul's Seminary tanára. 1976-tól 86-ig a debreceni Református Teológia tanára. 1987-től a budafoki református gyülekezet lelkipásztora. 1987-től a budapesti Református Teológiai Akadémia tanára.

¹ Az alábbiak a Pontificum Consilium ad Christianorum Unitatem Fovendam kiadásában megjelent *Directorium* angol fordítása alapján készültek: *Directory for the Application of Principles and Norms on Ecumenism*. Vatican City March 25th, 1993.

² l. m. 11.

A II. Vatikáni zsinat sokféle szempontból ökumenikus esemény volt. Egyrészt azért, mert döntései az egész kereszténység számára nagy jelentőségűek, másrészt — ahogy az a *Direktórium* előszavában olvasható — a keresztény egység ügye a zsinat egésze számára kiemelkedő jelentőségűvé lett.² A zsinat által kiadott szövegek az elvi teológiai útmutatás mellett maguk is a gyakorlat felé fordulnak. A teendők rendszeres összefoglalásával együtt a *Direktórium* visszanyúl az elvekhez, így nemcsak gyakorlati útmutatást, hanem értelmezést is ad. Ez a *Direktórium* a második a zsinat óta, és tulajdonképpen az előzőnek a revíziója.

A református teológus olvasó tisztelettel adózik a kötet szerkesztőinek azért a nagyszerű, minden lényeges részletre kiterjedő, ugyanakkor az egységes koncepciót szem előtt nem tévesztő munkájukért. Ezt a könyvet mindenki, aki az Evangélium hathatós és hiteles hirdetése szempontjából fontos ügyért, az egyház egységéért felelősséget érez, haszonnal olvashatja, mert biztat, gondolatokat ébreszt, ötleteket ad az ökumenikus tevékenység eredményes végzésére. A gyakorlat kérdéseivel foglalkozás nem szakad el a II. Vatikáni zsinaton megfogalmazott gondolatoktól. Azaz a hitigazságok és a gyakorlati élet összhangban áll a *Direktórium*ban. Ez segítség mindazoknak, akiknek szívügye a Jézus nevét vallók egysége. Ha az olvasó római katolikus, világosan láthatja e könyv olvasása nyomán, meddig kell, és meddig lehet elmennie. Más egyházakhoz tartozók ugyancsak azt láthatják, milyen széles és ígéretes területei vannak az együttműködésnek. Hálás vagyok Istennek, hogy az egymástól való elidegenedés állapotából, amit korai éveimben tapasztaltam, nagy utat tettünk meg a testvéri megbékélés felé. Olyan lehetőségeket is felsorol és javasol a *Direktórium*, amelyeket eddig még hazánkban alig valósítottunk meg ökumenikus tevékenységünk során. Világosan beszél a korlátokról is, melyek között az ökumenikus tevékenység mozoghat. Az alábbiakban a könyv felosztását követve szeretnék néhány megjegyzést tenni.

A 9. paragrafus az ökumenikus mozgalom olyan meghatározását adja, melyet örömmel üdvözölhetünk: „Az ökumenikus mozgalomnak az a törekvése, hogy válaszoljon Isten kegyelmének ajándékára, mely minden keresztényt az egyház misztériumában való

³ I.m. 15.

⁴ Vö. William McDonnell, OSB — David Willis, *The Presence of Christ in Church and World Dialogue between the World Alliance of Reformed Churches and the Secretariat for Promoting Christian Unity 1970/77*. Vatican City/Genève, 1977; Lewis S. Mudge — Bernard Sesboué, *Towards a Common Understanding of the Church Reformed/Roman Catholic International Dialogue: Second Phase 1984-1990*. Genève: Warc, 1991. Magyar vonatkozásairól: Pásztor János: *Az egyetlen fundamentum Jézus Krisztus!* Református Egyház, XLI.11. 1989. november, 241-144.

⁵ 1993 augusztusában a spanyolországi Santiago de Compostela városában a Hit és Egyházszervezet Világkonferenciát tartott. A házigazda Santiago de Compostela érseke volt. A konferencia összefoglaló címe: *Útban a hitben, életben és tanúskodásban való közösség (koinonia) felé*. Thomas F. Best and Günther Gassmann, *On the Way to Fuller*

hitre hív Isten szándéka szerint, aki az egész emberiséget Krisztusban való üdvösségre és egységre kívánja elvezetni a Szentlélek által.”³ Az ökumenikus mozgalomnak ezt az ekkleziológia-megfogalmazását örömmel fogadjuk, és ezzel egyetértünk. Az utóbbi évtizedben a világ sok református egyházában és a Református Egyházak Világszövetségében is a figyelem igen erőteljesen fordult a trinitárius krisztológia alapjaira épült ekkleziológia felé.⁴ Így ezt a megalapozást örömmel üdvözöljük úgy is, mint a II. Vatikáni zsinat tanításának megerősítését. Az egyház egyszerre misztérium és jel, mert megéli és hirdeti Istennek az egész emberiséget és a teremtett világot átölelő és önmagával egységbe vezető szeretetét, mely Krisztusban jutott teljességre.

Az *Egyház mint közösség* cím alatti paragrafusokban — különösen a 13. -ban — tiszta, világos és mélyen biblikus összefoglalást olvasunk az egyház népének az Atyával és a Fiúval a Szentlélek által megvalósuló közösségről. Az egyház mint közösség (communio, koinonia) különös hangsúlyt kapott az Egyházak Világtanácsa Hit és Egyházszervezet Bizottságának — melynek munkájában a római katolikus egyház hivatalos delegátusai aktívan részt vesznek és felelős vezető pozíciókat töltenek be — tanulmányi munkájában.⁵ A koinonia ezen biblikus és patrisztikus alapokra épülő megfogalmazása ígéretesnek látszik az ökumenikus munka számára. Ezt erősíti számomra a 15. paragrafusnak a helyi gyülekezet és az egyetemes egyház egyensúlyban való szemléletére vonatkozó fejtegetése, mely erőteljesen a páli teológiára épít. Ez a Három-Egy Isten életére és munkájára épülő koinonia elbíra, sőt igényli a változatosságot. Ez hozzátartozik a katolicitás lényegéhez a 16. paragrafus szerint is.

A 17. sajnos alaposan leszűkíti a változatosság határait, és az egyház jelentős részének helyét világosan és egyértelműen a — római értelmezés szerinti — katolikus egyházon kívül jelöli meg. A *Direktórium* ebből a szempontból is követi a II. Vatikáni zsinaton megfogalmazott gondolatokat. Ezek szerint határozottan más a keleti (ortodox) egyházak helyzete, mint a 16. század során reformációs folyamaton átment egyháztesteké. A „más egyházak” és „egyházi közösségek” következetesen hangsúlyozott különbségtételében felismerhető a VI. Pál idejében is ismert koncentrikus körök elméletének hatása. Nincs azonban világos megfogalmazás arról, hogy az ortodox egyházakon kívül mely egyháztesteket nevez egyházaknak a *Direktórium*. A régebbi és a közelmúltban megfogalmazottak szerint az ember itt a történelmi episzkopátussal rendelkező, illetve nem rendelkező közösségek közti különbségtételt lát. Bizonyára szándékosan maradtak az idevonatkozó megjegyzések világos különbségtétel nélkül. Azt viszont tisztán és világosan megfogalmazza a 17. paragrafus és a *Direktórium* más helyei is, hogy az egyház teljességéhez a Róma püspökével — mint Szent Péter utódával — való közösség is hozzátartozik. Ezt látja a *Direktórium* is az egyház teljességének és a katolicitás garanciájának. Itt két, egymással szervesen összetartozó, mégis külön elemről

van szó, melyek körül a legnagyobb egyet nem értés és — meggyőződésem szerint — félreértés van. Az egyik az egyházi szolgálat, a másik a „péterti tiszt” kérdése. Itt most az előbbivel szeretnék foglalkozni.

⁶ V.ö. *Lumen Gentium* 20.

⁷ 122., 66.

⁸ *Lumen Gentium* 18. A magyar fordításban a tisztségek szó szerepel. L. Cserháti József — Fábíán Árpád: *A II. Vatikáni Zsinat tanítása.*

A zsinati döntések magyarázata és okmányai. Budapest, Szent István Társulat, 1992, 53.

⁹ „Miért hívnak téged keresztyénnek? Azért, mert hit által Krisztusnak tagja, és így az Ő felkenetésének részese vagyok a végre, hogy nevére én is vallást tegyek, magam élő hálááldozatul Neki adjam, s a bűn és ördög ellen az életben szabad lelkiismerettel harcoljak,...” — mondja ugyanerről az egyik 16.

századi református hitvallás, a *Heidelbergi Káté* 32. kérdés-felelete.

¹⁰ *Christus Dominus* 11-12.

¹¹ *Lumen Gentium* 30-42.

A probléma lényege ezen a ponton elsősorban nem az, hogy az egyházi szolgálatra vonatkozó tanításaink különböznek, hanem az, hogy ez a tanítás milyen helyet foglal el a római katolikus dogmák hierarchiájában. Az egyháznak a Róma püspökével közösségben szolgálatukat végző püspökökre épülő hierarchikus tagoltsága⁶ az ekkleziológia lényegéhez — nemcsak a *bene esse ecclesiae*-hez, hanem az *esse ecclesiae*-hez — tartozik a II. Vatikáni zsinat szerint is. A keleti (ortodox) egyházak a *Direktórium*ban is egyháznak neveztetnek. Ha nem is teljes, de szoros a velük való közösség, melynek legfontosabb elemeiként az Eucharisziát, az epizkopálisan értelmezett apostolica successio-t és a papságot említi.⁷ Tehát ahol a szolgálat más tagoltságú, ott nincs e felfogás szerint — a szó teljes értelmében — egyház. Ezt sajnálatos tényként vesszük tudomásul. Ugyanakkor látjuk, hogy az egyházi szolgálat jelölésére használt terminológiában és egyes régi szavak — elsősorban a „hierarchia” szó — jelentéstartalmának gazdagodásában komoly, általunk pozitívan értékelt változások következtek be a *Direktórium*ban is tükröződő zsinati szövegek tanúsága szerint. Sajnos, a magyar fordításból nem mindig derül ki, hogy a *Lumen Gentium* a hierarchikus alkotmányra vonatkozó fejezetében az egyházi szolgálatokat a *ministeria* szóval jelöli.⁸ Ezt igen nagy jelentőségűnek tartjuk. E szó jelentéstartalmához híven az egész hierarchiát Isten egész népe — Krisztus papi, prófétai és királyi tisztében való részesedésen⁹ alapuló — egyetemes papsága összefüggésébe állítja. A *Christus Dominus*, valamint a *Lumen Gentium* a püspöki tiszt megfogalmazásánál a pásztori felelősséget és az Evangélium hirdetését hangsúlyozza.¹⁰ A világiak „apostoli tevékenysége” is részletes kifejtésre kerül.¹¹ Mindezt örömmel üdvözljük.

A nem epizkopálisan ordináló egyházak lelkészi szolgálata azonban még így is lényegében érvénytelen, ha ezt expressis verbis nem is találjuk meg a szövegben. Az érvényes *ministerium ac ordo*-val nem rendelkező közösséget valóban nem lehet egyháznak, legfeljebb nagy jóakarattal egyházi közösségnek nevezni. Itt nem a következtetés, hanem az előfeltevés helyességét vitatjuk.

Amikor a megyéspüspöki (diokeszisz) rendszer Antióchiából a Mediterraneum északi részén már elterjedt, Észak-Afrikában — így Szent Ágoston rendjében — még a gyülekezeti lelkipásztor a püspök. Az általa, illetőleg általuk végzett szentelés — így például Ágoston felszentelésének — érvényességét senki nem vonta volna kétségbe Északon sem. A középkorban is volt példa nem püspök által való felszentelés elismerésére. Hans Küng példákat idéz, és abból következtetéseket von le az *apostolica successio* lényegére

¹² Vö. Hans Küng: *Die Kirche*. Freiburg-Basel-Wien, Herder, 1967. 419-425.

¹³ J.T. McNeill (ed.) Ford Lewis Battles (transl.), *Calvin: Institutes of the Christian Religion*. The Library of Christian Classics Vol. XX-XXI. Philadelphia, The Westminster Press, 1960. Vol. II. 1055. Vö. 1055-1118. Alexandre Ganoczy, *Ecclesia ministrans Dienende Kirche und kirchlicher Dienst bei Calvin*. Freiburg-Basel-Wien: Herder, 1968, 77-338.

¹⁴ Vö. i.m. 408-411.

¹⁵ A moderátor nem szavaz, de ha a gyűlés szavazatai két vélekedés képviselői között egyenlően oszlanak meg, a moderátor szavazata dönt. A gyűlés munkájához szervesen hozzátartozik a jól szervezett, alapos bizottsági munka. Ebben a rendben az episzkopé egyik legjobban működő formáját dolgozták ki.

¹⁶ Mt 18,20.

Figyelemreméltó, hogy ez a mondat közvetlenül az egyházfegyelem gyakorlatára vonatkozó tanítást zárja le.

nézve: eszerint a folytonosság garanciája nem a püspök, hanem az Isten népének élete, melyben az egységes *ministerium* elengedhetetlen.¹² Sem az Írás, sem az egyház hagyományaiban megértett és megélt Írás nem a püspöki folytonosságot teszi a felszentelés hitelességének garanciájává, hanem az Isten Igéjére figyelő egyháznak Szentlélektől munkált engedelmisségét és az abban fogant *ministerium* jó rendjét.

A 16. századi reformáció tanítói közül Kálvinnak különösen mély és alapos tanítása van az egyházi szolgálatról, melyet az *Institutióban* „*ministerium ac ordo*” terminológiával jelöl.¹³ Tanításában nagy hangsúlyt helyez a szolgálat rendjére, melyre a Szentlélek segítségül hívásával (epiklészisz) és kézzátétellel történik a kibocsátás, melyet az *ordinatio*, illetőleg *consecratio* szavakkal jelöl. A. Ganoczy veti fel a kérdést: *sacramentum*nak tekintett-e Kálvin az *ordinatiót*. A kérdésre adott válasz nagyban múlik azon, hogy hogyan definiáljuk a *sacramentum* fogalmát. A kálvini definíció szerint nem *sacramentum*, mert nem részesedhet benne minden hívő. Viszont tanításában mély analógia van az *Eucharisztia* és az *ordinatio* között, mindkettőnél az epiklészisz elengedhetetlenül fontos voltának hangsúlyozásában. A *sacramentum* — *mysterion* kérdéskör — úgy gondolom — gyümölcsöző teológiai párbeszéd témája lehetne.¹⁴ Az ószövetségi szentelési szertartásokra (Ex 29) is hivatkozva tanítja, hogy nincs szentelés az életnek az oltárra való odahelyezése, önmagunk odaszánása nélkül. A püspök személyét és felelősségét az egész szolgálat részének, nem pedig felette állónak tekinti. Ebbe az értelmezésbe belefér például a magyarországi református egyház rendje, mely elismeri a lelkészi és nem lelkészi egyháztagok paritása (50-50%-os arány) szerint felépített színódus által gyakorolt episzkopé részeként a püspöki tisztelet. De ugyanúgy belefér a skót reformátusok „*collective episcopacy*” gyakorlata, melyben egy paritásos testület (presbiterium: innen a presbiteriánus megjelölés) egy lelkész (*moderátor*) elnökletével¹⁵ gyakorolja az episzkopé felelősségét. Liturgiáinkban ennek egyik jele, hogy lelkésszentelés alkalmával a *presbiterium* minden lelkésze ráteszi kezét a szentelendő fejére. Itt a kontinuitás hordozója — a liturgiában is megmutatkozóan — maga a szolgálók közössége, mely az Úr nevében jött össze az Úr egész népe közösségében, mely az Ő jelenlétét tapasztalja és útmutatása szerint cselekszik.¹⁶ Eszerint az *apostolica successio* nem a püspökök által való felszentelés, hanem a *ministerium apostolicum* kontinuitásában szemlélendő. Ez még abban az esetben is így van, mint a magyar református egyházakban, ahol van püspöki tiszt. Itt az Újszövetség azon gyakorlatainak és útmutatásának egyik lehetséges megvalósulása mutatkozik, amely szerint mindannyiunknak kivétel nélkül szükségünk van a közösségben és a közösség által az episzkopé felettünk való gyakorlására. Vélekedésünk szerint a közösségi ellenőrzés felé való óriási előrelépés történt a II. Vatikáni zsinaton, majd

¹⁷Ennek szép megnyilvánulásait láthattuk az esztergomi főegyházmegei zsinaton.

A bíboros érsek dönti el ugyan, hogy mit hirdet ki a zsinat határozatai közül; de az egész zsinat olyan légkörben zajlott, és mind a klerikusok, mind a laikusok olyan felelősséggel vettek részt a munkában, ami máris beépült a főegyházmegei lelki házána falába.

¹⁸Az Úrvacsorát illető különbségeinkről: Alasdair Heron, *Table and Tradition Towards an Ecumenical Understanding of the Eucharist*. Edinburgh: The Handsel Press, 1983.

¹⁹A *transsubstantiatio* és a *res et signum* közötti feszültségről nagyon szépen fogalmaz a *Limai Dokumentum* kommentárja az Eucharisztia 13. paragrafusához. *Baptism Eucharist and Ministry*. Genève, WCC Faith and Order Papers No 111, 1982, 12. Figyelemreméltó e témához az 1960-as

években tartott római katolikus-anglikán dialógus során létrejött *Agreed Statement*, majd az *Eucharistic Doctrine Windsor Statement*, 1971. In: Harding Meyer — Lukas Vischer, *Growth in Agreement reports and Agreed Statements of Ecumenical Conversations on a World Level*. New York/Ramsey/Genève: Paulist Press/WCC, 1984.

utána, mind a püspöki zsinatok jelentőségének előtérbe kerülésével, mind a „világiaknak” a döntéshozó folyamatba való bevonásával.¹⁷ Ez akkor is igaz, ha a döntés felelőssége végső fokon a pápa, illetve a püspökök vállán nyugszik.

Ezzel a kérdéssel azért foglalkoztam ilyen részletesen, mert ezt mind elméleti, mind gyakorlati szempontból rendkívül fontosnak tartom. A *ministerium* értelmezésén nagyon sok múlik. A *Direktórium* az ökumenikus együttműködés csodálatosan szép és rendkívül gazdag lehetőségeit tárja elénk. Lehet együtt imádkozni, igeliturgiás istentiszteletet tartani, együtt szolgálni. De nem lehet együtt ünnepelni az Eucharisziát. Az Egyház Világtanácsa Hit és Egyházszervezet Bizottságának tagjaként többhetes munkakonferenciákon vettünk részt. Egyik ilyen alkalommal egy jezsuita teológussal vezettük a liturgiát. Egy bizonyos ponton, az istentisztelet közben az atya így szólt: „most szégyelljük magunkat, hogy az Eucharisziát együtt nem ünnepelhetjük”. A *Limai Dokumentum* szövegei világosan mutatják, hogy — a meglévő különbségek ellenére — nem az Eucharisziáról való tanításban van a nagy különbség.¹⁸ Mi is valljuk a Szentlélek által megvalósított valóságos jelenlétet (*praesentia realis*).

Különösen szépen vallanak erről úrvacsorai énekeink:

„Én lelkem ébredj fel az Úrnak dicséretére...

Mert éhező valál, A szomjúság elepesztett,

A bűn oly kútba rekesztett, Hol kész volt a halál.

De Lelke megesett rajtad e kegyelmes Úrnak...

Téged felkeresett.

A kútból kihozott... Végre vitt Magához...

És kegyelmében ültetett Ő szent asztalához.

Hol megelégitett Megtöretett szent Testével

És kifolyt drága Vérével...

Azért ... jertek...

Mert az Úr ... táplálja mindezeket:

Magát nekik adja” (439. dicséret)

Így vallhatja Isten népe:

„Ez egyszerű vendégségben Jézussal egyesülünk.” (440. dicséret). Vagy: „Kedveld, Uram, kegyességét A Te szegény szolgádnak,

Érezteded édességét Elkészült vacsorádnak,

Hogy Véled egyesüljön, S lelke Berined örüljön.” (435. dicséret).

Az elválasztás elsősorban a limai szövegek tanúsága szerint is a szolgálatról szóló tanításaink különbözőségében van.¹⁹

Respektálok a *Direktórium* álláspontját, mely szerint az eucharisztikus közösség a teljes egyházi közösséghez kapcsolódik elválaszthatatlanul, és annak látható kifejezője, nem pedig munkálója.²⁰

Mégis a megelőző gyakorlathoz képest visszalépést látok. A hetvenes években még voltak az Eucharisztia közös ünneplésének alkalmai,²¹ melyek erősítették Krisztusról való tanúságunk hitelét.

²⁰129. 68.

²¹1973 szeptemberében a strasbourg-i püspök hívott meg bennünket — egy ökumenikus konferencia résztvevőit — az Uri Szent Vacsora közös ünneplésére.

²²62 a. 41.

Vegyes házások esetében különösen nagy jelentőségű lenne, ha együtt részesülhetnének a Szent Misztériumban. Mi más jelenthetne a *Direktórium*nak ez a mondata: „...a Szent Eucharisztia csodálatos sacramentum, mely által az egyház egysége egyszerre kiábrázolódik, és munkáltatik”?²² A *Direktórium* lehetővé teszi szükséghelyzetekben, hogy római katolikus lelkész kiszolgáltassa az Eucharisziát „egyházi közösségek” tagjai számára. De ugyanezt a lehetőséget megtagadja a római katolikus hívőtől. Nyilván azért, mert a lelkész felszentelése érvénytelen.

A *Direktórium* szövege nem javasolja — bár nem is tiltja — a vasárnapi ökumenikus összejöveleteket. A magyarországi gyakorlatban ezek a vasárnap esti összejöveletek nagyon hasznosnak és építőnek bizonyultak. Sokszor találkoztunk római katolikus templomban az esti szentmise előtt vagy után. Amíg a közös Eucharisztia-ünneplés ideje el nem jön, ez is jó megoldás.

Sok jó javaslat olvasható a *Direktórium*ban a gyakorlati együttműködés tekintetében. Ezeket az alkalmakat meg kell ragadni. De nem szabad elfeledkezni a kibontakozóban lévő ökumenikus mozgalom tapasztalatairól a két világháború között. Eleinte az volt a jelszó: „A tan elválaszt, a gyakorlat összeköt.” Kiderült azután, hogy a „gyakorlat” — így elsősorban a német *bekennende Kirche* küzdelme a nácizmussal — elvezetett a „tan”, adott esetben az ekkléziológia kérdéséhez. De már a kibontakozás kezdetei is a tan és a gyakorlat összetartozásáról, egymásrataltságáról beszéltek: A gyakorlati mozgalom (*Praktisches Christentum — Life and Work*) Nathan Söderblom uppsalai érsek kezdeményezésére, az Egyetemes Keresztység egyik legnagyobb kincse, a Niceai Hitvallás születésének évfordulóján alakult meg 1925-ben.

A fenti megjegyzések ellenére és azokkal együtt nagy lelki gazdagodást jelentett számomra a *Direktórium* tanulmányozása. Bízom benne, hogy a könyv nemsokára mindenki számára elérhető lesz. Vezessen bennünket a Szentlélek Isten a közös tanúskodás útján.

Unionizmus vagy ökumenizmus?

OROSZ LÁSZLÓ

Született 1960-ban Nyíregyházán. Középiskolai tanulmányait Pannonhalmán végezte, majd a Hit Tudományi Akadémián doktorált 1984-ben. 1985-ben szentelték pappá. 1987–89-ig római ösztöndíjas az Accademia Alfonzianában és az Augustinianumban. Jelenleg a nyíregyházi szeminárium rektora.

Tavaly volt száz éve annak, hogy XIII. Leó pápa kezdeményezésére az 1893-ban tartott jeruzsálemi Eucharisztikus Világkongresszus újfajta egységtörekvést hirdetett meg az ortodox és a katolikus egyház között. Az egyéni áttérítések helyett a katolikus egyházfő egyszerűen az egész ortodoxiát hívta meg — persze a katolikus módon elképzelt — egységre. S éppen most száz éve, 1894 novemberének végén adta ki a pápa *Orientalium dignitas* című apostoli levelét, amellyel ezt a meghívást meg is alapozta. Hiszen a keleti egyházakat immár nem csökkent értékű rítusoknak, hanem az egyház gazdagságát beteljesítő szertartásoknak tekintette. Még a pápai primátust el nem ismerő ortodox egyházakat is biztosította jogaik, kiváltságaik, liturgiájuk zavartalan gyakorlásáról. Hogy ez az ökumenikus nyitás mennyire nem volt akkoriban magától értetődő, az egy rövid történelmi áttekintésből azonnal kiderül.

A latin rítus felsőbbrendűségi komplexusa

Mióta XIII. Gergely „egész Görögország megtérítésére” megalapította Rómában a Görög Kollégiumot, állandóan napirendben volt a „disszidens”-eknek tekintett ortodox keletiek közötti katolikus misszió terve. Ennek az elméletnek egyik legnagyobb kidolgozója volt a 18. század végén a krétai származású, de katolizált Papadopolis teológiai professzor, akinek egyik befolyásos tanítványa, Kollonich Lipót esztergomi bíboros-primás érsek ennek megfelelően kért a Szentsekőtől keleti szertartású jezsuitákat az erdélyi ortodoxok áttérítésére. Nem sokkal később ugyanilyen célból egy italo-albán pap, Giorgio Guzzetta javasolta XIV. Benedek pápának, hogy a Jézus Társaságot bővítse egy görög szertartású jezsuita ággal, s így a keleti szertartású katolikusokat még intenzívebb missziós tevékenységre buzdítsa. Ennek hátterében továbbra is az a hagyományos latin egyháztan áll, amely szerint a katolikus egyházon kívül nincs lehetőség az üdvösségre, ezért fokozni kell a görög katolikusok egyirányú híd-szerepét az ortodoxok egyéni vagy kollektív áttérítésére.

XIV. Benedek pápa *Etsi pastoralis* kezdetű bullájában 1742-ben fogalmazta meg a latin rítus felsőbbrendűségének elvét („ritus enim Latinus propter suam praestantiam, eo quod sit ritus Sanctae Romanae Ecclesiae, ...sic supra Graecum Ritum praevallet, ...ut non modo ab ipso ad Graecum transitus nullatenus permittatur”). Ennek értelmében persze a görög vagy más keleti szertartásra való rítusváltás is lehetetlen. Ez mélyen sérthette a keleti szertartású

keresztényeket. Hiszen Bizánc bukása után a latin egyháztan képviselői még a keleti közösségek egyház-jellegét is kétségbe vonták. Nem beszéltek már „görög egyház”-ról, hanem legfőljebb görög „rítus”-ról, amely lassan már csak az imént vázolt módon kapott helyet a latin egyházképben. Ebből a rítusból (illetve közvetve az ortodoxiából) bárkit át lehetett vezetni a római katolikus egyház latin rítusába, de az ellenkezője eleve ki volt zárva.

IX. Piusz és az ortodoxok

IX. Piusz pápa az I. Vatikáni zsinatra meghívta az ortodox püspököket is, akik persze nem is válaszoltak a meghívásra. A római főpásztor éppen a pápai tévedhetetlenség dogmájának megfogalmazása utáni napon jelentette be, hogy a görög szertartás szerinti liturgikus reformot és teljes helyreállítást rendel el például a Róma melletti görög monostorban, Grottaferratában — valószínűleg az I. Vatikáni zsinat során ott járt és megbotránkozott keleti püspökök javaslatára. A hajdan híres görög monostorban ugyanis lassan már egyáltalán nem lehetett olyan szerzetest találni, akinek bármi köze is lehetett volna a görögséghez. A pápa reformhatározata teljesen egybevágott az akkori vatikáni politikával, amely a keletiek megtérítése érdekében már nemcsak eltúrte, hanem egyre látványosabban kezdte meg is becsülni ezt a korábban lenézett rítust.

IX. Piusz pápa halálával azonban alaposan megváltozott az egyházpolitikai helyzet, mert 1878-ban egy más típusú főpásztor, XIII. Leó lett az utód. Az új pápa élénk keleti orientáltsága már kezdetől fogva megmutatkozott, bár az első — IX. Piusz 1848-ban kiadott *In suprema Petri* körlevelének mintájára elgondolt — keletieknek szánt „uniós” meghívásának terve nem volt túl szerencsés. 1894-ben XIII. Leó pápa a *Praeclarae gratulationis* kezdetű levelével újra meghívta az ortodox püspököket az egység fölvétele. Az *Orientalium Dignitas Ecclesiarum* kezdetű bréve pedig minden katolikust felszólított az addig lenézett keleti szertartás megbecsülésére. Az apostolutód a hit egységére hívott meg mindenkit, de elsősorban a keletieket („primo loco Orientales vocare, adhortari, obsecrare contendimus”). Biztosította a keleti keresztényeket saját hagyományos egyházfegyelmük zavartalan gyakorlásáról, s felszólította őket arra, hogy „a legnagyobb vallásos buzgalommal gyakorolják és tartsák meg szertartásukat”. Ennek kapcsán hivatkozott a XIII. Gergely által alapított római Görög Kollégium eredeti hírnevére, amelyet ismét kívánatosnak tartott. Egyházzogilag a legfontosabb rendelkezés az volt, amely szerint ezentúl „bármely latin misszionárius és klerikus” valamilyen keleti keresztényt a latin rítusra térít át, ezért nemcsak felfüggesztésben részesül, hanem sok más büntetése mellett hivatalát is elveszíti.

A pápai bréve 13 új rendelkezése mellett további keleti szemináriumok, kollégiumok és teológiai intézetek felállítását sürgette. Végül pedig fölvázolta „a keleti egyházak és a római egyház közötti szent egység” eszméjét, amely a főpásztor törekvéseit is motíválta.

XIII. Leó meghívása az egységre

Kétségtelen, hogy ezeknek az alapelveknek a kidolgozása után a római katolikus egyház új módszereket kezdett alkalmazni az ortodoxok áttérésére. Az egyéni prozelitizmus helyett az egész görög vagy orosz egyházzal kezdett foglalkozni. Ennek gyakorlatra váltását az asszumpcionisták (keleti rítusú ágostonosok) kezdték el, akik erős akciót indítottak „a disszidensek visszatérésére”. Két görög szemináriumot is alapítottak, ahol a görög ortodox fiataltságot a katolikus egyházba csábították. Ekkoriban Konstantinápolyban még csak kevés katolikus hívő volt, s egy kis házban gyűltek össze. Mivel a görög hívek latinizációja eredménytelennek bizonyult, ezért 1895-ben az *Adnitentibus Nobis* pápai levélre latin rítusú papok görög rítusra tértek át, hogy saját szertartásuk szerint misézzenek a görögöknek, s előkészüljenek az áttérőket fogadó görög katolikus egyház kialakítására Konstantinápolyban. 1898-ban a Szentszék az addig elért eredményeket még mindig elég szerénynek tartotta, ezért egy, már áttért görög pap kezdett misézni az áttérteknek. Ugyanekkor újabb görög katolikus központokat alapítottak Kisázsiaiban, s ez a tevékenység a századforduló után még inkább folytatódott. III. Joachim pátriárka — megelégedve a már saját házába is betolakodó prozelitizmust — körlevélben ítélte el ezt az uniatizmust. Az akkor meghiúsult kísérlet mindenestre marandandó nyomokat hagyott mindmáig a katolikus egyházpolitikában.

A II. Vatikáni zsinat új álláspontja

A keleti katolikus egyházakról szóló zsinati dekrétum XIII. Leó pápai levelét idézi és eleveníti föl. Erre utal a cím, de a hivatalos kommentár is, amely az első mondat után is az 1894-ben kiadott alapelvekre utal. Ugyanerre hivatkozik a 2. fejezet, amely szerint „a katolikus egyháznak őszinte kívánsága, hogy minden részegyháznak, rítusnak hagyományai csorbítatlanul megmaradjanak...” Ugyancsak erre utal a keleti egyházak történelmi szolgálatairól szóló mondat az 5. fejezet elején.

A katolikus egyháztan kopernikuszi fordulátát a *Lumen gentium* konstitúció 8. fejezete jelentette, amely nem egyszerűen létigével azonosítja Krisztus egyházát a római katolikus egyházzal, hanem azt állítja, hogy Krisztus egyháza ebben „létezik”. Ez a „subsistit in...” kifejezés utat nyitott, hogy a katolikusok az ortodox egyházat is igazi egyháznak ismerhessék el. Ezt a fölismerést alkalmazta az *Ökumenikus Direktórium* szerkesztője is. Az *Unitatis redintegratio* 3. fejezetének hivatalos magyarázatában kifejtették, hogy „a katolikus egyháznak régi szokása, hogy a keleti ortodox egyházakat egyházaknak nevezzék”. Mindez tehát utat nyit az egyházi jelleg elismeréséhez. Miután a II. Vatikáni zsinat elfogadta a „közösség egyháztanát”, ezzel lehetővé tette, hogy az ortodox egyházakat teljes jogú helyi egyházaknak ismerjük el. Ezzel kapcsolatban a

legnagyobb zsinati vívmány az ortodox egyházaknak testvér-egyházakként való elismerése (UR 14), illetve ennek feldolgozása a zsinat utáni katolikus ekkleziológiában. Ennek logikus következményeként az uniatizmus fellendülésének nincs már ekkleziológiai alapja, és ez egyúttal nagyon negatívan is hatna egyházi szinten a katolikusok és ortodoxok közötti kapcsolatokban.

Ezen az alapon váltotta fel a korábbi konkurrenciaharcot „a szeretet párbeszéde”, majd pedig a katolikus és ortodox egyházak közötti hivatalos teológiai párbeszéd. Ennek legfontosabb állomása a Münchenben megfogalmazott közös nyilatkozat volt, amely váratlanul nagy konszenzussal a közös ekkleziológiát és szentségtant tárgyalta. Így vált lehetővé a már csaknem száz éve egy helyben toporgó egyházak közötti testvéri kapcsolat fejlesztése.

II. János Pál pápának még I. Dimitriosz pátriárkával együtt megfogalmazott nyilatkozata elítéli „a prozelitizmus minden formáját, minden olyan magatartást, amelyet a másik iránti megbecsülés hiányának lehetne tekinteni”.

1991 nyarán II. János Pál pápa levelet intézett az európai püspökökhöz a katolikusok és ortodoxok közötti viszonyról Közép- és Kelet-Európa új helyzetével kapcsolatban. A püspöki szinódus előtt a pápa minden kétséget kizáróan igyekezett újra tisztázni azt, hogy tartja magát a zsinat és elődei által megfogalmazott ökumenikus alapelvekhez. Miután az ortodoxiával való együttműködése elméleti alapelveit tisztázta, a következő idézettel folytatta levelét: „Ebből aztán közvetlen gyakorlati következmények is fakadnak. A legelsőt, amely mindmáig teljesen érvényben van, VI. Pál pápa fejtette ki az ökumenikus pátriarkátus székesegyházában elmondott beszédében: »Így tisztábban látjuk, hogy épp az egyházak vezetőinek, a hierarchiának a dolga az, hogy egyházaikat a teljes közösség megtalálásának útjára vezessék. Szükséges, hogy egymást kölcsönösen elismerve és egymás iránti tisztelettől vezéreltetve tegyék ezt, mint Krisztus nyája rájuk bízott részének pásztorai, s hogy gondoskodjanak Isten népének összetartásáról és növekedéséről, elkerülve mindazt, ami ezt szétszórhatná vagy sorai között zavart okozhatna« (1967. július 25.). A második következmény minden szükségtelen prozelitizmus visszautasítása. Így a lelkipásztori tevékenység gyakorlásakor feltétlenül el kell kerülni mindenfajta erőszakosság és bármilyen nyomás gyakorlásának kísértését.”

Vatikáni állásfoglalás az Oroszországban végzett evangelizációról

A Vatikáni Államtitkárság keretében megalakult Pro Russia Bizottság tavalyelőtt nyáron *Egyetemes alapelveket és gyakorlati normákat* adott ki *A katolikus egyháznak Oroszországban és a többi FÁK országban végzett evangelizációs tevékenységének és ökumenikus elkötelezettségének összehangolására*. A római dokumentum már a bevezetésben utal arra, hogy tartalma „figyelembe veszi az ortodox egyház évszázados

jelenlétét és ennek a lakosságnak a fájdalmas történetét a kommunista uralom alatt". Hogyha tehát „a katolikus és ortodox egyházak nem konkurenciaharcot akarnak folytatni, hanem együtt szeretnének eljutni a Krisztus akarata szerinti egységre, akkor küldetésüket úgy kell betölteniük, hogy mind külön-külön végzett, mind pedig közös tevékenységük teljesen megfeleljen Krisztus akaratának". Ezekon a területeken tehát a katolikus egyházi rend újjászervezése nem az ortodox hívek átcsábítása végett történjék, hanem hogy az ott „jelenlévő katolikus közösségek szükségleteit kielégítse”. A katolikus egyháznak ugyanis „joga és kötelessége, hogy az ott élő katolikusokat lelkileg ellássa”. Az viszont, „amit prozelitizmusnak hívnak”, nem válhat „a katolikus egyház lelkipásztorainak módszerévé”, sőt a zsinati missziós dekrétum szavai szerint „az egyház szigorúan tiltja azt” (AG 13). „A keresztények egységének megvalósítása nem a prozelitizmussal, hanem a Krisztus tanítványai közötti párbeszéd útján haladhat előre... a bizánci és római egyház közötti teljes közösség helyreállítása felé, úgy, ahogy az az első évezredben megvolt.” Ezekon a területeken tehát az apostoli tevékenységnek „minden eddiginél öku­menikusabb dimenziót kellene képviselnie”, hogy „minden lehetséges módon a keresztények közötti párbeszédet segítse”.

A dokumentum a II. Vatikáni zsinat szellemében minden római katolikusnak figyelmébe ajánlja, hogy „értékeli nagyra ezeknek az országoknak a keleti keresztény hagyományait”. Majd konkrétan is leszögezi, hogy a latin egyház lelkipásztorainak „az ortodox egyház helyi püspökeivel való párbeszédben...” kell előmozdítaniuk „az ortodox egyházzal való együttműködést minden lehetséges területen, hogy mindenki számára szembetűnő lehessen az a szeretetben való egység, amelynek a két egyház között kell meglennie”.

A második fejezet gyakorlati alapelveket ad arra, hogy Kelet-Európa ortodox hagyományú országaiban a katolikus szerzeteseknek a helyi püspökökkel való szoros együttműködésben kell tevékenykedniük, akik „informálják az ortodox egyház püspökeit minden fontos lelkipásztori kezdeményezésről”, különösen az „új parókiák létesítéséről”.

Aztán még további irányelvek ajánlják az ortodox püspökökkel való együttműködést. „Amennyire a körülmények engedik, a katolikus egyház lelkipásztorai... működjenek együtt az ortodox püspökökkel az ortodox egyház lelkipásztori kezdeményezéseinek fejlesztésében.”

Végül még egy fontos alapelv fogalmazódott meg a templomokkal kapcsolatban: „Az istentiszteleti helyek elosztásával kapcsolatban az illető helyen élő hívek megoszlásának aránya legyen a meghatározó — mégpedig a társadalmi és történelmi arány.” A hivatalos állásfoglalás szerint érdemes egy templom közös használatát megszervezni a katolikus és ortodox egyházközségek közös megegyezésével. Hogy ez most mennyire aktuális lenne, arról Kelet-Szlovákia, Ukrajna vagy Erdély vallási frontvonalain ma is saját szemével győződhet meg mindenki.

Irodalom:

- Cl. Soetens: *Le Congrès Eucharistique international de Jérusalem (1893) dans le cadre de la politique orientale du pape Léon XIII.* Louvain, 1977.
- Giuseppe M. Croce: *La Badia greca di Grottaferrata e la rivista „Roma e l'Oriente”.* Cattolicesimo e Ortodossia fra unionismo ed ecumenismo (1799-1923). Citta del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1990.
- A 100 éve megjelent *Orientalium Dignitas* pápai bréve megjelenési helye: Acta Sanctae Sedis XXVII (1894-95), 157-264.

A magyar görög katolikusok története

PIRIGYI ISTVÁN

Született 1921-ben Beregszászon. Középiskolai tanulmányait Beregszászon, teológiai stúdiumait Ungváron, Budapesten és Egerben végezte. Latin—történelem—francia szakos tanári diplomáját a budapesti és a debreceni tudományegyetemen szerezte. Teológiai tanár. 1992 óta írással és lelkipásztorkodással foglalkozik.

A magyar nép ősei már évszázadokkal a honfoglalás előtt találkoztak a keleti kereszténységgel. Vándorlásaik során a bizánci birodalom közvetlen közelébe kerültek, s a bizánci egyház eredményes térítő munkát végzett közöttük. A *Cirill-legenda* elbeszélése szerint a türkök (=magyarok) saját nyelvükön végezték a szertartásokat, és saját nyelvükön írt szertartáskönyvekkel rendelkeztek. Nyilvánvaló azonban, hogy a kereszténység nem vert mély gyökeret közöttük, hiszen a honfoglaló magyarokat a kortársak pogányoknak tartották.

Jó ötven évvel a honfoglalás után, 950 táján az ország második közjogi méltósága, a gyula — név szerint valószínűleg Zombor — Bizáncban keresztelkedett meg, és magával hozta Hierotheoszt, akit Theophülaktosz pátriárka (933-956) Magyarország püspökévé szentelt.

A 10. század mások felől származó régészeti leletek, főleg a temetői emlékek tanúsága szerint Hierotheosz és szerzetesei az országnak szinte minden táján megkezdték az Evangélium hirdetését.

972-ben a bizánci és a német-római császárság — korábbi ellentéteiket félretéve — szövetséget kötött egymással. Mivel mindkét nagyhatalom hazánk közvetlen szomszédságában volt, s mindketten terjeszkedő politikát folytattak, ez a szövetség a magyarság számára végzetes veszedelem lehetőségét rejtette magában. Ezért Géza fejedelem e politikai erőviszonyok és lehetőségek figyelembevételével Nagy Ottó német-római császárnak ajánlott fel szövetséget, és tőle kért hittérítőket. A magyar kereszténység történetében ez volt a fordulópont. Az országban azonnal megjelentek a nyugati hittérítők, és ők is igen nagy erővel kapcsolódtak be a térítő munkába. Jellemző, hogy Géza a bizánci hittérítőket nem úzta ki az országból, sőt, támogatta őket. Sorra épültek a bizánci templomok és kolostorok. Hierotheosz püspöknek utódai is voltak: Theophülaktosz és Antóniosz.

Sőt, Ajtony, a keleti vidékek hatalmas ura székhelyén, Marosvárott, görög kolostort létesített; ott a görög szerzetesek újabb csoportja telepedett le, s a bizánci térítés újra felerősödött. Ennek ellenére a politikai, főleg a külpolitikai viszonyok alakulása folytán az ország teljes megtérítését nem a keleti, hanem a nyugati egyház fejezte be, s a nép túlnyomó többsége a római szertartás követője lett.

Szent István király kizárólag latin szertartású egyházmegyéket szervezett, és a latin szertartású főpásztorok joghatósága alá rendelte a magyarországi bizánci szertartásúakat is. A magyarországi bizánci szertartású egyház mégis tovább élt. Erre számos adatunk van. Így például a Szent László által rendezett szabolcsi zsinat (1092) a papok házasságát és a nagyböjt kezdetét a bizánci egyház előírásai szerint rendezte. Biztosra vehető, hogy egyes bizánci előírások népünk körében valóban meggyökeresedtek. A 13. század elején az ország egész területén, szétszórtan, még számos bizánci szertartású kolostor működött. III. Ince pápa, aki a magyarországi egyházi helyzetet nagyon jól ismerte, joggal írhatta 1204. szeptember 14-én Imre királyunknak, hogy az országban a görögöknek sok kolostoruk van.

A bizánci szertartású egyház

Felmerült egy bizánci szertartású püspökség felállításának terve is. Imre királyunk jelentette III. Ince pápának, hogy a görög kolostorok a megyéspüspökök hanyagsága, valamint a fegyelmezetlen szerzetesek gondatlansága miatt pusztulásnak indultak. Arra kérte a pápát, hogy ezeket a kolostoregyházakat egyesítse közvetlenül a Szentszékek alárendelt görög szertartású püspökségben.

A pápa a király kérésének teljesítéséről nem zárkózott el. 1204. április 16-án levelet intézett a váradi püspökhöz és a pilisi apáthoz. Felkérte őket, hogy folytassanak vizsgálatot ebben az ügyben, s véleményt kért tőlük: helyre lehetne-e állítani a szerzetesek fegyelmét azáltal, hogy a kolostoregyházak számára közvetlenül a Szentszéktől függő keleti szertartású püspökséget alapít.

A püspökség felállítására ismeretlen okokból nem került sor. A terv azonban két, rendkívül fontos tanúságot tartalmaz. Egyrészt a magyarországi görög katolikusok, pontosabban: a magyar görög katolikusok nem követték Bizáncot az egyházszakadásban, mely 1054-ben indult el, és 1204-ben vált teljessé.

Másrészt az ország területén keleti szertartású katolikus püspökség nem volt. Ez az egyetemes magyar történetírás számára is igen fontos adat, mert a nemzetiségek éppen keleti szertartású püspökségek meglétével akarják bizonyítani az országban való jelenlétüket. Így például egyes ruszin történetírók azt állították, hogy a munkácsi egyházmegyét egyenesen Cirill és Metód alapította. Allításukat egyetlen elfogadható bizonyítékkal sem tudták alátámasztani — ennek ellenére a munkácsi és az eperjesi egyházmegyékben átment a köztudatba. Szent István király intézkedése, mellyel a keleti szertartásúakat alárendeli a latin szertartású püspököknek, valamint Imre királyunk és III. Ince pápa levélváltása egyértelműen bizonyítja, hogy hazánkban sem a 11., sem a 13. század elején semmiféle keleti szertartású püspökség nem volt.

A magyarországi keleti szertartású kolostorok a 13. század első évtizedeiben pusztulásnak indultak; egymás után kerültek a latin szertartású egyház kezébe. Egyedül a szávaszentdemeteri kolostorban maradt fenn még száz évig a keleti szertartás. VI. Kelemen pápa 1342. március 16-án kelt rendeletére Vitus nyitrai püspök benéceket telepített a kolostorba.

A görög kolostorok pusztulásával szinte egy időben megkezdődött a Rómától elszakadt keleti szertartású nemzetiségek, a ruszinok és a románok beáramlása az ország területére. Ezek papokat is hoztak magukkal, s ahol meglepedtek, kicsiny fatemplomokat építettek, s új kolostorokat létesítettek, melyek apátjai kiterjesztették joghatóságukat a környéken élő papokra is. Ezzel kezdődött meg püspökségeik kialakulása. Így alakult ki Kárpátalján a munkácsi püspökség a 15. század végén; a következő évszázadban pedig Erdélyben a révi és a felsőszilvási püspökség. A felsőszilvási püspök a 16. század végén Gyulafehérvárra költözött, s metropolita címet vett fel. Ő lett az erdélyi keleti ortodoxok főpásztora.

A gyulafehérvári metropolita egész Erdélyre, a munkácsi püspök pedig tizenhárom vármegyére terjesztette ki joghatóságát; nemcsak a ruszinokra és a románokra, hanem a területen élő minden keleti szertartású hívőre, tehát a magyarokra, a görögökre és más nemzetiségű hívőkre is.

A nemzetiségi püspökök fennhatósága alá került keleti szertartású magyarokról csak szórványos adatokkal rendelkezünk a 13. század végétől a 16. század derekáig. Emléküket elsősorban régészeti leletek őrzik, írásos adatok nem állnak rendelkezésünkre. Kétségtelen viszont, hogy azoknak a hajdúknak jelentős része, akiket Bocskay István fejedelem rendeletére (1605), de már csak tíz évvel az ő halála után (1616) Dorogra telepítettek, görög szertartású magyarokból állt. Ez a tény egymagában is bizonyítja, hogy a viszontagságos körülmények ellenére a görög szertartású magyarság, ha csak csekély létszámban is, de fennmaradt.

A görög szertartású magyarok számát jelentősen növelte római katolikus magyarok csatlakozása az ortodoxiához. A reformáció terjedése idején számos helyről — elsősorban Szatmárban, Máramarosban és Biharban — a katolikus papokat elűzték, főleg azokból a településekből, melyek török uralom alá kerültek. Itt a hívek jelentős része református lett. Nagyon sok katolikus hívő azonban az idegen nyelven végzett szertartás ellenére közelebb érezte magához az ortodox vallást, mint a reformátust, melynek templomaiban az istentiszteletet magyarul végezték ugyan, de nem volt mise, nem voltak szentképek stb. Ezek szerint a mai magyar görög katolikusok őseinek egy része római katolikus volt. Sok római katolikus magyar hívő nemzetiségét is elvesztette: elrománosodott, vagy ruténné vált.

Az alföldi magyar községekbe költözött nemzetiségiek viszont a környezet hatására elmagyarosodtak. Ez is jelentősen növelte a keleti szertartású magyar hívek számát.

Görög szertartású egyházi szervezet

A 16. század elejétől a hazánkban élő ortodoxok körében uniós törekvések jelentkeztek. Ezek eredményeképpen a délszlávok egy kis része 1611-ben, a munkácsi püspökség 1646-1721 között, a románok pedig 1700-ban egyesültek Rómával.

Az unió feltételei mindenütt azonosak voltak: az egyesült keletiek elfogadják a pápa primátusát, a római egyház egész tanrendszerét, teljes egészében megőrizhetik keleti szertartásukat, s elnyerik mindazon mentességet és kiváltságot, melyekkel hazánkban a római papság rendelkezik. Ez utóbbi feltétel — az egyház egységének eszméje mellett — az unió legerősebb indítéka volt.

A Szentszék az erdélyi egyesült románok számára már 1721-ben felállította a fogarasi egyházmegyét. Ennek székhelye 1738-ban Balázsfalva lett. A délszlávok Márcsa székhellyel, a rutének pedig Munkács székhellyel apostoli vikáriust kaptak. Mivel ezek a népcsoportok állandó mozgásban voltak, apostoli vikárius-főpásztoraik minden további intézkedés nélkül kiterjeszthették felettük joghatóságukat. (A megyéspüspök joghatósága pontosan körülhatárolt területre terjed ki.) Később Róma sorra szervezte számukra az egyházmegyéket. 1771-ben megalapította a munkácsi, 1777-ben a nagyváradi és körösi, 1818-ban az eperjesi egyházmegyét; 1853-ban a fogarasi püspökséget Gyulafehérvár-Fogaras névvel érsekség rangjára emelte, s alárendelte a nagyváradi, valamint az újonnan létesített szamosújvári és lugosi egyházmegyét. Így hazánkban három szláv és négy román egyházmegye jött létre. Ezekben éltek a magyar görög katolikusok is. (A görög katolikus elnevezést Mária Terézia 1773-ban vezette be a Monarchiában az egyesült püspökök kérésére az „unitus” elnevezés helyett.)

A magyar liturgia

Hazánkban a keleti szertartású templomokban a liturgiát óegyházi szláv nyelven végezték. Az erdélyi protestáns fejedelmek azonban arra kényszerítették a románokat, hogy a szertartásokat saját nyelvükön végezzék. Feltehető, hogy ezzel az intézkedéssel közelebb akarták hozni őket a reformáció eszméjéhez. A románok csak nagy nehezen törődtek bele a liturgikus nyelv megváltoztatásába; végül is I. Rákóczi György uralkodása idején (1630-1648) véglegesen kialakult a román szertartási nyelv. Az unió alkalmával a Szentszék a román nyelv használatát továbbra is engedélyezte.

A liturgiát a magyar egyházközségekben is ógyházi szláv nyelven végezték, s ehhez a „szent” nyelvhez a magyarok éppen úgy ragaszkodtak, mint a románok, bár ősi hagyomány szerint a liturgikus énekek lefordítása már a 12. század végén megkezdődött. A magyar nyelv templomi használata a hívek lelki igényévé vált, s a 18. század közepétől a magyar egyházközségek papjai — köztük Bacsinszky András hajdúdorogi lelkész, a későbbi munkácsi püspök — sorra fordítják le a liturgikus szövegeket magyar nyelvre. A század utolsó évtizedében elkészült Aranyszájú Szent János liturgiájának teljes fordítása. Előbb Krucsay Mihály gálszécsi lelkész (1793), majd Kritsfalusi György ungvári tanár ültette át nyelvünkre 1795-ben.

A magyar egyházközségekben működő lelkészek jó része minden felsőbb engedély nélkül bevezette a magyar liturgiát. Úgy tudták, hogy a keleti egyházban a népnyelv használata teljesen jogszerű. Az egyházi főhatóságok részéről a magyar liturgikus nyelvvel kapcsolatban azonban olyan merev magatartást tapasztaltak, hogy arra a meggyőződésre jutottak, hogy a jelenlegi egyházmegyei keretek között a magyar liturgia nem valósulhat meg.

A magyar egyházközségek 1868-ban Hajdúdorogon országos kongresszust rendeztek, melyen külön magyar egyházmegye felállítását és a magyar liturgikus nyelv szentesítését követelték. Ennek azonban csak annyi lett az eredménye, hogy a király felállította a hajdúdorogi külhelynökséget (1873).

A magyar liturgikus nyelv használatáról a Szentszék is értesült, s ezt a gyakorlatot 1896-ban szigorúan megtiltotta. Erre a magyar görög katolikusok 1898-ban megalapították a Görög Szertartású Magyarok Országos Bizottságát, mely elsősorban a magyar püspökség felállítását követelte. S minthogy voltak, akik azt állították, hogy magyar görög katolikusok nincsenek, hanem a magyar kormány a liturgia révén is magyarosítani akar, az Országos Bizottság az 1900-as jubileumi szentév alkalmával zárandoklatot szervezett Rómába. A 461 főnyi zárandokcsoport magyarul énekelt a Szent Péter-templomban, s ezzel „élőben” bizonyította be, hogy léteznek görög katolikus magyarok.

A hajdúdorogi egyházmegye

A görög katolikus magyarok kérését X. Piusz pápa teljesítette: 1912-ben felállította a hajdúdorogi egyházmegyét, melyhez 162 parókiát csatolt. A liturgikus nyelv a klasszikus görög lett, ezt azonban a papok csak az átlényegülés szavaiban használták, a szertartásokat — engedély nélkül — továbbra is magyarul végezték.

Az egyházmegye első püspöke, Miklósy István (1913-1937) a központi fekvésű Debrecenben telepedett le. Ide érkezett a Csernovitzban feladott pokolgép 1914. február 23-án, mely elpusztította

a püspök közvetlen munkatársait. A tragédia után a püspök Nyíregyházára tette át székhelyét.

Az első világháború után a parókiák fele idegen uralom alá került. Lehetetlenné vált az egyházmegyei intézmények kifejlesztése; a papnövendékek római katolikus intézményekben készültek hivatásukra.

Az egyházmegye második püspöke dr. Dudás Miklós (1939-1972) a második világháború és az azt követő viszontagságos körülmények ellenére igen jelentős eredményeket ért el. Saját székházában felállította a papnevelő intézetet (1950); sorra alakultak új parókiák; megtörtént a magyar liturgikus nyelv szentesítése: a püspök a II. Vatikáni zsinaton 1965-ben a Szent Péter-templomban teljes magyar liturgiát végzett a zsinati atyák jelenlétében; joghatóságát a Szentszék ideiglenesen kiterjesztette az ország egész területére (1968).

A harmadik megyéspüspök dr. Timkó Imre volt (1975-1988). Az ő nevéhez fűződik Nyíregyházán az egyházmegyei központ kiépítése. Joghatóságát a Szentszék 1980-ban véglegesen kiterjesztette az ország egész területére. Ő szervezte meg a budapesti püspöki helynökséget. Ebbe a szervezetbe osztotta be a központtól távol eső egyházközségeket.

A jelenlegi főpásztor, dr. Keresztes Szilárd nevéhez fűződik a pápalátogatás megszervezése. Neki köszönhető a Szentatyának Máriapócsra és a debreceni református nagytemplomban tett látogatása. Sokirányú tevékenységének legfontosabb mozzanatai közé tartozik az egyházmegyei élet fellendítése, a hitoktatás újjászervezése, a középiskolai oktatás előmozdítása és a papnevelés korszerűsítése.

A miskolci apostoli exarchátus

Az első világháború után hazánkban húsz eperjesi és egyetlen munkácsi egyházmegyes parókia maradt. A Szentszék ezek számára 1924-ben megszervezte a miskolci apostoli exarchátust, melynek élére Papp Antalt állította. A főpásztor munkatársaival együtt támogatta az egyházi unióra vonatkozó kezdeményezéseket. Az ő támogatásával indult meg a *Keleti Egyház* című uniós szemle, mely tíz éven keresztül (1934-1944) jelent meg, s ma már minden száma jelentős kortörténeti forrásnak számít. Papp Antal 1945-ben bekövetkezett halála után a Szentszék a mindenkori hajdúdorogi püspököt bízta meg az exarchátus kormányzásával.

Ebben az egyházi szervezetben, akárcsak a hajdúdorogi egyházmegyében, új egyházközségeket szerveztek, új templomok, kápolnák épültek, s korszerűsítették az egyházi épületeket is. Figyelemreméltó, hogy az exarchátusban viszonylag igen magas a papi pályára jelentkezők száma.

Görög katolikusok Ukrajnában és Belorussziában

D. MOLNÁR ISTVÁN

Született 1941-ben Beregszászon, irodalomtörténész. A debreceni KLTE magyar–oroszc szakán, valamint a lublini egyetem lengyel szakán diplomázott 1966-ban. 1988–91 között a varsói Magyar Kulturális Intézet igazgatója, a KLTE lengyel tan-székének vezetője.

A mai helyzet megértéséhez 1944 végéig kell időben visszanyúlnunk, amikor a politikai irányítás az új metropolitától, Joszif Szlijpjtől a szovjethatalomnak való behódolást és a Rómával való szakítást követelte. Az érsek ezt püspöki karával és papságának túlnyomó többségével együtt elutasította. 1945–46-ban bebörtönzések, politikai perek, kényszermunkára hurcolások és gyilkosságok, illetve a görög katolikus „vezetésből” kikényszerített, a Moszkva irányította pravoszláv egyházhoz való csatlakozást „kérő” szinódus következményeként a Szovjetunióban hivatalosan megszűnt a görög katolikus szertartás. I. Ortinszkij szerint a lelkészek mintegy 10–10%-ának (300–300 papnak) sikerült külföldre, részben Lengyelországba távoznia, illetve folytatnia egyházi, vallási tevékenységét. Ekkor és 1947-ben, amikor a kárpátaljai görög katolikusok „csatlakoztak” az ortodoxokhoz, az illetékesek hasonlóan bántak el az utóbbi vidéki, sőt a lengyelöldi bizánci szertartású katolikus papsággal is.

Bendász Dániel 130 hitét megvalló és meghurcolt kárpátaljai lelkészről tud, akik közül 30–40 főt megöltek vagy akik fogságban, kényszermunkában elpusztultak. Meggyilkolták Romzsa Tódor munkácsi segédpüspököt, 1956-ban tért haza Szibériából a hivatását illegálisan gyakorló Ivan (János) Margitics, akit Dmíterko Szafran ugyancsak „földalatti” ivano-frankovszki megyéspüspök 1988-ban titokban püspökké szentelt vagy Melles Jenő János és Mondi Miklós, akik több mint egy évtizedes, munkatáborban töltött rabság után Magyarországra települtek át. A meghurcoltak többsége illegálisan, majd 1989 után nyilvánosan folytatta lelkészi munkáját. (A szlovákiai és romániai görög katolikusok, illetve papjaik sorsa hasonló volt. A hívők csak Jugoszláviában és Magyarországon gyakorolhatták vallásukat, igaz, nem korlátozások nélkül. Hazánkban azért, mert a magyar görög katolikusok a Vatikánnak voltak alárendelve.) XII. Piusz pápa 1946-ban és 1952-ben hiába tiltakozott a szovjet kormánynál. Ortinszkij több mint négymillióra teszi a régebben vagy a II. világháború után külföldre távozott, Észak- és Dél-Amerikában, valamint Angliában, Németországban és Franciaországban élő ún. ukrán katolikusok számát.

A görög katolikus egyház Ukrajna belsejében sem szűnt meg létezni. Mint a *Pravoszlaonij Visznik* egyik 1957-es száma megállapította, százával voltak a moszkvai pátriárkátusnak magukat alá-

vetni nem hajlandó parókiák. Sok erőt adott a túléléshez, kitartáshoz és az újjászületés reményét jelentette, hogy — már a hruscsovi hatalomgyakorlás idején — 1963-ban, szibériai kényszermunkája és hányattatásai után Szlipij metropolita Rómába mehetett, majd bíborosi címet kapott. Egyháza valójában pátriárkájának tekintette.

Az ukrán katolikus egyház 1956 utáni „féllegálisága” annyira komoly tényezőnek számított, hogy a sajtó gyakran közölt róla kompromittáló célzatú írásokat. Nikolaj Csarneckij püspök valamint számos pap és hívő visszatérése után Szibériából 1957-ben, kezdetét vette a görög katolikus egyház szervezetének újjáépítése és a vallási élet feléledése. Ezt a '60-as évek közepén még letartóztatások és perek hulláma követte, de a '70-es években sok közösség és lelkész fordult — a Szovjetunió alkotmányában deklarált lehetőségekre hivatkozva — az illetékes szervekhez, hogy engedélyezzék a vallásgyakorlást. A válasz így hangzott: a moszkvai pravoszláv pátriárkátusnak a nép akaratából rendelték alá az ukrán görög katolikusságot. Nyugat-Ukrajnában a görög katolikusok szembenállása — mint Íjgyártó István írja — a moszkvai érdekeket érvényesítő és az oroszosítást szolgáló pravoszláv egyházzal az ukrán nemzeti törekvések és az Európához való kötődés jelképévé vált. A már a '60-as évektől létező ukrán ellenzék egy része görög katolikus háttérrel indult, vagy hamar felismerte annak fontosságát.

**Támadás görög
katolikusok ellen
1968-ban**

Nem véletlen, hogy Filaret kijevi ortodox metropolita 1968-ban frontális támadást indított az ősi poczajevi (lengyelesen poczajówi) monostor ellen, amelyben szerzetesek éltek. Bebörtönöztek több lelkészt, 1969-ben pedig Vaszil Velicskivszkij illegálisan működő püspököt is, aki az ukrán katolikus egyház újjáépítésén fáradozott. 1972-ben mégis 180 pap kérte a szovjet kormányt, engedélyezze egyes templomok használatát. Példájukat mások is követték. A megtorlás nem maradt el, de a hamarosan megjelenő szamizdat kiadványokból egyre többen szerezték meg az addig eredményesen titokban tartott információkat. Színre léptek a másként gondolkodók, az emberi jogokért, Ukrajna felszabadításáért, a vallásszabadságért harcolók csoportjai. A hatalom az ukránokat — Ortinszkij szerint — szigorúbban büntette, mint az oroszokat vagy a zsidókat. S Nabywaniec tanulmányából tudjuk, hogy az ukrán Helsinki-csoportot 1977-ben lágerbe küldték, mert számon kérte egyházuk jogait. „Ismeretlenek” által végrehajtott gyilkosságok, terror, gyerekek bebörtönzése is előfordult. A '80-as évek kommunista sajtójából kiderül: Nyugat-Ukrajnában az egykori görög katolikusok többsége nem fogadta el a pravoszláv vallást, számos pravoszláv pap pedig szoros kapcsolatban állt a görög szertartású katolikus egyházzal.

A '80-as években egyre többen, főleg fiatalok találták meg az utat a valláshoz, és ez a folyamat az ukrán nemzeti öntudat erősödésével társult. Ehhez működő lelkészek, szerzetesek és

apácákon kívül az is kellett, hogy megszilárduljon a földalatti egyházi hierarchia. A túlzásoktól Ortinszkij tanulmánya sem mentes. Nyilvánvaló például, hogy Lengyelországban a pravoszlávokkal együtt sincs kétmilliónyi ukrán, sőt feleennyi sem igen. Abban viszont van némi igaza, hogy a '80-as évek végéig a lengyelországi római katolikus párókusok sok helyen a tőlük szervezetileg függő görög katolikus ukránok beolvasztására törekedtek. (1988-ban Nyugaton megjelent írásában azt is joggal állapította meg, hogy Romániában részben a paphiány miatt „haldoklik” az „ukrán egyház”. Az már inkább vitatható, hogy úgy véli, a szlovákiai „ukrán katolikus egyház” helyzete súlyosabb volt, mint másoké.)

Az egyházak helyzete a 80-as években

A '80-as évek második felében, a gorbacsovi „peresztrojka” eredményeként és a lengyel Szolidaritás tevékenysége hatására a Szovjetunió-beli egyházakra gyakorolt adminisztratív és ideológiai nyomás fokozatosan csökkent. Aktivizálódott az ukrán autokefál (azaz önálló) pravoszláv egyházi mozgalom, amely az orosz helyett az ukrán szertartási nyelven kívül a moszkvai alávetettség megszüntetéséhez ragaszkodott. A görög katolikusok egyházuk törvényes elismerését és korábban használt (bár eredetileg gyakran pravoszláv) templomaik visszaadását követelve szabadtéri istentiszteleteket szerveztek. Ezek „egyre inkább politikai demonstrációkká és az ellenzéki politikusok fórumaivá váltak” (Íjgyártó István).

1988 tavaszán a pravoszláv millennium ünnepe kapcsán II. János Pál *Magnum Baptisti Donum...* (A kereszténység nagy adománya...) kezdetű üzenetében sürgette a görög katolikus egyház állami elismerését. Az amerikai ukrán „lobby” buzgó propagandatevékenységének eredményeként az USA törvényhozása, illetve R. Reagan elnök olyan határozatot fogadott el, amelyben a politikai vezetés tagjait a Moszkva irányította ortodox egyház bojkottjára szólította fel. Lembergben, Ternopolban, a bukovinai Csernovci-ban, valamint az ungvári pravoszláv (1947-ig görög katolikus) székesegyház előtt a hívek sokezres tömegtüntetéseken követelték egyházuk jogainak alkotmányos visszaadását. Az egyre erősebb nyomás ellenére az ortodox vezetés a templomok használati jogáról nem akart lemondani, nehogy, úgymond, a katolikusokhoz csatlakozni nem kívánó emberek, másrészt a Kelet-Ukrajnából betelepült pravoszlávok szertartási helyek nélkül maradjanak.

Gorbacsov a Vatikánban

Gorbacsov 1989 végi első vatikáni látogatása nyomán 1990-től rövid időn belül sokat javultak a szovjet-szentszéki kapcsolatok, ezért ezt az évet tekinthetjük az egyházi rendszerváltás esztendejének. Az ekkori választásokon Nyugat-Ukrajnában az Ukrán Népi Mozgalomban (RUH) egyesült erők többséget szereztek a különböző szintű önkormányzati testületekben, ami jórészt a görög katolikus gyökerű millióknak volt köszönhető. Az orosz pravoszláv egyház 1990 őszi szinódusa (és az ukrán kommunista párt)

hiába tiltakozott, a bizánci-ukrán szertartású katolikus egyház újraeledését, illetve legalizálását tudomásul kellett venniük. A folyamat visszafordíthatatlanságát dokumentálja, hogy a Dobrij pasztyir (A jó pásztor) sokszorosított folyóirat Ivano-Frankovszk püspöki székhelyen 1990-ben már tizedik éve létezett. A lap egyik szerzője visszautasítja azt a vádat, miszerint bárki is „el akarja adni” a volt galíciai ukránokat a római katolikus Lengyelországnak.

1991 első napjaiban Volodimir Sztornyuk lemergi érsek a Szent György székesegyházban együtt misézett Vikentyij Csekalin orosz püspökkel, aki áttért a görög katolikus hitre. A metropolita — egy régi szentszéki rendelkezés alapján — a püspököt megbízta az összes oroszországi görög katolikus kormányzásával. Az orosz hívek létezésének beszédes bizonyítéka, hogy 1990 őszén a moszkvai fővárosi tanács bejegyzett egy egyházközséget, amit a szinte teljesen oroszok vidéken lévő Tula városbeli bizánci szertartású katolikusok is kértek.

**Az ukrán katolikus
egyház római
szinódusa**

Az ukrán katolikus egyház Rómában tartott szinódusa alkalmából közzétett adatok szerint a nyugat-ukrajnai körzetek 6,8 millió lakosából 4,2 millió görög katolikus. Igaz, a közreadók sem titkolják, hogy az egyházi-vallási ellentétek, illetve a hívők ingadozása miatt az adatok nem lehetnek pontosak. A lelkek gondozását tíz püspök (szuffragánjaikkal együtt), 950-nél több lelkipásztor, csaknem 250 szerzetes (köztük 135 bazilita) és mintegy 700 apáca végezte, papnövendék pedig kevés híján 950 volt. Az egyházközségek száma 1740-hez közelített, de sok helyen kellett harcolni a templomhasználatért; Lemberg körzetében például, ahol több mint 70 új épült, 130 településen. Ez utóbbi egyházmegyében 1,8 millió görög szertartású katolikus mintegy 500 papra volt bízva, és 860-nál több templomba járt. Ugyanitt az autokefál pravoszlávoknak csaknem 350, a „moszkvai” ortodox egyháznak 100-nál alig több temploma volt. Kárpátalján ebben az időben 120 görög katolikus lelkészt, 120 parókiát, de csupán felényi templomot és félmillió hívőt tartottak számon. Ukrajna nagyobb kiterjedésű keleti részén csaknem tucatnyi egyházközségben jórészt a legnagyobb városokban (Kijev, Zsitomir, Vinnica, Luck, Harkov, Donyeck, Poltava) 5 pap szolgált. Egy 1991-es francia forrás szerint az ukrajnai görög katolikusok száma legalább négyemillió, a pravoszlávoké pedig mintegy negyvenemillió.

Mint Íjgyártó István megállapítja, Kárpátalján sem volt könnyű a görög szertartású katolikus egyház újjáélesztése. A jórészt helyén maradt konzervatív helyi irányítás manipulálta az egyházak közötti ellentéteket, köztük az ungvári székesegyház körüli, szűnni nem akaró feszültséget, amelyet igyekezett a demokratikus városvezetés lejárására felhasználni. Másutt a pravoszláv-görög katolikus templomhasználatot erőltette. A részben magyarokból álló görög katolikusságot a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövet-

ség egyértelműen támogatta. Nyugat-ukrajnai segítséget a helyi egyházi vezetés azért igyekezett elhárítani, mert továbbra sem kíván a közvetlen vatikáni irányítás helyett a lemergi egyháztartományhoz tartozni. Ez utóbbit az egység erősítését hangsúlyozó külföldi ukránok kitartóan szorgalmazzák, de nyilván a magyarsághoz szorosan kötődő itteni ruszin hívők beolvasztásának szándékára is kell gondolnunk. A kárpátaljai ukránok különállását szorgalmazó Ruszin Szövetség az ortodox és katolikus hívőket egyaránt támogatta, amit senki sem talált előnyösnek.

Az újjászületett munkácsi-ungvári püspökségben az ismét szolgáló és a titokban kiképzett fiatal papok előjárója az 1991-ben II. János Pál által főpapi székeben megerősített Ivan (János) Szemedi lett. (Huszi segédpüspöke, az egykor meghurcolt Margitics, az ukrán egység híve.) Egyébként ugyancsak 1991-ben kapott püspöki kinevezést Jan (Iwan) Martyniak, a negyedmillió (és biztosan nem több) lengyelországi, talán kivétel nélkül ukrán nemzetiségű görög katolikusok főpásztora. Székhelye, Przemysl római katolikusainak egy csoportja tiltakozásával elérte, hogy felszentelésére ne a régi görög székesegyházban kerüljön sor. A pápa jelenléte sem bizonyult elégnek ahhoz, hogy ezt az épületet megkapják a görög katolikusok, és a püspökség normális működéséhez szükséges feltételek tudomásom szerint részben ma is hiányoznak, pedig a régi épületek megvannak.

Az ukrán katolikusok elismerés

Az ukrajnai bizánci szertartású katolikuság teljes elismerését az jelentette, hogy — bár metropolitával rendelkeztek — a pápa 1991 húsvétjára négy évtizedes római emigráció után Lembergbe küldte Miroszlav Ivan Lubacsivszkij bíborost, mint az egyháztartományt kormányzó nagyérseket. A bíboros azóta többször nyomtatékosan kérte II. János Pált, egyházjogilag rendezze véglegesen a kárpátaljai helyzetet. A pápának 1991-ben Máriapócscon mondott szavaiból arra következtethetünk, hogy e vonatkozásban nem akar változtatást.

A bizánci ukrán katolikus egyház 1992 tavaszán megtartotta a világháború óta első zsinatát a Szent György székesegyházban. A jogtalanul hozott 1946-os döntéseket érvénytelenítették. Előzőleg voltak hangok, sőt rölapok, amelyek helytelenítették, hogy a hitükért otthon megszenvedett Szternyuk érsek és az „otthoni” lelkipásztorok helyett az „emigránsok” jutnak nagyobb szerephez. Az addigi és az új metropolita, Lubacsivszkij irányította 27 ukrán püspök, köztük számos tengerentúli főpap tanácskozását. Ezen nem vett részt a munkácsi Szemedi püspök és segédpüspöke, Joszif Holovacs, az említett huszi szuffragán azonban súlyos betegsége ellenére igen. A főpásztorok levelet intéztek Ukrajna elnökéhez, L. Kravcsukhoz, kérve az üldözött papok és hívek rehabilitálását, ám fő gondjuk és céljuk az új valóság diktálta lelkészi program kidolgozása, a különböző országokban keletkezett liturgiabeli eltérések megszüntetése, valamint a lemergi nagyérsek pátriárkai

rangra emelésének megtárgyalása, illetve — a II. Vatikáni zsinatra hivatkozva — elismerésének kérelmezése volt. Sokan abban bíztak, hogy erre már 1992 augusztusában, a mártírként tisztelt Szlipij bíboros és nagyérek hamvainak hazaszállításakor sor kerül. Azóta arra számítanak, hogy 1996-ban, a görög katolikus szertartás, illetve egyházág létrejöttének 400. évfordulóján már lesz pátriárkájuk.

Az addig működő leMBERGI, ivano-frankovszki, valamint kárpátaljai mellé négy új ukrainai egyházmegye létesítését javasolták a Vatikánnak: a Luck, Drohobics, Kolomeja és Ternopol székhelyűt. Létrehozták egyházuk négy főpapból álló főtanácsát, amelynek titkára a lengyelországi (!) Martyniak püspök lett. Különösen a nyugati ukrán katolikus püspökök sajnálták, hogy a pápa *Totus tuus Poloniae* (!) *populus* kezdetű, az államhatárokat figyelembe vevő bullájával a varsói római katolikus egyháztartomány részévé tette a przemysli püspökséget. Sokan inkább azt fogadták volna szívesen, ha — mint Martyniak püspök a színódust záró sajtókonferencián nyilvánította — ezt az egyházmegyét érsekséggé minősítik.

A tanácskozás résztvevői hangsúlyozták: javítani akarják viszonyukat a pravoszláv egyházzal, amellyel eredetük, szertartásuk, nyelvük és a közös hit öröksége köti össze az ukrán katolikus egyházat. Bízató jelnek, de kivételnek számított az USA-beli és kanadai ortodoxokat kormányzó, a konstantinápolyi pátriárkának alárendelt Wszevolod püspök jelenléte, aki a megbékélés feltétlen híveként szólalt meg és a párbeszédet szorgalmazta. G. Polaknak az említett katolikus lapban kifejezett érzését indokoltan mondhatjuk: a magukat sokáig másodrendű katolikusoknak tartó ukrainai görög katolikusok megszabadultak e komplexusuktól, és egyre erőteljesebben adnak hangot ambícióiknak, harcolnak jogaikért, önmegvalósításukért. Nem egy szertartás, hanem saját jogú, önálló katolikus egyház hívei akarnak lenni.

**Az ukrán római
katolikus és görög
katolikus püspöki kari
konferencia**

Mi történt 1993-94-ben? A nagyobb jelentőségű események közül kiemelkedett az ukrainai nuncius, Antonio Franco javaslatára 1993-ban összehívott első ukrán római katolikus és görög katolikus püspöki kari konferencia. Részt vett rajta Lubacsivszkij metropolita és Szemedi püspök is. Ősszel az előzőleg a hajdúdorogi görög katolikus püspökségbe ellátogató Silvestrini bíboros, a Keleti Egyházak Kongregációjának prefektusa utazott Kijevbe, és jelen volt a görög katolikusok által használatra hiába kért templom előtt tartott istentiszteleten. A kétféle szertartású egyházmegyék (köztük a munkácsi-ungvári) szervezeti állapotával, igényeivel, lehetőségeivel ismerkedett, Lubacsivszkij nagyérseknél is tájékozódva. Járt Lengyelországban, Przemyslben Martyniak püspök miséjén, valamint Wrocławban, nyilván mert a sziléziai nagyvárosban viszonylag sok, a háború után Lengyelországba áttelepült ukrán katolikus és pravoszláv lakik. Ugyanebben az évben egy lengyel városban az ukrán-lengyel kiegyezés érdekében rendeztek

tudományos ülést a görög katolikusság 17. századi vértanú érseke, Szent Jozafat Kuncewicz kutatói.

1994-ben tett ukrajnai utazása idején a neves lengyel publicista, E. Berberysz tapaszta, mekkora lendületet vett a templomépítés, megfigyelte továbbá görög katolikus papok részéről a lengyeléstől való félelmet, valamint hogy a család és a pénzkeresés gondjaival küzdő ukrajnai lelkészeknek a hívekre gyakorolt hatása kisebb, mint a kevesebb számú római katolikus papságé. (Lengyelországban már a görög katolikus lelkészek sem házasodnak.) Úgy találta, a bazilita szerzetesek munkájában — nyilván magasabb műveltségük miatt is — nyoma sincs a nemzeti konfliktusoknak, ahogy általában az ukrajnai hívek sem kötik össze nemzeti mivoltukat görög katolikus szertartásukkal. (Przemyslben még mindig nem így van, 1994 nyarán Martyniak püspök kúriája kénytelen volt tiltakozni lengyel társadalmi szervek nyílt levele ellen, amely az ukrán katolikusokat lengyelelles tevékenységgel vádolta.) A lengyel újságíró nyomán ugyancsak kiemelhetjük annak jelentőségét, hogy a lublini római katolikus szemináriumnak 25 ukrajnai növendéke van: leendő görög katolikus papok. (Két évvel korábban még csak mutatóban akadtak.)

Katolikusok Belorusszlában

A belorussziai görög szertartású katolikusokról keveset tudunk. 1990-ben létrejött az elnevezésével (*Unija*) is az egykori pravoszlávok egy részének a katolikussághoz való csatlakozására, az egyházi unióra utaló társaság és azonos című, Minszkben megjelenő folyóirata. Szerkesztői hangoztatják, hogy a fiatalok e fóruma segítségével fel akarják támasztani a régi lengyel államhoz tartozó belorusz területen a megszálló orosz politikai vezetés által 1839-ben erőszakkal megszüntetett görög katolikus szertartást. Ennek a közelmúltig gyakorlatilag csak Nyugaton akadtak belorusz hívei. Az első szám ismerteti az egyesülés történetét, el is túlozva a 16–18. századi főpapoknak a fehéroroszországhoz való kötődését. (Igaz, kezdetben nehezebb volt elkülöníteni a beloruszokat az ukránoktól.) Ugyanitt beszámoló olvasható a Keleti Egyházak Kongregációja apostoli vizitátorának, Alexander Nadsonnak belorussziai látogatásáról.

A Lad (Rend) című varsói katolikus hetilap cikkírója már 1991 elején tudott arról, hogy a Szovjetunióban több római katolikus pap készült az éledő fehérorosz görög katolikusság gondozására, illetve — egy Lembergben felszentelt orosz lelkész vezetésével — létrejött egy hat, egyébként nagyvárosi (minszki, vityebszki, polocki, mohilevi) egyházközséget magában foglaló esperesi körzet. Vezetői II. János Pál áldását kérve tevékenységükre beszámoltak a görög katolikus újjászületésről, amelyet nehezít, hogy nincs püspökük, vallási irodalmuk, bibliájuk, imakönyveik és liturgikus szövegeik. Nincs tudomásunk arról, megtörtént-e már a bizánci szertartású katolikus parókiák hivatalos bejegyzése. A hívők számáról még az említett francia katolikus lap sem tud.

Az Erdélyi Római Katolikus Státus

POMOGÁTS BÉLA

Született 1934-ben, irodalomtörténész. Legutóbbi írását 1994. 9. számunkban közzöltük.

A romániai jogrendszer a két világháború között

Az erdélyi magyar egyházak, így az ottani római katolikus egyház is, az elmúlt háromnegyed évszázadban következetesen törekedtek arra, hogy lehetőleg a bukaresti kormány beavatkozása nélkül, a szükséges önkormányzat birtokában végezzék tevékenységüket. Az egyházi autonómia természetesen nemcsak a vallásos közösségek és intézmények függetlenségének kerete és biztosítéka lehetett volna, hanem bizonyos lehetőséget adhatott volna a kisebbségi sorba taszított magyarság önkormányzatának is, minthogy az erdélyi egyházi keretek egyben átfogták a nemzetiségi kereteket is; így a római katolikus hívők igen nagy része magyar, kisebb hányada bánsági és szatmári német volt, a reformátusok és az unitáriusok szinte mind magyarok voltak, az evangélikusok többsége erdélyi száz (német), kisebb része magyar volt.

A két világháború közötti korszakban (a trianoni rendezés után) az egyházi autonómia kivívása és felépítése — római katolikus részről is — mindig a legfontosabb stratégiai tennivalók közé tartozott. Az egyházi hatóságok, a vallásos közösségek szüntelenül szorgalmazták ennek kialakítását és jogainak törvényes elismerését. A romániai jogrendben és jogalkotásban valójában benne is rejlettek az egyházi autonómia lehetőségei. Nézzük meg röviden, melyek voltak azok az „alaptörvényként” említhető jogforrások, amelyek az egyházi autonómia kialakítását lehetővé tették volna.

1. A gyulafehérvári román nemzeti gyűlés *Határozatai*, amelyek a megnagyobbodott Románia területén minden nemzeti kisebbség és minden egyház számára belső autonómiát és autonóm fejlődést helyeztek kilátásba. A *Határozatok* III. szakaszának 1. és 2. pontja a következőket mondja ki: „1. Teljes nemzeti szabadság az együtt lakó népek számára. Minden népnek joga van a maga neveléséhez és kormányzásához saját anyanyelvén, saját közigazgatással, saját kebeléből választott egyének által. A törvényhozó testületekben és az ország kormányzásában való részvételre minden nép népeségének számarányában nyer jogot. 2. Egyenlő jog és teljes autonóm felekezeti szabadság az állam összes felekezetei számára.”

2. Az antanthatalmakkal 1919-ben kötött kisebbségi szerződés ugyancsak a nemzeti kisebbségek és az egyházak széles körű autonómiájáról rendelkezett. Ennek a szerződésnek a 10. és 11. cikkelye a következőket mondta ki: „Azokban a városokban és kerületekben, ahol jelentékeny arányban laknak faji, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartozó román állampolgárok, ezeknek a

kisebbségeknek méltányos részt kell biztosítani mindazoknak az összegeknek élvezetéből és felhasználásából, amelyek a közvagyon terhére állami, községi vagy más költségvetésekben nevelési, vallási vagy jótékony célra fordíttatnak. Románia hozzájárult ahhoz, hogy az erdélyi székely és szász községeknek a román állam ellenőrzése mellett, vallási és tanügyi kérdésekben helyi önkormányzatot engedélyezzen.”

3. Románia 1923-ban elfogadott és kihirdetett alkotmánya, amely az állam polgárainak „faji, nyelvi vagy vallási különbségre való tekintet nélkül” teljes jogegyenlőséget ígért, 22. paragrafusában tételesen is a következőket mondta ki: „A lelkiismeret szabadsága korlátlan. Az állam az összes vallásfelekezeteknek egyenlő szabadságot és védelmet biztosít, amennyiben gyakorlásuk nem ütközik a közrendbe, a jó erkölcsökbe és az állam szervezeti törvényeibe (legilor de organizare ale Statului).”

4. A római Szentszékkal 1927-ben megkötött és 1928-ban közzétett *Konkordátum*, amely a római és görög katolikus egyház számára teljes szabadságot, ezen belül iskolaállítási szabadságot helyezett kilátásba.

5. Az 1928-ban elfogadott, úgynevezett „kultusz törvény”, amely ugyancsak megerősítette a hitfelekezetek szabadságát és egyenjogúságát.

6. Románia 1938-as alkotmánya, amely az 1923-as alkotmánytörvénnyel teljes összhangban (annak szövegét megismételve) rendelkezett az egyházak szabadságáról és jogegyenlőségéről.

**A Határozatok
megvalósításának
hiányossági**

A két világháború közötti korszaknak ezek a törvényei, szerződésai és rendelkezései mindazonáltal ellentmondásos helyzetet teremtettek, és igazából nem voltak alkalmasak arra, hogy az egyházi autonómiák kiépülését elősegítsék. Egyrészt a *Gyulafehérvári Határozatokat*, amelyek Erdély bekebelezésének alkotmányjogi megalapozását jelentették, a bukaresti nemzetgyűlés sohasem emelte törvényerőre, nem cikkelyezte be, és a román kormányok sohasem fogadták el. Ugyancsak elmulasztották végrehajtani a nyugati nagyhatalmakkal kötött kisebbségi szerződés rendelkezéseit. A román alkotmányok — a vallásfelekezetek egyenjogúságának rögzítése mellett és ezzel tulajdonképpen ellentétesen — külön előjogokat biztosítottak a görögkeleti ortodox egyháznak mint „uralgó egyháznak”, és bizonyos mértékig ugyancsak előjogokkal ruházták fel a görög katolikus egyházat, mint amelynek „elsőbbsége van a többi felekezetek előtt”. Emellett (francia példára) mind a *Konkordátum*, mind a kultusz törvény tárgyalása során elutasították azt, hogy az egyházak „jogi személyiséget”, azaz valóságos autonómiát kapjanak. Ilyen joggal csak az egyházak különféle intézményei: a szerzetesrendek, az alapítványok stb. rendelkezhettek. A romániai jogrend ilyen módon messze elmaradt a korábbi magyarországi alkotmányosság mögött, amely a román és a szerb

Az egyházi autonómia jogi alapjai

nemzeti egyháznak széles körű jogi személyiséget, következőképp önkormányzatot adott.

Az egyházi autonómiának adottak voltak a jogi alapjai, és tulajdonképpen adottak voltak intézményi keretei is, hiszen az erdélyi történelem évszázadai során mind a római katolikus, mind a protestáns egyházak olyan intézményeket, amelyek a belső önkormányzat szervei voltak, és teljesebb közületi autonómia birtokában meg tudtak volna alapozni legalább valamilyen részleges nemzetiségi-kisebbségi egyházi autonómiát. Ilyen intézményeknek tekinthetők a református egyház kerületi zsinatai, amelyek a világi híveket is hagyományosan bevonták az egyházkormányzás munkájába, és ilyen volt az erdélyi magyar jogfejlődés és egyházkormányzat különleges történelmi produktuma: az Erdélyi Római Katolikus Státus, amely évszázadok alatt fejlődött rendkívül korszerű, huszadik századi egyházszervezetté: a katolikus autonómia igen nagy lehetőségeket kínáló intézményévé.

A Katolikus Státus kialakulása

A Katolikus Státus az erdélyi fejedelemség idején jött létre, midőn Erdély „államvallásává” a református vallás vált, és Naprágyi Demeter gyulafehérvári püspök 1601-ben száműzetésbe kényszerült. Ezután az erdélyi egyházmegye püspöki széke hosszú időn keresztül betöltetlen maradt, és az egyházkormányzat élére vikárius került. I. Rákóczi György 1640-ben Erdély „katolikus státusainak” engedélyt adott arra, hogy a gyulafehérvári vikárius személyére javaslatot tegyenek. Ezek a „státusok” az államigazgatásban vezető helyet betöltő főurak voltak (a rendi országgyűlést alkotó felső- és alsóház, vagyis a „karok és rendek” hivatalos elnevezése később és Magyarországon is ez volt: „status et ordinés”). Az erdélyi római katolikus egyházkormányzatot ilyen módon a (protestáns) fejedelem állította fel, a katolikus főurak, a katolikus közjogi méltóságok javaslata nyomán.

II. Rákóczi György 1653-ban alkotta meg az erdélyi alkotmányosság legfontosabb alaptörvényét, az *Approbata Constitutiót*; ez a római katolikus vallást a református, az evangélikus és az unitárius vallással egyetemben a fejedelemség négy „bevett” vallása között helyezte el, ugyanakkor fenntartotta azokat a korlátozásokat, így a jezsuita rend kitiltását, amelyeket a korábbi protestáns fejedelmek elrendeltek. Ezt az alaptörvényt egészítette ki az 1653 és 1669 között alkotott egyházügyi törvénykezés, amely egy újabb erdélyi törvénykönyv: a *Compilata Constitutio* keretei között helyezkedett el. Ezek a törvények adtak jogi keretet a Római Katolikus Státus számára, amely intézmény dogmatikai és erkölcsi kérdésekben nem, egyházkormányzati, tanügyi, gazdasági és alapítványi kérdésekben azonban igen nagy hatáskörrel rendelkezett, és mint ilyen az erdélyi (gyulafehérvári) egyházmegye irányító szervezetévé vált. Valójában a „státusgyűlés” gyakorolta a joghatóságot, és ez a gyűlés többségében már világiakból állt, sőt a

későbbi rendelkezések az egyháziak (papok) és a világiak képviselőjét egyharmad-kétharmad arányban szabták meg.

A világiak korábban az erdélyi kormányzóság és főtörvényszék római katolikus vezetői, vagyis főurak voltak, a későbbiekben azonban a Státus is „polgáriasodott”, világi tagjai között olyanok kaptak helyet, mint az erdélyi szabad királyi városok (Kolozsvár, Gyulafehérvár, Marosvásárhely, Szamosújvár, Erzsébetváros) főbírái, illetve polgármesterei, a római katolikus gimnáziumok igazgatói, illetve az ötezer főnél több lelket számláló városok és községek egy-egy választott képviselője (Kolozsvár három képviselővel lehetett jelen), valamint bizonyos értelmiségi rétegek, így a római katolikus tanítók küldöttei.

A Státus a Habsburg-birodalomban

A Római Katolikus Státus intézménye fennmaradt Erdélynek Habsburg-birodalomba történő betagozódása, majd az 1867-es kiegyezés után is. A Státus szervezetével foglalkozó törvények beépültek az erdélyi alkotmányosságba, és mind konkrétabb módon rögzítették az önkormányzat intézményes működésének feltételeit. Az egyházi autonómiának ez az intézménye fennmaradt a trianoni korszakban is, egészen 1945-ig, amidőn a bukaresti kormány megszüntette ezt az egyházi autonómiát. Igen nagy szerepe volt abban, hogy Erdély kisebbségi helyzetbe taszított magyarsága fenn tudta tartani a maga nemzeti intézményeinek egy részét, így azokat a katolikus iskolákat, például a kolozsvári piarista gimnáziumot, a marosvásárhelyi, a székelyudvarhelyi és a csíkszeredai középiskolákat, amelyek a hasonló protestáns kollégiumok mellett az anyanyelvű és nemzeti szellemű nevelés műhelyei voltak.

Az Erdélyi Római Katolikus Státus a gyulafehérvári egyházmegyéhez tartozó magyarság egyházi függetlenségének és önkormányzatának intézményeként működött, nagy történeti hagyományokra tekintett vissza, ugyanakkor az egyházkormányzat és az egyházi élet megújulásának is kerete volt. Igazából azoknak a követelményeknek tett eleget, amelyeket a II. Vatikáni zsinatnak az egyházzal alkotott konstitúciója (*Lumen Gentium*), valamint a világi hívek apostolkodásáról közreadott határozat (*Apostolicam actuositatem*) körvonalazott. Ilyen módon a Státus, ha fennmarad a második világháború után, igen alkalmas lehetett volna arra, hogy a zsinat által kezdeményezett reformok egy értékes tradíciót hordozó történeti intézmény keretében valósuljanak meg.

Mailáth az egyházi autonómiáról

A későbbi zsinat szellemiségét képviselte gróf Mailáth Gusztáv Károly püspök is, aki az Erdélyi Római Katolikus Státus 1929. november 14-én Kolozsváron tartott közgyűlésén arról beszélt, hogy a bukaresti kormány és a Szentszék között megkötött konkordátum jó esélyt ad az erdélyi katolikus autonómia létrehozására. Majd felidézte egyik első püspöki megnyilatkozását, amelyet beiktatása után mindössze két hónappal, 1897. augusztus 10-én, a Státus akkori közgyűlésén elnökölve tett. Ekkor három érvet állított az egyházi autonómia intézménye mellé:

„1. 1848 után, miután megszűnt a katolikus vallás államvallás lenni, és a bevett vallásfelekezetek mind egyenjogúak lettek, a felekezetek lassan kivívták maguknak a szabadságot, az önállóságot egyházi ügyekben, csak mi maradtunk el. 2. Miután az egyházpolitika gyászos ideje ránk következett, megfosztattunk ama támasztól, melyet ezelőtt az államtól remélhettünk, mert a magát felekezetlennel valló államtól nem várhatunk segílyt, oltalmat, támogatást. Ez a másik ok, amiért jogosultnak tartom a mozgalmat. 3. A harmadik pedig az: szűnjék meg végleg az a közönység, amely a mai világi híveinket az egyház életével szemben eddig — sajnos — eltöltötte. Ne tekintsük az egyház ügyét kizárólag a papok ügyének. Közös az mindnyájunkkal! Legyen tehát része mindenkinek a munkában, de legyen az érdekekben is.”

Ez utóbbi gondolat már egyértelműen a későbbi zsinati szellemiséget előlegezi meg. Az Erdélyi Római Katolikus Státus mint intézmény ezért egyszerre lehetne hagyományos és korszerű. Éppen ezért Erdély magyar katolikus vezetőinek, papjainak és világi hívőinek arra kellene törekedniük, hogy az egyházi önkormányzatnak ez a nagy hagyományokra visszatekintő intézménye újra élő valóság legyen.

RAINER MARIA RILKE

Vedd el szemem világát

(A Zsolozsmáskönyvből: 11,7)

Vedd el szemem világát: mégis látlak,
tömd be fülem: hallok mégis a hangod,
és láb nélkül is indulok utánad,
s száj nélkül is szüntelen rólad vallok.
Tépd ki karom, s beléd fogódom én
szívemmel, s mint kézzel szorítalak,
állítsd meg szívem: agyam lüktet akkor,
s ha lángod agyvelőmbe kap:
ereimben akkor vérként patakzol.

Szorongás

A rozsdás erdőn bús madársírás,
képtelen ragyogás a rozsdás erdőn.
A lombok közt körkörösén cikáz
a gyöngyként csillogó madársírás,
mint sugaras égbolt a rozsdás erdőn.
E sírásba torkollik minden itt:
a táj nesztelen elnyúlik alatta,
csillapul a viharos szél haragja,
s mielőtt szétfoszlik: a pillanat
megfakul, s mintha sejtenék a dolgok
e csendben a múltást, mind beleborzong,
mielőtt burkából kiszakadna.

Kerék Imre fordításai

Viszontlátás

Született 1914-ben Gyomán. Építészmérnöknek tanult, 1938-ban *A veszélyes fordulatszám* című írását elkobozták, 1943-as, a *Csodák Országá Hátsó Eurázsia* című regényciklusáért öt évi fegyházra ítélték. 1949-ben kizárták az Írószövetségből, 1950-ben tiltott határátlépés kísérlete miatt két és fél évi börtönrre ítélték. Szabadulása után építészmérnök, majd műfordító volt. 1956-ban emigrált, 1957–76 között a BBC magyar osztályának munkatársa volt.

Ez az elbeszélése Magyarországon még nem jelent meg.

Vendéglátó és Vendéglátóné e vendéglátásnak repeső örömmel nézett elébe s ez az ünnepélyes izgalom több volt egyszerű életbenél. Nem kisebb személyiség és nem más, mert ki más lehetett volna, aki nem kisebb? — mint az Egykori Egyetem volt Professor Magnifikusza a várvavárt látogató s noha megvan jó ötven éve, hogy Vendéglátóját a Gépelemekre oktatta, ugyanolyan délceg-ruganyos-hollófekete-daliás negyvenévesen tűnt fel körükben, mint ha mindig is annyi lett volna; különben is, vannak, akik meglepő lassan öregednek ebben a problémátlan világban s ezekről mondjuk:

— Professor úr, Ön mit sem változott!

Nem ment össze, nem hízott el — értvén ezen, mármint; s ha nem lelkendezhetjük el azonnyomban, ahogy belép, a betoppanására tartogatjuk: egyöntetű, monolitos megállapítás, hogy elvegyük bók-élet. Igaz, a Gépelemek a szaktárgya volt (Elemi Gépek, Gépelemek, Műlőelemképző Géplövek és Műgépelemképző Lőgéplők), ám érdeklődése, figyelme mindenre kiterjedt és az elmúlt félévszázad alatt — amennyit nem öregedett! — ugyanúgy magába szipantotta az elfeszített tengerátlógásokat, mint az úrhévért lézerlyuggatással, a koepicentrikus vulkánzabolázót csakúgy, mint az aminosavas klónokat előkódolt koaguláragglutinátorokkal stb., stb.; a Vendég az Előrejelzők és Eleve-sejtők egyike volt, akinek újat csak az mondhat, aki alaposan felköti a lábravalóját. De egyetemes érdeklődése mellett is bizonyára gyöngéd figyelmességnek foghatta fel, hogy lakosztályát kicsinosították és átrendezték szaktárgya szemszögéből; falakon, üvegszekrényben, asztalokon, bútorok között és felfüggesztett mobil gyanánt a stukatúr-mennyezetről lógasztva — csak úgy hemzsegték a körhimbák és dobdorombok, fogas csuklók és lendkerekek, szipattyúk és szovattyúk, dugattyúk és tolattyúk, fékpofák és csűrűszkók, szelepforgattyúk és nyomásegyenlítő, lökgörgentyúk és lökhátrahárító perselyek, végtelencsavarok és bütyköstengelyek — egyszóval: a gépelemek.

Azért mondjuk, hogy „bizonyára”, mert hogy kellemesen érinthették, az nem vitás, kivált azok, amelyek működtek is; pl. a Repülő Skót mozdonyprimadonna nagy dömhec modellje (egy-atízben), mely befűtve várta és ha kedve tartja, meglövalgolva elindíthajta körvágányán a tízméteres teremben s avaj hogy tette? nem tette? nem tudni; túlságba vitt tapintatukban többet hagyták magára, mintsem szerették volna (mert szívük szerint mindig mellette lebzselnek s vele vannak, ha merik; de ki meri zavarni a Vendéget?) és így maradt homályban előttük, hogy mikor tűnt fel körükben.

Érkezését tehát tapogatózva arra a hozzávetőleges időpontra tették, amelyben megállapodtak, de egyikőjük sem látta belépni, fogadására sietni késő volt már, mert annyi szent, a Professzor úr ott volt; amiből bizvást következtethetünk arra, hogy volt egy bizonyos Szigma a Hatványon Koszinusz Mű Időpont, amikor meg kellett érkezett volt légyen, függetlenül attól, hogy ez a Szigma gyöktelen vagy gyökös tényező egyenletünkben s hogy valós vagy Ipszofakto Ingrediens.

Vagyis hogy a vendégséget még el se kezdtük és máris azzal folytathatnók, hogy Vendéglátóék életében egyheti boldogságot jelentett: boldog egymásratalálást (sokat csókolódtak, nagyokat ettek-ittak, mint olyan házaspár, akinek a szerelem parazsa fel-felizzik frigyének hamva alatt). Vagy azért, mert arra gondolni se mertek, hogy vendégeskedésében zavarják a daliás Rektor Magnifikuszt, vagy mert ő maga szemmeláthatólag nem zavartatta magát és jól elvult-elüldögélt épp ott, ahol volt, háttal vagy félháttal — barátságos oldalpillantással vagy profilja mosolyos odavillantásával értésükre adva, hogy lélekben velük van s majd még arra is sor kerül, a tervezett Nagy Kibeszélésre, ha egyszer összehúzzák a székeket; de addig is borzasztóan méltányolja tartózkodásukat, mint afféle Magánakvaló Természet, már szaktárgyánál fogva is.

Az ilyen ebédlőszékek-közelhúzása, pohárszék-nyitogatás, poharak-kancsók előkészítése borozgatáshoz és a tervezett Nagy Kibeszéléshez vacsora után szokott bekövetkezni; de bármi szépen eltervezték, az ünnepi vacsora halasztódott s nekik be kellett érniük az ábrándvilággal — noha Örömük Letéteményese, Boldogos Vágyaik Tárgya ott volt, néhány méternyire, ölnyire, futamatnyira, de mindenesetre látótávokban, ahogy a szobasoron átmenőben felbukkant vagy lábát keresztbevetve elüldögélt bőrkarosszékeiben (az igazat megvallva, volt is mit keresztbevetnie, ilyen fejedelmi természetnek, mert hozzáillő, arányos gázlomadár-lábai voltak talpig-selyemlampaszos-feketében, mintha csak a következő pillanatban fel akarna serkenni, hogy teljes Regiusz Professzori ornátusában a dobogóra hágjon: „Uraim! Ha az itt kiállított szíjtárcsa-és lánctranszmissziós kismintákon végigpillantunk...”), ő, a Vendég, lévén ilyen elvonuló és jobbadára magában-tanyázó, a Vendéglátónak meg kellett elégednie azzal, hogy a díszvacsora étrendjét állogatja össze, azon naponta javít, változtat, örvendez rajta és szakácskönyveinek tömkelegéből összeírja, mihez-mit, miből-mennyit kell beszereznie; a Vendéglátónak pedig beérnie azzal, hogy el-elképzeletti azt a bizonyos Nagy Kibeszélést, melyre hogy a Vendég addig nem megy el, amíg arra sor nem kerül, még csak szentül fogadkoznia sem kell, olyigen számít rá: emlékezetének füle mögé be-bevésve, hogy mit ne felejtse el mondani-kérdezni ésde még az ékesszólás szabályai szerint cifrázta is és már jó előre megadta a módját, hogy mindkettőjüknek Bársonykeretes Memorabilia legyen, a Vendéglátónak, aki mondja és a Vendégnek, aki

hallgatja, illetőleg emez aki mondandó, és amaz, aki egész figyel-mével rajta csüggendő lészen. Sem zavarni nem akarták a ki-tud-ja-miről (mi-fontos-dolgokról!) meditálót, sem siettetni: szokjon meg, találja fel magát a bútorok és a gépelemek között, a fényűző környezetben és a főúri kényelemben, amelynél, Vendégének, Ven-déglátója nem adja alább.

Lábbujjhegyen tipegve: látták, több ízben arra jártak és megfi-gyelhették. A Vendég bőrkarosszékében ült és két tenyerét úgy támasztotta össze, hogy ujj-ujjal találkozzék, ami az összpontosítás megfeszítettségének a jele: ki tudja, mely-s minő integrálegyenletek zuhogtak alá lelki komputer-képernyője előtt, melyek szummája egy reciprokipedancia-mérő, egy új torzióshimba lesz, az úr-be-kalandozás forradalmasítója — milyen végtelensorok tekerednek újdánci végtelencsavarokra, a műtrágya permetező vagy a festék-szóró gépszerkesztőinek ujjongó örömére; semmiképp sem zavar-hatták a népgazdaság megkárosítása nélkül, ilyenkor; egy boldog sóhajjal továbbtipegtek hát. Más alkalommal a kertjükben akadtak össze a Vendéggel: a százados tölgy vastag törzse köré épített gyűrű-padon üldögélt s belefürdette arcát a gyér napsütésbe — de milyen alapon tételezhatték volna fel, egy tudományos elméről, hogy felfüggeszti gondolatai áradását, mely elme bővelkedik a kolombusztojásokban s arról a komputerszerkesztőkre annyi üdvös ötlet háramol: hát vélelmezhetik, hogy ez a kellő lélektani pillanat? Az Almát, estében, zavarni, amikor Newton orra előtt lekoppan?! Valaha Sándor kardja kellett hozzá: ma? Elektronikus robotvágók szeldelik-nyesik-bontják: naponta 600 ezer gordiuszi csomót!

A Vendéglátónának a pipiskedéstől, az örökös lábujjhegyen-sza-ladgálástól már-már görcsöt kapott a lába; szerencsére a kert puha gyepszőnyegén letehetette a sarkát s még ha közelsettenkedett, akkor sem zavarhatta a Vendéget, akinek egyik szemlélődésből a másikba esni szokása volt. S jóllehet a körpadon, a százados tölgy lomb-koronája alatt tízen is fértek volna, nem tartották ildomosnak, hogy csak úgy ukmukfukra mellételepedjenek a Vendégnek; in-kább a lugas mélyére rejtett lócáról lesték-várták, mikor jön el az Arra Alkalmas Pillanat, amikor a Rektor Magnifikusz majd rájuk emeli hollófekete bozontos tekintetét és hívogatólag odáig ereszti mosolyát, hogy ilyen széles invitáló mosolynak nem lehet nemet mondani — durvalelkűség lenne, ha nem csapja le, ki a kötését gombolyagja mellé, ki az újságját és kéz-a-kézben oda nem járulnak a Vendég elé, meginstálására, hogy tudatosítsák a Boldog Viszont-látást; mire ő —

— Nini! Hiszen ön a tanítványom volt! Nemde?!

— Úgy van, Méltóságos Uram: tanítványa voltam Méltóságod-nak amaz Egykori Egyetemen, amelynek a Rektor Magnifikusza lenni méltóztatott.

— Valami rémlik. Mondja csak.

— Ó igen! Zsenge ifjúságom szerelmi záloga, szívbeli állhata-

tossága! A Gépelemek imádója voltam s hódolója egyszersmind, imádatom tárgya ez az egy volt és semmi egyéb!

— És az?

— A Gépelemek! Elemi Gépek és Gépelemek, Műlelemképző Géplövek és Műgépelemképző Lőgéplők! Kedves Tanár úr!

— Örvendek. És e fiatal hölgy: nem szerelme?! Kiben az ön kijét tisztelhetem?

— Méltóságodnak Vendéglátónéja, oldalbordámi minőségben. Valahára! Csak hogy sort keríthetünk egy kis kibeszélésre...!

Lelki füleiben így csengett-bongott a várvavárt találkozás elképzelt megejtése és a kis kibeszélés hozzáképzelt elindítása. Már az idő és a látogatás is arra érett, de még nem érett meg egészen. Elhatározták, hogy ha eleddig máskorra halasztották is, most a szerencse kerekét az üstökénél fogják megragadni (I. üstökös szerencsekerék-féleségek, Gépelemek, VII. Fejezet) és nem halasztják máskorra: itt az idő, most vagy soha!... Kora délelőtt lehetett, Vendéglátóné fedezte fel, hogy a Vendég a hátsó kerti kisajtón kimerészkedett a Nagyvilágba, ahol a palánkon túl közpark kezdődik, egy sokszobros, díszes, sokzuhogós-műtavas Nyilvános Park, amelynek Nyilvános Hattyúi sokaságán könnyen rajtafelejtkezik a vigyázatlan szem és tekervényes labirintusán eltéved, aki a labirintus faktoriális függvényeit nem ismeri. A Vendég nem távozott messzire; csupán egy márványfaragásos emlékdíszpadra telepedett és keresztbevetette lábait. Ha nem is láthatták, mi van az arcára írva, sejtették, hogy ez az elengedés, a kikapcsolódás pillanata. A szemét a fehérálarcos fekete hattyúkon legelteti és a békakuruttyolás hallgatása közben oldódik benne minden feszültség. Az utazás fáradalmi, ha voltak is: hol vannak már? Szénája rendben, vendéglátói a tenyerükön hordják. A Vendéglátó megszeppent:

— Ne! Ne! Hátha mégse? Még nem jött el...? — próbálta visszafogni az asszonyt — még tolakodásnak venné!

Oldalbordája toppantott és türelmetlenül pattogva, kirántotta kezét szorításából.

— De! De! Ha addig élek is! — kiáltotta. Azzal, szoknyáját keccesen összefogva, lesietett a kert lejtőjén, ahol kilépett és behúzta a kertkaput maga után. Nem sokat teketóriázott, elébekerült a márványfaragásos emlékpádnak és megállt a Vendég előtt.

...Mit csinálnak ezek? Mit vacakolnak olyan sokáig? Miről beszélgetnek? — tipródott a Vendéglátó a lelátó terasz magasan; és fürkészőleg a tenyerével elernyőzte szemét, hogy jobban lássa. Mert hogy beszélgetnek, de legalábbis szavakat váltanak, nagy szünetekkel, az asszony elfogódottan, a Professzor Magnifikusz évdődleg és lendületes galantériával — ahhoz kétség sem fér. Találgatni kezdte. Nyilván rábeszéli, hogy jöjjön be. Jöjjön vissza. Figyelmezteti a közpark kísértéseire, az eltévedés veszedelmeire: nincs vele meleg sál, amilyen alattomos ez a nedves klíma. Még

megfázik nekem. Jöjjön vissza. Jöjjön haza, drága Professzor úr. Mi ketten, az urammal, nem vennénk a lelkünkre... De mi ez? Nem jön? Megígéri? Jön ő, már hogyné jönne. Csak egy kicsit levegőzik. Kiszellőzteti a fejét. Ne csukják be a kertajtót, ne zárják ki a Vendéget.

Vendéglátóné visszalép a kertbe, lassú andalgással felhalad, de nem a Vendéglátó — egyenesen a ház felé tart. A férj utána szalad, eléri, faggatja. Mit mondott? És arra ő? Válaszolt? Mit, mégis, mihez tartás végett?! Nem lehet otthagyni, de feszélyezni se azzal, hogy örökké strázsáljuk, a sarkában vagyunk.

— Ki van a sarkában? Én?

— Te is! Mindenki!

— Persze! A tiéd! A te Vendéged! Mert én senki vagyok!

— Nem mondtam, hogy senki vagy. De nem voltál a tanítványa!

— Megölsz. A keresztkérdéseiddel. A gyanakvásoddal!

— Ne mérgesítsd el a helyzetet azzal, hogy ostobaságokat beszélsz!

— Én? Én mérgesítem el a helyzetet?! Majd még azt is megkapom egyszer!

— Mit?

— Hogy én üldöztem el! Hogy azért nem maradt tovább!

— A méltóságos úrról, ezt! Hogy beszélsz?! A Vendégünkről!

— A te Vendéged! Akit elüldöztem!

— Lina! De Lina! Lina! Lina! Linuska!...

Azonnyomban összebékültek, természetesen; hiszen nem is volt közöttük nézeteltérés. Később, ahogy megpróbálták rekonstruálni az eseményeket, sehogy sem sikerült fényt deríteni rá. Vagy nem tudták felidézni, mikor, hogyan; visszajött-e egyáltalán, elbúcsúzni és melyik kijáraton ment el; vagy a közparkot választotta és kívül maradt. Ha viszont arra ment el, kivel, hová vitette vagy ha el se vitette, hogyan tüntette el bőröndjeit, holmijait, amikor nyoma veszett? Abban viszont megállapodtak, mint olyan axiomaticus igazságban, amely közvetlenül belátható. Hogy a Vendég *element*. Valamerre, valamikor. Eltűnt, felszívódott s nem hogy arra a nagy kibeszélésre az eltervezett ünnepi vacsorán, az emlékek felemlegetésére nem került sor: csak fél szót, fél szót hogy váltanak, annyi nem sok — arra se.

Az 5 érzék kórusa

Minden hangok, az Úrnak zengjete:

borízú, torkos ó,
tömör m, gyáva h,
ásító, balga á,
öblös ő, csücsör ú,
csicsergő, cafka cs,
sipító í és fényes é —

Dicsérjétek Urunk, ti illatok:

tömjén, menta, mirrha, tört kömény,
kaszált rétek füve, bódult, buja vadvirágok,
áloé, ámbra, sáfrány,
bazsalikom, levendula,
akác, jácint, jázmin, rózsza —

Minden színek: segítetek!

hamvas zöld, félénk fehér,
méla, kónya kék, agát,
mély bíborok, táncoló lilák,
cinkos sárga, dühteli rőt,
türkiz, zafír, mályva, rubint,
kalcedón, sőt ében —

S ti, az ízek is!

áfonya, birs, kökény,
savó, író, velő,
szegfűszeg, bors, tárkony,
tej, só és méz,
koriander, ánizs, mák —

Te is, tapintás!

sarjú fűben mezétláb
hancúrozó gyerekek,
bársonyt simító ujjbegyek,
két kéz, mely összeér,
meleg kenyeret markoló tenyér,
egy férfi és egy nő:

Nem vér, nem fiist, kongó szavak,
de színek, hangok, illat az,
mi oltárodra illő.

Kádár Iván

ortodox parókussal

SZŐNYI SZILÁRD

Őn 1989 óta a budapesti Szent Szergiosz orosz egyházközségben teljesít szolgálatot. Hogyan került Magyarországra?

A budapesti orosz egyházközség parókusa mindig is orosz volt. A Budapesten, főként vegyes házasságban élő orosz ortodox hívek lelki gondozását látom el, de természetesen — mivel a liturgikus könyvek magyarul is olvashatók — nem zárkozunk el a magyar hívek lelki ellátásától sem. Külön szerencse, hogy magyar származású vagyok. A kárpátukrajnai Huszton születtem, édesanyám magyar, édesapám pedig rutén. Tanulmányaimat és korábbi lelkeszi munkámat Szentpéterváron folytattam.

Hogyan szerveződnek a budapesti orosz ortodoxok?

A magyar ortodox esperességhez tartozunk, melynek fő temploma a Petőfi téren található, a főesperes pedig dr. *Berki Feriz*. Vasárnapként 120-150, nagyobb ünnepeken pedig még ennél is több hívő vesz részt a szent liturgián.

Fel tudná idézni, hogyan formálódott hivatástudata?

Ortodox családban nevelkedtem; családomban voltak szerzetesek, papok is, így hivatásom már gyermekkoromban kialakult — 2-3 évesen már pap akartam lenni. Úgy éreztem, elragad a Lélek, az isteni ihlet, érzem Isten közelségét, és Őt akarom valamilyen formában szolgálni. Hároméves koromban Ogyesszában voltam a szüleimmel pünkösdi ünnepén, és a pünkösdi liturgia ihlete annyira megragadott, hogy azokat a képeket, miséző papokat, püspököket, az istentisztelet mélységét a mai napig a szívemben hordozom.

Mit jelent az 1054-es dátum az ortodoxia számára?

Rendkívül nagy lelki tragédiát jelent ez az egyházszakadás. Ez a dátum azonban csupán a külső szakítás időpontja, melyet egy hosszabb előkészítő folyamat előzött meg. Ez annál is sajnálatosabb, mivel az ortodox és a római egyház között dogmatikai különbségekről alig beszélhetünk. Sajnos, mára nem teológiai, hanem lelkileg távolodtunk el egymástól. Nem csupán arról van szó, hogy különböző rítusok léteznek — hisznek az ősegyházban is rendkívül változékony volt a liturgia —, hanem arról, hogy más lett a lelki élet minősége.

Amennyiben?

Aki volt már Oroszországban, az megtapasztalhatta a különbséget. Az ortodox felfogás például nagyobb hangsúlyt fektet a böjtre, a

bűnbánatra, az imára. Nálunk a böjt például nem csupán testi megtartóztatás, hanem nagyon komoly lelki megtisztulási időszak is. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy Keleten minden ember megtisztult, hanem csupán az erre való nagyfokú törekvést jelzi. A mi lelki életünk minősége hitünk szerint nem távolodott el az ősegyház spiritualitásától. Ezt tartjuk az általunk kívánatosnak tartott ökumené legfontosabb pontjának is: minden egyháznak vissza kellene térnie az ősegyház lelkületéhez — természetesen nem formailag értem ezt, hanem az első századok még egységes egyházának belső lelkületét kellene megragadni.

Kétezer év elmúltával hogyan lehet az ősegyház lelkületét tetten érni?

Ez nagyon fontos és nehéz kérdés, hiszen rengeteg szekta létezik, akik ezt a lelkületet a pusztá egyszerűségben vélik felfedezni. A primitivizmus azonban nem azonos az ősegyház lelkületével. A liturgia tartozékai: a szent zene, az ikonfestészet sem az ilyen értelemben vett egyszerűségről szólnak, hiszen ezek mind a lélek megnyilvánulásai, s mint ilyenek, nem öncélúak, hanem Isten dicsőségére szolgálnak. Az ember érzékszervekkel ellátott lény, és nagyon sokat jelent az, ami a szemének, fülének szól. A külső szépség tükrözi a belső szépséget, ami viszont Istenben gyökerezik. A rítus, illetve a szent hagyomány tehát az embert a földi realitásból egy transzcendens valóságba vezeti át. Az ősegyházban sohasem voltak primitív rítusok — elég csupán a csodálatos himnuszokra gondolni. Szigorúan követjük a szent hagyományt, az egyházatyák szellemiségét a korai egyetemes zsinatok atyáinak lelki útmutatásai alapján. Az ősegyház lelkületét tehát a szent hagyomány közvetíti. Hitünk szerint az ortodox egyháznak nem kell visszatérnie ehhez a lelkülethez, mert azt folyamatosan megtartotta.

Az ortodoxia legfőképpen a liturgiára helyezi a hangsúlyt. Mekkora szerepet kap emellett a teológia, illetve a hitoktatás?

Nagyon fontos számunkra a hitoktatás; jelenlegi helyemen hét hitcsoport működik. Mivel rendkívül kevés a pap, nagyszámú világi hívő bevonásával végezzük a hitoktatást. Ezenkívül minden püspökségben létezik szeminárium, valamint Moszkvában két egyetemen is van ortodox tanszék.

Az ortodoxia mennyire tudja elfogadni azokat az értékeket, amelyek az ősegyház kora után a mai napig alakultak ki?

Természetesen az új formákat sem kell elutasítani. A keresztény élet formája állandóan változik, Isten, az egyház, a kegyelem azonban ugyanaz marad. A külső dolgok változhatnak, de van egy fonál, amit nem lehet elszakítani. Létezik emberi hagyomány és szent hagyomány, és ezek között óriási a különbség. Az emberi hagyomány változtatható, az isteni hagyomány azonban állandó.

Léteznek-e még sztarecek?

Igen, ma is élnek — főként a kolostorokban — olyan szent életű szerzetesek, akik akár több ezer hívő lelki vezetését is ellátják. Rendszeres zarándoklatok szoktak indulni felkeresésükre, de mivel nagyon kevesen vannak és nagy az igény rájuk, keveset tudnak egy emberrel foglalkozni. Ezért a papoknak kell az ő szerepüket is valamenyire átvenni.

Miként vélekedik az ortodoxia a nyugati egyházban főként századunk végén jelentkező lelkeségi mozgalmakról, melyek a megújulást, az igazi lelki értékeket, sok esetben pedig deklaráltan az ősegység lelkiségéhez való visszatérést hirdetik?

A keleti egyházban hogyan alakul ez a kérdés?

1965. december 7-én, a II. Vatikáni zsinat végén VI. Pál pápa és Athénagorász pátriárka megszüntette az 1054-es kölcsönös kiközösítést. A döntés éreteti hatását a gyakorlatban?

Tapasztalt ezzel ellenkező gyakorlatot?

Őn szerint mi az oka a békétlenségnek?

Amennyire ismerem őket, például a karizmatikus mozgalmat, jelenthetnek bizonyos veszélyt. Nem a külső formákra gondolok — engem nem zavar például egy gitáros mise —, hanem arra, hogy az egyháznak nagyon kell vigyáznia, hogy megfeleljen ugyan a mai kor kihívásainak, de ne mindig fogadja el a kor szellemét, mert az rendkívül káros is lehet. Az egyházi élet megújítására való törekvés figyelemre méltó dolog, az egyháznak azonban minden változás ellenére az örökkévalóság titkait kell hangsúlyoznia.

Mostanában például nagy hangsúlyt fektetnek az egyház szociális, karitatív tevékenységére. Ez nagyon fontos funkció, de van ennél sokkal fontosabb is: a lelki vezetés. A szociális tevékenység csupán következménye az egyéni lelkiségnek. Ennek sohasem szabad öncélúnak lennie, mert hiszen ha az ember hívő, akkor természetes dolog, hogy embertársain segít. Meglátásom szerint Nyugaton túlságosan is öncélúvá vált a karitatív munka.

A keleti egyház mindig is hangsúlyozta, hogy a szociális munka csupán a tartalmas lelki élet következménye. Természetesen nálunk is nagymértékű szociális munka folyt, ezt azonban az 1917-es forradalom után az ismert körülmények között megszüntették. Ma az egyház maga is szegény, így jobbra csupán a szegények lelki gondozására szorítkozik. Természetesen vannak karitatív szervezetek, segélyakciók, de azok egyelőre még kevésbé szervezettek.

Ez a döntés fordulópont volt a két egyház kapcsolatában. Az ortodox egyház a II. Vatikáni zsinat szellemiségét tartja iránymutatónak a két egyház kapcsolatában. Ekkor ugyanis kijelentették, hogy a keleti egyház testvéregyház, nem pedig elszakadt rivális. Ez abban nyilvánult meg, hogy a pápa és a pátriárka kölcsönösen bocsánatot kértek egymástól, és ezzel feloldották a kölcsönös átkot. A mi számunkra nagyon fontos, hogy ne térjünk el ettől a szellemiségtől.

Magyarországon nem, itt a felekezetek békésen megférnek egymás mellett. Sajnos azonban vannak olyan esetek, például Nyugat-Ukrajnában az unitus-kérdés, melyek inkább politikai, mintsem egyházi színezetet öltenek, és nagy problémákat vetnek fel. Részünkről rendkívüli módon sérelmezzük az unió kérdését, melyen az ortodox és a római egyház közötti erőszakos egyesítést értjük. Ma ezt széles körben lehet tapasztalni Nyugat-Ukrajnában. Több járásban a görög katolikusok (a római katolikus egyházzal egyesült, egykor ortodox hívek) kiűzik az ortodoxokat templomaikból, arra hivatkozva, hogy ez a vidék valamikor görög katolikus volt, és a templom is hozzájuk tartozott. Arra hivatkoznak, hogy 1949-ben a görög katolikusokat beolvasztották az ortodox egyházba. Ez így is történt, azonban mára sok minden megváltozott, és nem lehet figyelmen kívül hagyni az azóta eltelt időt.

Ennek egyik oka, hogy az ortodoxiát nagyon sokan összekeverik a Moszkva-befolyással, pedig a két dolognak nincs semmi köze egy-

máshoz. Már csak azért sincs, mert az orosz egyház a mártírok egyháza. Egyetlen más egyház sem adott annyi szentet, mint az orosz ortodoxok. 1917-től 1956-ig a papok és püspökök kb 90%-át vesztítettük el. 1917 előtt Oroszországban majdnem 60 ezer templom és ezer kolostor működött. A forradalom után az összes kolostort bezárták, és csupán 100 egyházközség maradhatott fenn. Az 1990-es változások után 20 ezer templomot és 200 kolostort tudtak újranyitni. Ez a mártírok egyháza, és nem lehet olyan erő a világon, amely ítéletet mondhatna az orosz egyház fölött. Elmarasztalhatunk egyéneket, de az egyház szent, egyetemes és tiszta.

Miként látja, hogyan alakul ma az áttérések ügye?

A II. Vatikáni zsinat többek között kijelentette, hogy teljesen kizárja a prozelitizmust (erőszakos áttérést) a két egyház között. Ezzel a szellemmel azonban teljesen ellentétes az a döntés, hogy Róma 1990 után több orosz területen katolikus püspökséget létesített. Vannak ugyan (főként német eredetű) katolikusok, például Kazahsztánban, a Távols-Keleten és Szibériában, számuk azonban elenyésző, így ezeken a területeken, melyek lakossága szinte teljes mértékben ortodox, lelkipásztori szempontból nem indokolt a püspökségek felállítása. Elég lett volna, ha nyugati országokból küldenek néhány lelkipásztort az ő lelki gondozásukra.

Ön szerint akkor miért állították fel a püspökségeket?

Úgy gondolom, hogy a római katolikus egyház pozícióinak erősítése céljából. Ez valamiképpen érthető is, és az orosz egyháznak megvan az ereje, hogy ellent tudjon állni mindenféle esetleges prozelitizmusnak, mégis talán helyesebb lett volna a missziót más, sokkal fontosabb területeken gyakorolni.

Hogyan tekint Ön a római katolikus egyházra?

Ha én ortodoxként azt mondanám, hogy az igazság nálunk van és a Nyugat egyszerűen leszakadt rólunk, akkor farizeus módon beszélnék. A szétszakadás mindkét fél számára tragédia. Felfogásom szerint a római katolikus egyházban megtalálható minden: a Szentlélek teljessége, a szentségek, az igazi hierarchia, így nem mondhatnám azt, hogy egy szakadár egyházzal lenne szó. De ezt egy nyugati hívő sem mondhatja el a keleti egyházzal. Az emberi válaszfalak okoznak gondot; ezen azonban biztosan lehet változtatni. A keresztény ember nem a másik kárára beszél, hanem elfogadja a közös bajt, és azt nézi, hogyan lehetne azon segíteni. Két igazság és két egyház azonban nem létezik.

A keleti és nyugati rítus tehát egy egyház két vonulata?

Amikor belépek egy római katolikus templomba, nem érzem magam idegennek, mert tudom, hogy egy közösség központjában vagyok; itt lakozik Krisztus, jelen van a Szentlélek teljessége.

Itt nem két ágazatról, hanem egy sajnálatos szakadásról van szó. Ha nem is látszik, az egység transzcendentális módon létezik, hiszen az egyház központja nem Rómában, nem Moszkvában, még csak nem is Konstantinápolyban van, hanem Krisztusban. Nagyon fontos azonban a lelki élet minősége. Ez az igazi vízvázalató, és nem a rítus. Ez ugyanis áthidalja a felszíni különbségeket, és megoldja az egység problémáját. Az egység egyébként mindig csak az egyén szintjén indulhat el és valósulhat meg.

Hol tart most az egység?

1980 előtt a két rítus kölcsönösen elfogadta egymás szentségeit, azóta azonban ezt a gyakorlatot, sajnos, megszüntették, a két probléma: a görög katolikus unitusok és a prozelitizmus kérdése miatt.

Mi lehet mégis a megoldás? Hogyan lehet ebből egység?

Mindenekelőtt be kellene tartani a II. Vatikáni zsinat rendelkezéseit: feladni az unió és a prozelitizmus szándékát.

Az egység alapja tehát az unió szándékának feladása?

Igen. Az egységnek ugyanis nem szervezetileg, hanem csupán lelkieg kell létrejönnie.

Az egységtörekvésekben milyen szerepet játszanak a görög katolikusok?

A görög szertartás ellenére mi továbbra is a keleti egyházból kiszakadt katolikusoknak tekintjük őket. Nem lennének az egységgel problémák, ha a görög katolikusok kis rétege nem létezne. Tapasztalni lehet, hogy — főként a lelki élet minőségében — sokszor nagy a különbség az ortodoxok és a görög katolikusok között — az előbbiek javára. Természetesen ott is vannak komoly lelki életet élő hívek, és az egyén sohasem hibáztatható a múltban, az egyház által megtett lépések miatt.

A görög katolikusok gyakran arról panaszkodnak, hogy nem hídnak, hanem falnak, akadállynak tekintik őket mindkét oldalon.

Ez így is van. Ők sem nem ortodoxok, sem nem római katolikusok. A kettő között vannak, tragikus helyzetben, nem kötődnek igazán sehova; csupán két választásuk van: vagy a katolikus, vagy az ortodox egyházba kell olvadniuk.

1917-ben Róma létrehozta az Institutum Orientale, 1929-ben a Collegium Russicum elnevezésű, az ortodoxiával foglalkozó intézményt. Önöknél van hasonló jellegű szervezet?

Az 1917-es forradalom előtt voltak ilyen, főleg tudományos központok, melyek a két egyház tanulmányozásával foglalkoztak, ma már azonban nincsenek. Szükség van ilyen tanulmányi központokra, fontos lehet a szerepük. Csak üdvözölni lehet, hogy nem felületesen, hanem komolyan foglalkozunk egymás megismerésével.

1923-ban Tyihon pátriárka körlevelében azt írta, hogy a szovjet hatalom Isten rendelése szerint való. Miként értékelik ma ezt a lépést és azokat a történéseket, amelyek ezután következtek?

Az igazsághoz hozzátartozik, hogy Tyihon pátriárka 1918-ban megátkozta és a Sátán birodalmának nevezte a szovjet államot. Ő mint szent és bölcs ember szükségesnek látta ezt a taktikai lépést megtenni, mert nagyon fontos volt, hogy az egyház mint intézmény megőrizze struktúráját és később ennek birtokában segítsen a híveken. Neki mint főpásztornak az egyház hosszú távú érdekeit kellett szem előtt tartania. Ez a lépés azért kellett, mert a papok és püspökök kilencvennyolc százaléka börtönben volt, és csak így lehetett biztosítani, hogy az egyház legalább minimális szinten tovább működhessen. Egyébként a pátriárka nem támogatásáról biztosította a szovjet államot, hanem csak azt jelentette ki, hogy az állam és az egyház között nincsen konfrontáció.

Sztálin kispapból lett diktátor. Hogyan ítélik meg az ő személyét?

Úgy, hogy Krisztus követői között is volt egy Júdás, aki apostol volt, részesült az apostoli kegyelemben, aki esetleg gyógyított, hallottakat tudott feltámasztani, volt isteni karizmája — és mégis elárulta Jézust. Az embernek választási lehetősége van Krisztus mellett és ellen. Mindenki ki van téve ennek a lehetőségnek.

Gondolatban rajzolhatnánk egy térképet az ortodoxia világméretű elhelyezkedéséről?

Mintegy 15 autokefál, vagyis teljesen önálló ortodox egyház létezik a világon, saját püspökkel, pátriárkával, előljárókkal. Ezek közül legnagyobb az orosz egyház. Az autokefál egyházak egymással lelki kapcsolatban vannak, de nem függenek egymástól. Ezek mellett jelenleg 4 autonóm, vagyis korlátozottabb önállósággal rendelkező egyház létezik világszerte. Van egy hagyományon alapuló sorrend, az úgynevezett *diptichon*, amely szerint a patriarchátusok közötti sorrendben az első *Konstantinápoly* (szerepe és súlya csökkenésének ellenére tiszteletből), a második *Alexandria*, a harmadik *Antióchia*, a nyedek *Jeruzsálem*, az ötödik pedig *Moszkva*.

Mennyire egységes az ortodoxia? Kik tartoznak az ortodox egyházba?

Az egység elsősorban belső hitbeli egységet jelent, ezen túlmenően az egyes egyházak önállóságot élveznek adminisztratív, szervezeti kérdésekben. Az eltéréseket a helyi hagyományok különbsége okozza, ezek azonban nem jelentősek. A nagy, közös kérdéseket a valamennyi ortodox egyház részvételével tartott pánortodox zsinatok vitatják meg. A legutóbbit a '60-as években tartották, és jelenleg folyik a következő előkészítése. Valószínűleg még ebben az évezredben sor fog rá kerülni, és egyebek mellett olyan komoly kérdéseket fog megvitatni, mint a diaszpórában élő ortodoxok helyzete, kánonjogi problémák, a karitatív munka, a prozelitizmus.

Hány ortodox hívő él világszerte?

180-200 millióan vagyunk; ez a szám a világ keresztényeinek kb. 15-16%-a.

Mit értünk ma ortodoxián?

Az ortodoxia szó igazi istendicsőítést jelent; megőrizni a Krisztus iránti hűségét, az ősegyház szellemiségét — nem egy kötött formát, hanem a mindig élő szent hagyományt. Élni az egyház életét, aszkézist vállalni, kivenni részünket a társadalmi élet feladataiból, átadni a világnak Krisztus világosságát.

Melyek a 20. század végének azon kérdései, melyekre Ön szerint az ortodoxia adja a legelfogadhatóbb választ?

Az ortodox egyház a nyugati egyházhoz hasonlóan mindig Krisztus szavaival válaszol a földi problémákra. Ilyen szempontból tehát az égető világproblémákra a válasz ugyanaz Nyugaton és Keleten. Ki kell dolgozni egy egységes keresztény választ — mely az egység egyik fontos eleme. Nem feladatunk, hogy ilyen kérdésekben külön válaszokat dolgozzunk ki, ha léteznek közös válaszok is.

A „nemzeti önkritika” és „keresztény értékeink” dilemmái

MÉSZÖLY MIKLÓS

Született 1921-ben Szekszárdon. 1938–42 között joghallgató, később frontkatona, 1944–47 között munkás. 1952–56 között munkanélküli író, 1956 óta szabadfoglalkozású író. Legfontosabb művei: *Az atléta halála* (1966), *Jelentés öt egérről, Magasiskola* (1967), *Saulus* (1968), *Film* (1976), *Bunker*, *Az ablakmosó* (1979), *Volt egyszer egy Közép-Európa* (1989), *A negyedik út, Wimbledon jácint* (1990).

Nosztalgikus hévvel s igénnyel kívánjuk magunknak és másoknak a kimutatható hatásfokkal működni képes *érdemi* „nemzeti önkritikát” — anélkül azonban, hogy a pszichológiájával, teológiájával radikálisan szembenéznénk. A probléma ezért örökletes, és szívósan időszerű. Annak ellenére, hogy a nemzeti irodalmak, politikai gondolkodók és értelmezők legkiválóbbjai mindenütt kísérletet tesznek rá, hogy eszméltető szókimondással lát- és körleletet fogalmazzanak meg. Mindegyre azonban úgy tűnik, hogy noha helyes irányban keresik az önfertőzés góciát — csupán nem elég mély rétegekben.

A jelenségről lehet politológiai, szociológiai szinten fontos és szükséges térképet rajzolni. De ez szükségképpen felületi megközelítés lesz. S ez általában is vonatkozik a História megértésére. Ezért lehetne az eddig tapasztaltnál fontosabb szerepe az interdiszciplináris szemléletnek s megközelítésnek. Röviden, és témánkat érintő megfogalmazással: szükséges belátni, hogy alkatilag vagyunk mind fundamentalisták és gettó-építők, hogy létezési önértékelésünknek biztonságos alapot teremtsünk. Igen kevés az érzékünk az életszerű vegyülés és vegyítés, a homeoesztázis és ozmózis elfogadása iránt — noha a mindennapok és a História gyakorlatában szükségképp élünk vele; csupán folyamatos drámákkal és tragédiákkal.

Az érdemi „nemzeti önkritika” racionális és konfrontációs elemei bonyolultabban más összefüggések együttesének felismerését igénylik, mint az egyéné, ha kritikai „önfelderítésre” vállalkozik. Utóbbinál egy múlt és létezési stratégia a tét — amire a pszichológiának már kimunkált felderítési és terápiás technikája van. A „nemzet” plurális egyén-halmazának valamilyen egy szuper-entitásba egybevont elképzelése — (hasonlóra például a '30-as évek szovjet filozófiájának egy irracionálisba elhajló irányzata tett kísérletet — az *osztály* kategóriájával kapcsolatban) — már önmagában kérdéses koncepció; így a „nemzeti önkritika” még fokozottabban sűríti az érvényessége körüli aggályokat. És a pszichológiának sincs ezen a területen kimunkált technikája, terápiája.

* Egy sajtótájékoztató
margójára

A szívós hatástalanság oka mégsem ebben van. A nehézség archaikus, sőt, ontikus. Ezért indokolt, hogy a dilemma és nehézség teológiájáról is beszéljünk — meglehet, hogy irritáló néhány gondolattal.

Eleve ellentmondás volna, ha másutt kereshénk példát, s nem otthon. Egy beszédből idéznék, mely 1844. október 1-én hangzott el a felsőtáblán, harminckilenc évvel a tiszzaeszlári per előtt. Nincs szó oki összefüggésről, csupán kordeterminánsról, egyszerű milióadalékról. Idézek: „Nemzetiség, kifejtett nemzetiség nélkül nekem, bevallom, más minden progresszió nem kell. Erre állítok mindent. Enélkül, mondhatom, zagyvalék nép leszünk, melynek talán több pénze lesz, a dögbőröket talán drágábban adhatjuk el stb., de ez engem nem mozdít. *Minden előtt áll előttem: hűség fajtámhoz* (...) Egyik túlságból a másikba esünk. Most az egész emberiséget, az embereket a zsidókkal együtt szívünkhöz szorítjuk. És most a legnagyobb liberalisták vagyunk. (...) A nagy angol elemben a zsidó elvegyülhet (...) De ha a magyar levesbe az ember egy palack tintát önt, megromlik a leves, és azt nem eheti az ember (...) Ha egy bárkában ülök, és abban van a gyermekem és más gyereke, és a bárkába bejő a víz, előttem apodictice áll, hogy a két gyereket bent nem tarthatom; ha a magamét lököm ki és a másikat bent tartom, azt az újságban fogják hirdetni. De biz én inkább a magam gyermekét tartom meg és a másikat kilököm. Legjobban szeretném (...) ha csak azon törvényjavaslatot fogadnók el, melyet a múlt országgyűlés alkalmával Őfelsége elé terjesztettünk. [Egyenjogúság helyett csupán a zsidók helyzetének könnyítésére tétetett javaslat. m.m.] (...) Nincs szó arról, hogy Isten akármilyen teremtését jogokból kirekesszük (...) [A beszéd az *egyenrangúság megvétózását* szorgalmazza. — m.m.] Mert felfogásom és vallásos érzelmeim szerint azt szeretném, hogy e hazában minden ember, ki Isten képére van teremtve, egyenlő jogokkal bírjon és egyenlő terheket viseljen (...)” Stb.

Széchenyit idéztem. De bőven idézhetnék Európa bármely népének tiszteletövezte nagyjaitól hasonló logikájú és megejtően ellentmondásos érvelési konstrukciót. Vagyis sajátos vegyítését az emelkedetten torzult és sarkított vallás-erkölcsi normáknak — másrészt az emberi kódexszé átfogalmazott darwini vastörvénynek. Nagy Konstantin óta égi áldás is van az ilyen vegyítésen; így azóta nem csupán természeti megfellebbezhetetlenség. Minderről banálisan annyit, hogy minden kor rendelkezik (még a legfeddhetetlenebb is) korszpecifikus csőlátással, csőérzelemmel, csőindulattal. Még egy Pál apostol sem volt képes például a nőt emberjogi teljességében megérteni. Széchenyinek ez a — hangsúlyozom, csak nagy igazságtalansággal általánosítható — megnyilatkozása a kor számtalan nemzeti (nemzetállami) katekizmusában ott kísért; vagy durvább tájakon ott harsog. Mindmáig — és a legkezdetektől keményen fizetünk érte.

Keresztény értékeink. — Hová lettek, ha egyáltalán kielégítően valaha is voltak? Kétezer éve változatlanul időszerű a kérdés esz-

metörténete, alakulása s felszívódása az egyéni morálba, a közéletiség és társadalmi gyakorlat politikumába. Milyen gyeplőre fogva tudjuk elképzelni az „ember tiszteletének” szerteágazó kihívásait? Értékrendjeink szívósan ellenségesek egymással. Csupán abban hasonlóak, hogy különbözni akarnak a természet működési modelljétől, mely a szándéktalan közöny organikus egyensúly-teremtésével kínál modellt, s a folytonosan új formációk gyengéd és gazdag kínálatával — mi viszont tudatosan kiemelésekkel, elemesztésekkel törünk az új formációk elszegényítésére, s az irányított homogenizációkban igyekszünk fölismerni a magasabb rendű gazdagságot. Féltünk az anarchiától, s kompenzálunk az értékautarkiák különböző módozataival. Úgy tűnik, a két modell között nincs és nem lehet híd, a mi pszichológiai mezőnk nem vethetőköthető össze a természeti mezővel. A nóvum mégis az, hogy a magunk veszélyeztetésének archaikus ösztöne s az egyre fenyegetőbb öntörvényű technikánk rákényszeríthet a szükséghid keresésére. A természettel való együttlétezésünk s ennek belátásosan általánosított modellje az, ami az önszabályozás és önfékezés kopernikuszi újrafogalmazását kívánja meg.

Vagy egy másik, párhuzamos gondolatsort pendítve meg: ha szemügyre vesszük az egyén — család — törzs és faluközösség — nép — nemzet — földrészek — korszakok kínálta fokozatok szűkebb s tágasabb látletét és pszichogramját — mindegyiknek (külön és együtt) megvan a maga kemény rögeszme- és tradíciókötöttsége. Mindegyik mögött ott munkálnak a szubjektivitás, az akol-meleg igénye, a hűség és a vállaltan elfogult emberség normái, ami kirekeszt, hogy körön, a saját körén belül viszonylag totális lehessen. Vagyis a *redukció* úgy vetődik itt fel az emberi fenomén számára, mint a szervezett létezés feltétele. Filozofice: a célszerűség, a logika, az ésszerűség stb. — mint a redukció ideológiája. Vagy etikai síkon: a totális szeretet hite és megvallása, mint nem változó módon determinált, *untergrund* vállalása az abszurdnak; csupán erre lévén képesek ezredévek statisztikája szerint. Következésképp: a történelem, történelmiség úgy fogalmazódik meg, mint „redukcióval tiltakozás” az abszurd ellen. S így éppen ezzel kapcsolatban beszélhetünk — nem távolodva el a témától — a szeretet baljós maximalizmusáról és illúziójáról; riasztóan tapasztalva a mind mechanikusabban és show-szerűbben kezelt szeretet-eszmény és -követelmény társadalmi-históriai eredményességének kimutatható mértékét: azaz, hogy éppen a dömpingje teszi kiüresedetté. Aminél a csak formálisan működni képes *barátság és szomszédság-állapot* is több, s nem kisebb „csoda”, mint a medjugorjei.

Meglehet, hogy egy holnap távlatában a *létezési őszinteség* fogalmazódik át szükségképp hangsúlyosabban — maximalizmus helyett egy egyetemesebben életszerű és megélhetőbb *minimalizálás* teológiájává? Emberméretűbbé? — miután a pusztításra csábító eszközeink egyre lidércesebben nem azok; és totálisabbak. A ba-

rátság fogalmának *szakralizált* újraértelmezését építve bele a csupán felhők között lakályosítható különböző teológiáinkba? Nem a szeretet baljósan szép maximalizmusa *ellen* — csupán *szeretettel* ereszkedve *lejjebb* a felhőkből. Olyan kijelentést időszerűsítve a magunk átháríthatatlan felelősségével, ami — mindennaposan is nagyobb érzékenységgel inkulturálódhat a különböző hagyományú, rendű, helyzetű „világainkban”. A *zöld* szemlélet érvényesülése lenne ez a hitekben, filozófiákban, ideológiákban, a homo politicus kategóriáiban egyaránt. De még egy ilyen fordulat is csak esély az értékeink demitologizálását és rekonstruktivizálását illetően — nem garancia. Csupán esélyesebb nyitottság. A kérdés így is csak a kilátástalanság felhangjával tárgyalható.

„A cselekvő mindig lelkiismeretlen” — írja Goethe; ha másképp nem, a nem belátható kihatásaiban. Valaki mindig sír, jajdul miattunk. Úgy tűnik, optimális osztályrészünk az igazságtalanság és szenvedés minimalizálásának megtervezése; ami túlmegy ezen, a realizált utópiák tragikus példatárát gazdagítja. Marxok nem helyettesítik a jézusokat, s a jézusok sem a kicsérélhetetlen *élő-történelmi* embert. Egy ilyen belátás nehezen népszerűsíthető. Az új keresztet is ember ácsolja, és egyre inkább igényt is tart rá, hogy maga vegye a vállára, számítva a megtapasztalt helyetteshiányra. Éppen a homo technicus tanácstalanodik vissza Jóbbá.

Már Dosztojevszkij iszonyatos könyve sem számolhat be másról, mint a spirituális naturalizmus feneketlen mélységéről; mert masszívnak tűnő padlózata csak az önhiitt ideológiáknak, filozófiáknak van. A Karamazovok családi templáriusai — Iván, Aljosa, Mitya és a többiek, akik az európai lélek Grál-edényének az őrzésére jelöltettek ki — nem fejezhetik be a befejezhetetlen regényt. Útközben maradnak abba, az elszánás pillanatában. Aljosát már nem láttatja a regény a világba kilépve, Mitya csak tervezi, hogy miből fog visszamenekülni a hazai földre, Iván pedig elveszti eszméletét — *mielőtt*. Ez a „mielőtt” lehetne akár a megdermedt esély pillanata. De nem vagyunk túl a karamazovságon. Keresztény értékekkel kendőzzük, ami nem elkenődözhető; a regény — a regényünk — nem mozdul el a végétől, ami a kezdete is. Ha mélyen vagy félelemből hiszünk, az tesz abszolutistává és maximalistává; s idegenkedővé a minimalizálás teológiájával szemben. Meglehet, hogy a *bizalom teológiája* lesz az, ami mai helyzetünkben kidolgozásra vár? — hogy ne a hitvilágaink holteleven *nyertesei* legyünk, hanem *még élő* megőrzői. Megkísérelve az öncáfólódásig agyonhasznált és fellengzősített szeretet-kategóriát valóban szocializálni, pragmatizálni — és historizálni? — *önismereti* tetté téve az *elviselés és belátás* világi szabályozóit — nemzeti és egyéni vonatkozásban. Mert a *világinak* is van teológiája, még ha nem annak nevezik is. Schweitzer kulcsszavával: az *élet tisztelete*. És ennek a színe — napról napra drámaiban érzékeljük — a levegőtől, fától, fűvektől, állatoktól, bezárólag az emberig — *zöld*. Olyan teológia

szavait és rítusait kellene megtalálnunk, ami ember és föld bizalmi szerződésére támaszkodik; „keresztényien új-pogányul”.

Mert ne áltassuk magunkat: a dilemmák gyökerei idáig nyúlnak le.

POST SCRIPTUM. — Juan Dolores papago indián mondta: „Én egy odaadó semmi vagyok.” Más hang ez, mint amit megszoktunk, és Assisi óta elfelejtettünk. A bizalom eszköztelenül szegény, és ez a pompája. Vagy van, vagy nincs. A föld szól így és az égtiszta forrás. Ahonnan a ballada vallomása is merít.

KATOLIKUS ÁLLÁSFOGLALÁSOK A KAIRÓI KONFERENCIÁHOZ

A Katolikus Orvosegyesületek Nemzetközi Szövetségének (FIAMC) nyilatkozata

A Nemzetközi Családév és az Egyesült Nemzetek kairói népesedési és fejlődési konferenciája felhívás a világ közössége számára, hogy mélyen gondolkozzék el a család intézményéről, és jelentős új meglátásokra jusson, javaslatokat fogadjon el ennek egyetemes fejlődése és védelme érdekében. A család intézményére szükség van az egész emberi nem életben maradásához és jólétéhez. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata elismerte, hogy ez a társadalom természetes és alapvető egységét jelentő csoport (16. szakasz, 3).

A Katolikus Orvosegyesületek Nemzetközi Szövetsége (FIAMC) nemcsak arra törekszik, hogy kinyilvánítsa a család és az élet védelmére irányuló elkötelezettségét, hanem elő akarja terjeszteni a népesedési és fejlődési konferenciának szóló konkrét javaslatait is, az élet ügyéért elkötelezett gyakorló orvosok oldaláról. Ezek a következők:

1. Az emberi élet továbbadása és az orvostudomány küldetése a mai világban

a) Az emberi élet sérthetetlensége.

Szövetségünk leszögezi, hogy az egyetlen törvényes küldetés minden orvos számára az emberi élet és egészség védelme és előmozdítása, és sohasem az emberi lény elpusztítása vagy manipulálása. Ez a meggyőződés nem valamely konkrét vallásfelekezettől kizárólagos öröksége, hanem beépült az egész világ kultúrájába, a legjelentősebb módon a hippokratészi eskü minden időben tiszteletben tartott rendelkezéseiben.

Leszögezzük továbbá, hogy az emberi élet, szigorúan biológiai alapon, a fogantatás pillanatában kezdődik, és ez tudományos tény. Következésképpen a kezdődő emberi élet szándékos kioltása elfogadhatatlan és az orvostudomány elleni cselekedetet jelent, azzal a súlyosbító körülménnyel, hogy ezt az erő-

szakos cselekményt teljesen védtelen lényvel szemben követik el. Ezért a terhességmegszakítás bűncselekmény az emberiség ellen is, az emberi faj ellen, annak leggyengébb képviselői és jövőjének hordozói.

b) Az élet politikai célokból való manipulálása.

Az orvos nem hivatkozhat semmiféle emberi tekintélyre lényegénél fogva rossz cselekedet igazolásáért. Minden terhességmegszakításra jogot adó törvényhozás az emberi jogoknak és ezért magának az orvostudománynak is a tagadása. Az ilyen törvényi rendelkezések lényegüknél fogva jogellenesek és romboló hatásúak az emberi társadalomra. Minden, ennek a büntettnél az etikai igazolására irányuló kísérlet álokoskodásba és hamisításba torkollik. A terhességmegszakítást végző orvos *de facto* elvetette az orvostudomány célját: megmenteni és védeni minden életet, nem egyesek életét mások élete árán.

Mindezt tekintetbe véve Szövetségünk határozottan megbélyegzi és elutasítja az orvosi gyakorlat súlyos elferdüléseit, amelyek különösen az utóbbi három évtizedben komolyan aláaknázták ennek a hivatásnak a hitelességét és szavahihetőségét. Elszomorít minket ez az eltérés az igazi orvosi etikától, és elkötelezzük magunkat az orvostudományt megteremtő szellemiség megújulásának előmozdítására. Bármennyire valószínűtlennek is tűnhetnek egyeseknek, meg vagyunk győződve róla, hogy csak idő kérdése: a nagyközönség el fogja utasítani az ilyen, élet elleni támadásokat.

A történelem nagyon szigorúan fogja megítélni korunk életellenes jogtudományát és az annak eszközzé vált, tévesen orvostudománynak nevezett tudományt.

c) Az életellenes ideológia torzításai, ahogyan az orvosok látják.

Mint korunk szociális és orvosi légkörének megfigyelői és tényezői, meg kívánjuk említeni a következő indítékokat is, amelyek a jelen, szörnyű és sarkalmas állapothoz vezettek.

2. A nemiségnek az önmegvalósításra való szisztematikus korlátozása és a család központi szerepének tagadása

Egyetlen értelmes megfigyelő előtt sem maradhat észrevétlen, hogy századunk második felében széles körben érvényesül az a tenden-

cia, amelyet olykor szítanak a tömegtájékoztató eszközök, társadalmi és politikai áramlatok is, hogy a nemiséget redukáljuk a gyönyör és az önmegvalósítás egyik eszközévé.

Szilárd meggyőződésünk, hogy jóllehet igaz, hogy a gyönyör és az önmegvalósítás lényeges eleme a nemiségnek, maga a nemiség azonban lényegénél fogva kapcsolódik az élet továbbadásához. A biológia természetesen alátámasztja ezt a felfogást. Az orvosi igazság az, hogy természetünk úgy van megszerkesztve, hogy a nemiség spontán kifejeződése által elősegítse az élet továbbadását. De ez azt is jelenti, hogy a heteroszexuális kapcsolat a nemiség egyetlen természetes kifejeződése. Ez két személy tökéletes egységét tanúsítja, saját pszichofizikai jellegzetességeikkel, akik lényegükből fakadóan arra irányulnak, hogy családdá legyenek. Röviden: a nemiség mint az emberi pszichológia és biológia természetes összetevője, fontos alkotóeleme a családnak. A szexuális kapcsolat tehát kifejezetten eleve a család felé irányul. A család állandóságot és folyamatosságot igényel, amelyben az egyes tagok stabil módon kísérik és támogatják egymást.

3. Tudománytalan demográfiai elméletek a társadalomban világszerte

Fel kell hívnunk a figyelmet az életellenes demográfiai elemzések tévedéseire. Semmilyen bizonyíték sincs arra, hogy a népesség növekedése automatikusan gazdasági elszegényedést és társadalmi bajt jelent.

Éppen ellenkezőleg, ha a közelmúlt történetét nézzük, azt látjuk, hogy minden nemzet, amely vezető szerepet játszott a kulturális és gazdasági fejlődésben, jelentős népességgel rendelkezett. Valójában a népesség az egyéni és a társadalmi jólét elsődleges forrása. Csak nagy népességek humán erőforrásai teszik lehetővé sokrétű kultúra, technológia, tudományos eredmények és piacgazdaság kifejlesztését, ami a javak és szolgáltatások megsokszorozását segíti elő.

Ezenkívül a komoly és semleges népességekutatásnak számba kell vennie az iparosodott országokban a születésszám csökkenése következtében kiesett munkahelyeket.

Az ökológia szempontjából annak a szükségessége, hogy a termelés és fogyasztás összhangba hozzuk a környezetvédelemmel, önmagában további hatalmas munkahelyforrás, nem pedig hátrány a társadalom szá-

mára. Nyilvánvaló, hogy a népesség növekedése az életstílus változásait igényli. De az utóbbi két évszázadban bekövetkezett annyi társadalmi-gazdasági változás után miért félünk a további alkalmazkodástól? Inkább az alkotóképességünkhöz szóló kihívással, mint fenyegetéssel állunk szemben. A népességnövekedés semmilyen becslése sem lehet teljesen reális, mert túl sok az ismeretlen tényező, amelyek a legváratlanabb módon, gyökeresen megváltoztathatják a demográfiai helyzetet, a háborúktól és járványoktól kezdve a kulturális attitűdökig. Az utóbbi évtizedek során nyert adatok világosan mutatják a demográfiai extrapolálásra alapozott becslések tévedéseit.

A világ emberi életet eltartó képességének nincs tudományosan igazolható határa. Ilyen határ állítása nem a tudomány, hanem a demagógia felé való elköteleződést jelent. A fejlődő országokban lényegében véve nem a népesség száma jelenti a probléméát, hanem a szegényes vagy nem megfelelő társadalmi szerveződés és nevelés. Rendelkezünk orvosi gyakorlatuk tapasztalataival a legfejlettebb kórházakban és egészséggondozó központokban mind a harmadik világ legkifosztottabb vidékein, és tudjuk, hogy a fejlődés kulcsa a nevelés. A nevelés globális folyamat, amely magában foglalja a szexuális nevelést és a felelős gyermekvállalás előmozdítását. Ez a valódi válasz a problémára, amellyel nem lehet megbirkózni az élet továbbadása ellen mindenáron és bármilyen módon folytatandó harc rövidlátó, önző és törvénytelen meghirdetésével. Ez a pont elvezet bennünket az életellenes ideológia mögött rejlő végső és legkomolyabb indítékhoz.

4. Az élet elleni támadások az emberi jogok ellen irányulnak

Nem követhetjük el azt a mulasztást, hogy ne ismerjünk fel az élet továbbadása elleni széles körű támadásokban, különösen a világ fejlődő országaiban, bizonyos alig leplezett fajirtó tendenciákat. Miért érdekelték annyira egyes gazdag országok az élet elfojtásának anyagi támogatásában és bűnpártolásában? A politikai retorika mögött a számbeli alulmaradástól való félelem megléte nyilvánvaló. Mert a népesedés az emberi jövő fölötti hatalom egyik forrása is. Egyes gazdag országok élettagadó beállítottsága serkenti a világban más-hol születőben lévő életek elleni támadásokat.

Ezek a támadások az élet elleni háború arányait érik el.

Szabad világban, amely tiszteletben tartja az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában rögzített demokratikus elveket, nem fogadható el, hogy az állam, akár törvényhozás, akár kényszer vagy féltetjékoztatás révén beleszóljon az egyéni jogokba, amelyek magukban foglalják a családalapítás és az annak nagyságáról való döntés jogát. Újabb keletű példát szolgáltat a kínai kormány által elfogadott, az élet továbbadása elleni magatartás visszhangja. A harmadik világ népességnövekedésének fékezésére irányuló erőfeszítéseket sokan ezen országoknak utolsó gazdagságuktól, nevezetesen gyermekeiktől való megfosztására irányuló próbálkozásnak tekintik. Jóhiszemű személy nem foghatja fel, hogyan egyeztethető össze az élet továbbadásának szigorú korlátozása a magzatelhajtás ajánlásával és a perinatális halálozás leküzdésére irányuló erőfeszítésekkel és kampányokkal: képtelen ellentmondás megmenteni egy beteg újszülöttet és ugyanakkor támogatni egy egészséges magzat elpusztítását.

5. A FIAMC javaslatai az Egyesült Nemzetek népesedési és fejlődési konferenciája számára

— Ismerje el, hogy élet elpusztítása vagy manipulálása ellentétes az orvostudománnyal, és hogy orvosoktól soha sem várható el, illetve soha sincsenek feljogosítva, hogy emberi lények elleni agresszív cselekményeket kövessenek el, azok létének bármely szakaszában.

— Támogassa a családgot mint az emberi társadalom magját, és vizsgálja meg megerősítésének minden lehetséges módját.

— Utasítson el minden, a népességnövekedéstől való ésszerűtlen félelmet, és arra ösztönösi erőfeszítéseit, hogy új csatornák nyíljanak az emberi életet által képviselt hatalmas erőforrásokból eredő gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális fejlődés számára.

— Dolgozzék a nemzetközi közösségen belüli káros versengésen való felülemelkedésért és annak a ténynek az elfogadásáért, hogy a világméretű fejlődés előnyös az egész emberiség számára.

— A demográfiai kérdésekre adandó igazi válaszul a nevelést és a társadalom fejlesztését válassza. Mozdítsa elő az egészséges nemiségre és a felelős gyermekvállalásra való nevelést.

A pápa állásfoglalása

A Szentatya már március 19-én minden államfőnek küldött levelet a kairói konferenciával kapcsolatban. Az egyház — írja a pápa — küldetéséhez híven csatlakozik mindazokhoz az erőfeszítésekhez, amelyek az emberi családot szolgálják szerte a világon.

A pápa megdöbbenéssel olvasta a kairói záródokumentum tervezetét, mert szemlélete lényegesen eltér a Bukarestben és Mexikóvárosban elfogadott dokumentumoktól. Feltűnő például, hogy a népesedés és a fejlődés közti kapcsolatot szinte teljesen elhanyagolja, holott ennek a vizsgálódás központjában kellene állnia. A személyek és a társadalmak együttes fejlődését leszűkítik az életszínvonal emelésére, ami rendkívül károsan hathat a jövőben.

A pápa avval vádolja a dokumentumtervezet, hogy elárulja a családot és az ifjúságot. A Családév alkalmából az ENSZ-nek és az államfőknek ünnepélyesen ki kellene nyilvánítaniuk a családnak azt a védelmét, amely az emberi jogok kartája szerint kijár nekik. Ha ezt nem teszik meg, akkor az ENSZ legnemesebb célkitűzéseit árulják el. A dokumentumtervezet a fejlett, gazdag országok egyes rétegeinek életmódját tartja szem előtt. Fölvetődik a kérdés, vajon a természet, az erkölcs és a vallás értékeire érzékenyebb országok tiltakozás nélkül elfogadják-e az embernek és a társadalomnak ezt a szemléletét.

A 2000. év küszöbén gondolnunk kell az ifjúságra is. Ma mintha a „tárgyak”, nem pedig a „személyek” társadalmá épülne fel. Önmagunk feltétlen odaajándékozása, az ösztöneinken való uralkodás, a felelősségtudat olyan fogalmak számukra, amelyek mintha egy letűnt kor tartozékai lennének. Jó lenne, ha a dokumentumtervezet figyelmet szentelne a kulturális és erkölcsi értékek tiszteletének, amelyek más életmódot követnek. Tartathunk attól, hogy a ma fiataljai, ha holnapra elérik a felnőttkort, magyarázatot fognak követelni a mai vezetőktől, hogy miért fosztották meg őket az élet értelmétől, miért mulasztották el megtanítani őket azokra a kötelességekre, amelyeket az értelmes és szabad akaratú embereknek vállalniuk kell.

A Szentatya levelének végén felhívja a figyelmet arra, hogy nem szabad meggyöngyíteni az ember érzékenységét az élet szentségére, képességét a szeretetre és az önfeláldozásra.

JÁKI SZANISZLÓ: KOZMOGENEZIS-E A GENEZIS 1?

A Jel — eléggé nem méltányolhatóan — új sorozatot indított *Hiszem és értem* címmel. Ennek első füzeté tartalmazza a tudós szerző előadását a címben megfogalmazott kérdésről, amelyről különben összesen nyolc előadást tartott New Yorkban 1992-ben, s azóta ezeket angol nyelvű könyvében is megjelenítette.

Jáki Szaniszló nem kevesebbre vállalkozott, mint hogy bebizonyítsa: a sokat vitatott és a legnagyobb teológusok által homályosnak mondott Genézis 1 értelmünkkel is felfogható, megmagyarázható, nem mitikus kozmogenezis, hanem emberi okoskodás (a hívő, Isten képmására teremtett emberével!) is értelmezhető.

A Genézis 1 különböző olvasataival szembeállva Jáki Szaniszló újszerű nézőpontból közelít a szöveghez: különböző híradásaiból kiemelve a legfontosabbat, a fő mondanivalóját. Ennek megragadására azáltal lát járható utat, hogy az író szándékát követve figyeljünk a főszereplőre, a világegyetemet és az embert hat nap alatt megalkotó, s a hetediket pihenéssel töltő Istenre. Ő azonban nem munkálkodott, e kifejezést a Genézis 1 szerzője csak metaforikus értelemben használja, hogy bemutassa az eszményi munkát, amelyet Isten végzett. A szövegben lévő *bara* ige ugyanis osztást, hasítást jelent. Jáki Szaniszló szerint Isten hallatlan könnyedséggel választotta el az eget és a földet, alkotta meg az Univerzumot, s megkoronázta tevékenységét a hetedik napi megnyugvással.

A Genézis 1 szerzője olyanak mutatja a mindenséget, mint egy sátort, amely „tipikus zsidó tartózkodási hely” volt. Az „ég és föld” kifejezésben a korabeli zsidóság teljesség-esszéje fogalmazódik meg, amely szinte mindegyik nap teremtő aktusára jellemző, s amely nem ragadható meg a tudomány magabizható eszközeivel. A „minden” mást jelent emberi és mást isteni mértékkel mérve. Erre a különbségtévesztésre kitűnő példákat kínálnak a zsoltaírok. Az isteni „minden”, azaz az Univerzum nem magyarázható a kozmológia emberi hipotéziseivel, mert benne, s a megalkotást elénk állító Genézis 1-ben kifejeződik a természetfeletti kinyilatkoztatás is.

A rendkívül érdekes előadás, sajnos, nem a legtökéletesebb fordításban jelent meg, olvasván a sorozatcímmel ellentétben néha olyan érzésünk támad: „nem értem”.

RÓNAY LÁSZLÓ

ÁGH ISTVÁN: ÉVFORULÓK

Megérdemelne egyszer az alaposabb összehasonlító elemzést Nagy László és Ágh István költészete, hiszen nem csupán a két alkotónak a szó biológiai és költői értelmében is rokon és eltérő jegyeire vetülne élesebb fény, hanem a költői alkotási folyamat természetére, s azon túl a felnövelő évek hatására is. A testvérek közti majd 13 évnyi korkülönbség a verseket faggatva leírható lenne azáltal is, hogy a tragikus alaphang helyét az elégikus foglalja el — s nemcsak náluk, hanem a nemzedékek nagyobb részénél. Az elégikus költő is sokféle lehet azonban. Ágh István személetében az élet pótolhatatlan értéként jelenik meg, dacára annak, hogy sem az élet feltételei, sem a személyiségek minősége nem tekinthető hibátlannak. Az ember nemcsak veszendő, hanem esendő is, pozitív és negatív tulajdonságok szövevénye, az egészhez képest töredék csak, a fenségesség és a szépség lehetőségei mégis megmutatják legjobb, lényegi vonásait: „A mindenséghez mérten, a falak / meredekéhez képest legalul / megsejtetem a sosemvolt költeményt, / de ha megírnám, mit az éjszaka / őszikehangon diktál, töredék / maradna csak, az egész látszata” (*Nyár-töredék*).

A korábbi kötetek, a nyolcvanas évekbeli líra szerves és közvetlen folytatása az *Évfordulók*. E tárgyias cím sejtelmes is: az elmúlásra, az ismétlődésre, a ciklikusság megtartó erejére, az újjászületésre egyaránt utal. Minden vers töredék, és mindegyik egész, akár csak az egyes ember élete. A töredékességet leginkább az egészbe olvadás oldhatja: az emberekhez, a természethez, a nemzeti történelemhez és költészethez úgy vonzódik a költő, hogy az már magától értetődő azonosság, s közben mégis őrzi a költői személyiség sajátosságának varázsát. Az *Apokrifák* ciklus darabjai például nagy költő-elődök szellemét és stílusát idézik meg, mégis jellegzetes Ágh-

versek ezek, Ady esetében így: „A hegy térítő tornyai / Keresztet emelnek a síkra. / S az Alföld nomád szárnyain / Repülne át. Marad: ami. / Egyik a másik fura titka.” A kötetet az *Eljárulás István királyhoz* című oratórium zárja. Vendégszövegei a vogul népköltészetből és a középkori latin énekek fordításaiból a pogány és a keresztény szemlélet egymásutánját, az oratórium egésze pedig megszüntethetetlen együvéolvadásukat is érzékelteti Szent István legendájának és mítoszának újraköltésével.

(*Orpheusz Kiadó — Magyar Művészeti Akadémia, 1994*)

VASY GÉZA

BAROKK OBOAVERSENYEK VELENCÉBŐL

Az európai hanglemezipiacot mérsékelt áron kínált, színvonalas kiadványaival egyre inkább meghódító Naxos cég az utóbbi években szívesen és gyakran dolgozik együtt magyar előadóművészekkel. Jandó Jenő, vagy a Kodály Vonósnégyes produkciói ennek köszönhetően Európa-szerte egyre népszerűbbek; Rossini *A sevillai borbély* című vígoperájának Budapesten készült felvétele pedig a közelmúltban több rangos szakmai elismerésben részesült. A Rossini-lemez producere, zenei rendezője és hangmérnöke (Benedek Tamás, Simon Jenő, Mocsáry Gábor) a Naxos új kiadványa, a Vivaldi oboaversenyeit tartalmazó két CD készítésében is aktívan közreműködött, és a két felvételen hallható zenekar — a Nagy Béla vezette, javarészt fiatal operazeneikari tagokból álló Failoni Kamarazenekar — is azonos.

A vörösös hajszíne miatt „Il prete rosso”-nak nevezett, élete nagyrésztében a velencei Ospedale della Pietá-ban működő Antonio Vivaldi korának talán legjelentősebb és legtermékenyebb versenymű-komponistája volt. 233 szóló-concertót írt, s ezekben leginkább saját hangszere a hegedű; a fúvósok közül pedig a fagott számára biztosított szólisztikus szerepet. Mintegy húsz rövid — 10—11 percnél sohasem hosszabb — háromtételes, derűs, kiegyensúlyozott oboaverseny is komponált, amelyekben a visszafogott, egyszerű vonószeneikari kísérthez virtuóz, technikailag és zeneileg egyaránt igényes szóló társul.

A felvételen tíz concerto oboaszólomát a mindössze 24 esztendőes német Stefan Schilli,

három versenymű szólóját pedig honfitársa, Diethelm Jonas játssza. Schilli bravúros technikai megoldásai, felszabadult, invenciózus játéka lenyűgöző. A többnyire Largo, vagy Larghetto megjelölésű lírai tételekben maximumisan kiaknázza a barokk díszítőpraxis lehetőségeit, a gyors tételeket pedig kirobbanó lendülettel, intenzív tónussal szólaltatja meg. Hasonlóan kifogástalan Diethelm Jonas és a Failoni Kamarazenekar előadása is. Említést érdemel a gondosan kidolgozott, összecsiszolt basso continuo-szóló, amely Kis Domonkos Judit (cselló) és Kósa Gábor, valamint a hosszabb ideje Magyarországon élő és tanító Geoffrey Thomas (csembaló) teljesítményét dicséri.

A Festetich Kastélyban, kiváló akusztikai körülmények között készült digitális felvételek, a 115 percnyi pompás barokk muzsika szépségéhez harmonikusan társul a két album impozáns külső megjelenése, és a borítón található két, Velencét ábrázoló festmény; Marieschi, illetve Canaletto alkotása. (*Naxos, 1993/94.*)

RETKES ATTILA

POSZLER GYÖRGY: VONZÁSOK ÉS TASZÍTÁSOK

Poszler György szuggesztív személyes érdekeltességű esszéi mindig kedves és tanulságot adó olvasmányaim. Az új kötetének egyik ciklusát, *Vonzások és taszítások* címmel Vargha Kálmán emlékének ajánlotta. Olvasóinknak, akik emlékeznek még az elhunyt irodalomtörténész írásaira, aligha kell magyarázgatnunk e gesztus tartalmát. Poszler György a filozófia és az esztétika új felismeréseit is kamatoztató elfogulatlan, a lehetőségeket és tényeket bölcsen mérlegelő alkat, mint volt Vargha Kálmán is. Abban a tudatban idézi vissza a húszas-harmincas évek irodalmi jelenségeit és gondolkodástörténetének meghatározó eseményeit, hogy ezekben kell keresnünk azoknak a mai jelenségeknek magyarázatát, amelyek minden józanul gondolkodó ember számára visszasák. Módszere például: higgadt tárgyilagossággal, előfelvetések nélkül, a megértés szándékával elemzi az ellenfetes — olykor, sajnos, ellenséges — szellemi törekvéseket, legyen szó akár a Szép Szó vezető kritikusaíróiról, akár Németh László *Kisebbségben* című munkájáról, amelynek hibás gondolatait ráadásul meg kiélezte és idézte, párt-

állása szerint értelmezte az íróra hivatkozók széles tábora. Folytonos párbeszédet folytat a művekkel, s ezt azért kell hangsúlyoznunk, mert manapság a felek rendszerint az egymásnak tulajdonított feltevésekkel dialogizálnak, ami lehetővé teszi, hogy könnyedén megcáfolják partnerük vélt érveit, viszont egyre távolabbra juttat az igazságtól, s ellenében áll a párbeszéd lényegével, a megértésre való törekvéssel.

Népi vagy urbánus — ez az egyik antinómia. Lázadás vagy belenyugvás — ez a másik. Azzal, hogy Poszler György a választó köztiszavak helyett a kapcsolatos „és” fontosságát hangoztatja, nagy szolgálatot tesz végletes ítélekezésre hajló gondolkodásmodunknak. S hogy feltárja a látszólagos ellentétpárok geneziséit, társadalmi, történelmi és esztétikai motívumait, azzal azt bizonyítja, hogy a dolgokat nem lehet összemosni és meghamisítani, nem lehet egyszerre két útnak szolgálni.

Magukkal ragadnak emlékező, sodró írásai, s az azonosulni tudás és beleérzés szerencsés csillagzata fénylik a remek Márton Áron-esszé fölött. Az olvasónak azonban mindvégig az az érzése, hogy a könyv valamennyi írása állásfoglalásra készíti, miközben megtanítja az elfogulatlanág nemes erényére. Ki tagadná, szükségünk van rá. (*Liget*).

RÓNAY LÁSZLÓ

A MAGYARSÁG KÉZIKÖNYVE

„Nemzedékek nőttek fel úgy, hogy ha eszükbe jutott egy kérdés hazájukról vagy nemzetükről, nem nyúlhattak föl otthonos mozdulattal a könyvespolcra. Ezt a hiányt szeretné betölteni a Pannon Könyvkiadó, amikor megjelenteti a Pannon Enciklopédiát, a magyarság ismereteinek soha nem látott teljességű tárházát” — olvassuk a borítólapon. E nagy vállalkozás első összefoglaló kötete a Halmos Ferenc szerkesztette *Magyarság kézikönyve*, melyben szakemberek hosszú sora tájékoztat szűk határok között: egy-egy témára átlag csak egy oldalpár jut, s annak nagyrészt is gyakran túlméretezett illusztrációk foglalják el. A kötet tíz tárgyköre: földrajz, növény- és állatvilág, történelem, tudomány és technika, vallás és filozófia, képzőművészet, film és színház, zene és tánc, nyelv és irodalom. Ezen belül pedig témák sokasága, mint Alpokalja, énekesmadarak, megtorlás és gulyás-

kommunizmus, régi universitasok, az első manufaktúrák, ősi hitvilág, dzsessz, nyelvjárásaink stb.

Érthetően nem térhetünk ki részletekre, csak taláalomra ragadunk ki néhány pontot. A „leendő magyar szentek” közül kifelejtik azokat, akik közéleti szerepet nem játszottak, mint Kaszap István és Bogner Mária Margit. A női szerzetesközösségeknél nem emelik ki a magyar alapításúakat. A kegyhelyek közt hiányzik Csíksomlyó, bár másutt futólag említi. A nyugati magyar irodalom ismertetéséből olyan jelentős név is kimaradt, mint Wass Albert, Nyíró Józsefről pedig éppen azt tartották fontosnak közölni, hogy „a Szálasi idejében működött országgyűléssel ment Nyugatra”. Mandátumát azonban nem a nyilasoknak köszönhette, s vele együtt egy egész sor erdélyi „behívott képviselő” menekült.

Legtöbb kifogás a képanyag válogatása, minősége és feliratai ellen támad. Vitatható olyan illusztrációk felhasználása, melyeknek a magyarsághoz semmi közük (például id. Peter Brueghel *Bábel képe*), viszont vitathatatlan a reprodukciók rossz minősége. A feldebrői Káin-freskó kétszer is megtalálható, de teljesen különböző színekben. Sokszor hiányzik a festő neve (például Munkácsy *Liszt-arc-képénél*) és akadnak a szakismeret teljes hiányára valló feliratok. A Szent Jobb nem kareklye. Anonymus *Gestájának* nem az egyik, hanem az első lapja, Győr városának nem 16. századi alaprajza, hanem távlati képe látható. Chirico *Nagy metafizikusa* nem absztrakt kép, Rippl-Rónai *Rózsát tartó nő* című faliszőnyege nem hímzett, hanem szőtt: gobelin. Megtudjuk, hogy Mátyás király kálváriájának felső része 1402-ben, talpazata 1467-90 között készült; a hiba csak az, hogy a reneszánsz talpazat lemaradt a képről. A felsorolást folytathatnánk.

Miért kellett megörökíteni a magyarság kézikönyvében Rákosi Mátyás 1945-ös látogatását szülőházában? S miért Josephine Baker 1929. március 1-jei fellépését a Royal Orfeumban?

Talán annak bizonyítékaként, hogy lépést tartottunk a világgal?

Mit keres a kötetben Darwin és Haynau nagyméretű arcképe és Marx londoni sírja?

A nagyalakú kötetet 46 oldalas név- és tárgymutató egészíti ki, bibliográfia közlésétől azonban sajnos eltekintettek. A kézikönyv javított és szövegében bővített kiadása különösen értékes lehetne azok számára, akikre

eredetileg talán nem is gondoltak: a külföldön élő magyaroknak. (Pannon Kiadó 1993.)

RÓNAI ZOLTÁN

KULCSÁR SZABÓ ERNŐ: AZ ÚJ KRITIKA DILEMMÁI

Az irodalomértés helyzete az ezredvégen

Az ezredvégi irodalomértés horizontjait igen jól reprezentálta Kulcsár Szabó Ernő *A magyar irodalom története 1946-1991* című munkájának kritikai fogadtatása. Némileg elképedve tapasztalhattuk, hogy a bírálók tetemes része az 1990-es évek elején még mindig „nagy emberek arcképcsarnokát” vagy az irodalmi folyamatok alakulásainak teleológikus szemléletét megtartva a „nemzeti géniusz kibontakozásának történetét” várta egy új irodalomtörténet kapcsán. Nos, Kulcsár Szabó Ernő munkája ezeknek az elvárásoknak valóban nem tudott megfelelni (mondhatnánk ironikusan); hiszen a teleológia elutasítása és a megértés történetisége olyan koncepcióban valósult meg, amely nyitva tarthatta az „elődöntetlen várhatóságok” irányát. Éppen azért, mert az irodalmi jelenségek kronologikus egymásutánisága és célélvűsége helyett, számolva az „egyidejű egyidejűtlenségek” szükségszerű meglétével, a hagyománytörténet (az előbbieket felől beláthatatlan) logikáját tárta fel; bizonyítva, hogy „soha nem az irodalomtörténet-írás, hanem mindig a jelenkor irodalma alakítja újra az irodalmi tradíciót”. Vagyis *A magyar irodalom története 1945-1991* volt az első ebben a műfajban, amely nem az igazi irodalomtörténet kívánt lenni, hanem a tradíció és a jelen dialógusát szem előtt tartva számolni tudott azzal (is), hogy nem létezik végérvényes értékrend az irodalomtörténetben, ezért „természetesnek kell tekintenünk annak kockázatát, hogy a most megírandó magyar irodalomtörténetet hamarosan megint újra kell értelmezni, s az új változások szellemében írni meg ismét.”

Az idézett gondolatok (persze más kontextusban és több szempontból kifejtve) megtalálhatók a szerző könyvnapon megjelent tanulmánykötetében, mely Kulcsár Szabó Ernő 1989 és 1994 között folyóiratokban megjelent (illetve konferenciákon elhangzott) írásaiból kínál bő válogatást. A kötet dolgozatai a hermeneutikai-recepcióesztétikai irodalomértelmezés három alapfogalma köré szerveződnek. Az első rész elméleti írásokat tartalmaz,

melyek az ezredvég irodalomértésének diszkurzusába engednek bepillantani; a második rész tanulmányai művek (és életművek) értelmezéseinek keresztül mutatják be az irodalomtudomány kompetenciáját; a harmadik rész munkái az irodalomról való beszéd alkalmazási területeit térképezik fel és kortárs elméleti művekkel folytatnak dialógust (kritikailag elemezve azokat). Meg kell itt jegyeznünk, hogy a kötet tanulmányai a „jóakarát hermeneutikája” felől érvelnek, igenelve Gadamernek a *Text und Interpretation*-ban elhangzott megállapítását, mely szerint „a jóakarát mindig fennáll, amikor a megértést tűzzük ki célul”. Éppen ezért tapasztaljuk, hogy Kulcsár Szabó Ernő álláspontja nem egy instanciává tett elméleti irányzat keretein belül valósul meg, hanem olyan integratív szemléletet tükröz, amelynek esélyei (és eredményei) nehezen kérdőjelezhetők meg, hiszen a Jaussi recepcióesztétika, a Derrida-féle dekonstrukció, vagy akár a Foucault-i diszkurzuselmélet (hogy csak a legfontosabbakat említsük) egyaránt a kompetenciájába tartozik. A kötet igen jól bizonyítja, hogy például a „gyanú hermeneutikájának” elutasítása lehet(ne) egy irodalomtudományi konszenzus alapja, mely nagyban megkönnyítené (és segítené) az elméleti kontextusban zajló kommunikációt, információcsere-t. Talán nem elhamarkodott az a következtetés, hogy *Az új kritika dilemmái* az utóbbi évek egyik legfontosabb (és legrangosabb) tanulmánykötete, előfeltevéseiről is, hiszen „a múlttal kezdeményezett párbeszéd... egyszerre áll a jelenben lehetséges hatástörténeti helyzetek és a tradíció nem automatikus felnyíló horizontjának uralma alatt”. (Balassi Kiadó, 1994.)

H. NAGY PÉTER

TOM STOPPARD: ROSENCRANTZ ÉS GULDENSTERN HALOTT

Tom Stoppard mára klasszikussá vált drámáját — feltéve, ha posztmodern klasszikusokról beszélhetünk egyáltalán — Magyarországon leginkább a mozivásznonról ismerhette meg a közönség. Talán erre (is) visszavezethető az a tény, hogy bár Budapesten két helyen is láthatunk *Hamletet*, de ezek egyike sem veszi a fáradságot a mű (posztmodern) újraértelmezésére. Ehhez mérten meglehetősen felejthető előadások születtek. A Várban látható produkció — Sík Ferenc újabb rende-

látható produkció — Sík Ferenc újabb rendezése — azt a koncepciót viszi tovább, amit (Polanski filmjét etikai normákat sértő szintig utánzó) *Macbeth*-tel kezdett, s amelyre a nagyszabású unalom a legjellemzőbb. Zsámbéki Gábor rendezése ezzel ellentétben kitűnő színpadképet, ám a hatvanas évek pesszimizmusát idéző interpretációt tár elénk. Sok szempontból Máté ezen előadás ironikus karikatúráját adja. Ugyanakkor túllép annak szűk horizontján, meghagyva a Stoppard-mű szerzteágzó interpretációs lehetőségeit, és mintegy kiemelve Shakespeare drámáját a hazai egysíkú értelmezés/játékmódok köréből. Stoppard drámája egy másik kanonikus mű, a *Godot-ra várva* parafrázisa is. A Művész Színház Darvas rendezte (és átírta) produkciója a fent említetteknel is sikertelenebb kísérlet az európai drámahagyomány 20. század végi újraértelmezésére. Máté Gábor, talán Halász Péter kitűnő rendezéseitől inspirálva a fenti feladatot váratlanul magas színvonalon oldotta meg. Az előadás legjobbjai: Tóth József — mára talán nem is váratlanul — Bán János (címszereplők) és Végvári Tamás (Színeszkirály). Igazi meglepetés a Katona József Színház gazdasági igazgatójának (!), Téri Tibornak megvesztegetően fegyelmezett és élvezetes játéka (Claudius). Ahogy Stoppard drámája Shakespeare és Beckett műveinek mai (megértéséhez visz közelebb, úgy Máté Gábor rendezése ezek jobb előadásait, illetve a magyar színház elméleti megújulását készítheti elő.

PALKÓ GÁBOR

KRÓNKA-TÖREDÉK. NAGY LÁSZLÓ NAPLÓJA

Naplót bárki írhat, s minden elfogadható íráskészséggel készült ilyesféle munkának lehet haszna, ha más nem: művelődéstörténeti érdekessége. Jeles személyek naplójegyzeteinek ennél sokkal több a rangja is, a fontossága is. A híres emberek életét mindenki, még a másik híres ember is szeret bepillantani, s még inkább az átlagos: olyan lehet ez, mint egy sok-sok részes rádió- vagy tévéjáték, illetve az „életből”. A művész, ha naplót ír, olykor eleve a megjelenésre gondol. Úgy formálja tehát a szöveget, hogy az életművének a része. Más esetekben inkább csak a műhelymunka terméke a napló: tényleg személyes jellegű, az emlékezést és az emlékidézést se-

gítő. Ilyen napló Nagy László is, amelyet, sajnos, csak élete utolsó három esztendejében vezetett, 1975. február 14-től 1978. január 29-ig. Tömör, 15-20 soros feljegyzések ezek, nemegyszer távirati stílusban, s rendszerint az éjjeli órákban készültek az éppen elmúlt nap rögzítéseként. Eredetileg álmait kívánta rögzíteni a költő, s bár megtörténik ez is, a legkölteibb vonulatát adva a följegyzéseknek, sokkal több szó esik az alkotó munkáról, a családi, az irodalmi életről, a nagypolitika bonyodalmairól. Rendkívül visszafogottan mindig, inkább csak a tények közlésére szorítkozva, s beléjük rejtv az olykori határozott kommentárt is.

Egy ilyenfajta napló alighanem csalódást fog okozni sok olvasójának. Sem az intimebb közlésekre vágyók, sem az irodalmi alkotást várók nem találnak rá arra, amit keresnek. Ez a napló se több, se kevesebb, mint ami leginkább célja lehetett: segédeszköze volt a költő életének és munkásságának, s így segédeszköze most már mindazoknak, akik ezzel az életművel foglalkoznak. Semmi ellentét nincs a költői művek és a napló között: egy kínok és gondok szaggatta ember tekint reánk. Olykor azért a költészet is jelen van. Ötvenedik születésnapjára virradóan ezt álmodja például a költő: „Ólomfa nőtt bennem, hasmban a gyökere, mellemben (középen) s nyakamban a törzse, fejemben a koronája. Olyan nehéz fájdalomfa, moccanni alig bírtam. Még a tenyerem közepe is fájt. Mire szóltak a madarak, elmúlt.” E fájdalomfa gyökeredzik és ágadzik e krónika-töredékben. (*Helikon Kiadó*, 1994.)

VASY GÉZA

SZÍNHÁZ, NYÁR

Júniusban befejeződött az évad, megtartották az Országos Színházi Találkozót, kiosztották a színházi szezon díjait. Hogy a nyár előadásait még az előző évadhoz soroljuk, vagy a következő kezdetének tekintjük, az abból a szempontból fontos, hogy a nyári produkciók végeláthatatlan sorában miféle tendenciákat kutatunk: az elmúlt esztendő alapján kívánunk-e valamifajta összegzést adni, vagy az újdonságokat, a bontakozó képet keressük.

Ötletszerűen szemlélve a nyári színházat — más megoldás híján kénytelenek vagyunk ezt tenni —, meglehetősen szélsőséges kép bontakozik ki. Nyáron új erőre kap az úgy-

nevezett „látványos színház”. (A kifejezést nem csupán a látványra, hanem a „látványos”, ám belül üres tartalmakra is használjuk, mégpedig a szó meglehetősen pejoratív értelmében.) A Madách Színház csaknem végigjártszotta a nyarat a Kamarában. *Miért nem marad reggelire?* címmel adtak egy modern amerikai beszélgetősdit, ugyanazzal a negédes humorral, bájos élet szemlélettel — ha egyáltalán volt benne az utóbbi —, mint amilyen magában a szövegben rejlik. Még riasztóbbra sikerült a nyár szuperprodukciója, a Szegeden bemutatott *Miss Saigon*. A *Pillangókisasszony sztoriját* a vietnami háború kulisszái közé kényszerítő történet — mi jöhet még?! — alapvető célját, a látványosságot sem volt képes színházi attrakció formájában elérni a magyar színpadon. A többről ne beszéljünk. Mindenesetre szomorú, hogy a produkciót, amely őstől az Operettbe is bekerül, a kezdetben egészen másfajta esztétikai követelményeket maga elé állító Rocksínház neve félmjelzi. A *Miss Saigon* ízléstelen, *A sevillei borbély*, Beaumarchais komédiája a Kőszegi Várszínházban legalább izlésesre sikeredett. Ironikus jelmezei karaktert teremtettek ott is, ahol a színészek ez nem mindig sikerült — és nem erőltette túl a nevetetést.

A hivatalosság korlátai közül kiszabadulva — s ezt talán jövőbeni tendenciaként is lehetne említeni — mintha föllélegezne a színház. A PÁB Színház alkalmi truppja kissé szokatlan helyszínen, pubokban, kocsmákban adja elő Hrabal *Táncórák idősebbeknek és haladóknak* című művéből készült összeállítását. Ha az irodalomhoz, illetve Hrabalhoz kell és lehet még hozzátenni, akkor ez a stagione társulatocska megteszi. A cseh irodalomból és filmből jól ismert hétköznapi tragikomikus életérzést sikerül nemcsak hogy megidézni, de olykor szellemesen komiszkodó idézőjelbe tenni. Minden egybevetve azért színháznak, nyárnak egyaránt jót teszünk, ha nyári színházat előzőkenyen még a múlt szezonhoz számítjuk.

KÁLLAI KATALIN

ÉKES ÉNEKEK

Szabó István lantművész, a Vagantes trió művészeti vezetője már hosszabb ideje elmélyült zene- és irodalomtörténeti kutatásokat folytat, s ennek során számos elveszettnek hitt, vagy korábban egyáltalán nem ismert 16-17.

századi dallam került napvilágra. A kutatások eredménye a gyakorlatban is folyamatosan lemérhető, hiszen a Vagantes repertoárjának gerincét éppen a kései középkor és a korabarokk magyar és közép-kelet-európai énekköltészete alkotja: koncertjeiken és lemezfelvételeiken is többnyire Tinódi, Balassi, Rimay és kortársaik verseit szólaltatják meg, korabeli dallamokkal, historikus előadásban, korhű hangszerek bevonásával. A trió (Kálmán Péter — viola de gamba, lant, török kézidob, tábori dob, ének; Szabó István — ének, lant, koboz, hosszúnyakú lant; Tóth István — furulya, fuvola, zergekürt, ének) Balassi Bálint halálának 400. évfordulójára megjelentetett új CD-jén — *Ékes énekek* címmel — a költő „isteni dicséreteiből”, „vitéségről való” és szerelmes énekeiből válogatott.

Balassi a kor szokásainak megfelelően nótajelzésekkel látta el költeményeit, amelyek nagyrészt a 16. század kedvelt magyar versformáit követik, esetenként azonban lengyel, olasz, német, román vagy török dallamokra is utalhatnak. Szabó István e nótajelzések alapján kutatta fel az eredeti dallamokat, amelyeket a Vagantes trió sodró lendülettel, hallható kedvvel és lelkesedéssel, de mindvégig mértéktartóan és stílusosan szólaltat meg. Különösen szép az a három érzelmes és lírai himnusz, amely a Balassira oly jellemző, sajátos, világias formában a Szentháromságot dicsőíti: az Atyaistenhez „a bajok eltávoztatásáért”, a Fiúistenhez „a vitézi dicsőség elnyeréséért”, a Szentlélekhez pedig „a boldog házasságért” fohászodik. Említést érdemel, hogy a „vitéségről való” énekek között Balassi talán legismertebb versei (*Egy katonának, Borivónak való*) is megtalálhatók.

A felvételen a 16. századi magyar énekeket négy különleges, Balassi életéhez valamilyen formában kötődő hangszeres darab egészíti ki, amelyek a kor élesen eltérő stílusirányzatait, tradícióit elevenítik fel. Diomedes Cato, krakkói udvari lantos — aki Krakkóban feltehetően személyesen is találkozott Balassival — *Fegyvertánca (Barriera)* szenvedélyes muzsika; a Balassival egy évben, 1554-ben született Gazi Giray Han műve az egész Európában elterjedt török udvari zene hagyományát idézi fel; az Angelo Gardano 1611-ben kiadott gyűjteményében található sicilianák dallamai Balassi olaszos nótajelzéseivel rokoníthatók; az angol forrásból ismert *Egy magyar úr tánca* című darab pedig valószínűleg Bekes Gáspár-
ra utal, akinek Balassi is katonája volt.

A különleges repertoár és a nívós előadás mellett a felvétel szépségéhez az igényes zenei rendezői (Beck László) és hangmérnöki (Csintalan László) munka is hozzájárult. Szabó István szólóéneke diszkréten emelkedik ki a hangkép egészéből, és a korhű hangszerek különös, kissé nyers hangszíne is mindvégig kitűnően érvényesül. (*Hungaroton Classic*, 1994.)

RETKESS ATTILA

SZENTKUTHY MIKLÓS: BIANCA LANZA DI CASALANZA

Szentkuthy Miklós egy újabb posztumusz kötetét veheti kezébe az olvasó, mely Tompa Mária gondozásában jelent meg, aki az 1946–47-ben keletkezett kézirat fejezetekre tagolását, szerkesztését is elvégezte.

Rendkívül érdekes, kísérleti jellegű munkával ismerkedhetünk meg, s ezt már a műfaji megjelölés is jelzi: „naplóregény”. Napló, mely egy regény keletkezését kíséri nyomon, regény, mely az alkotás problémáit választja témájául. Sem a fikció, sem a realitás látszatát nem kívánja kelteni, megmarad a kettejük közötti érzékeny határon. Kissé hibrid, játékos, mindenféle szabályt felrúgó ez a mű, másrészt pedig igen erőteljesen ars-poetica-szerű. Megtaláljuk benne az íróra oly jellemző egyetemesség gondolatát, a világ sokszínűségét kifejezni vágyást. Egy műbe foglalni az ellentéteket, megalkotni az egyetemes világtörvényt — fogalmazza meg több helyütt az író.

A téma tehát az alkotás, s a hős író-festő küzdelme tárul elénk, hogy megtalálja a méltó tárgyat. Lehetséges-e ez? — teszi fel a kérdést Szentkuthy. Az igazán megörökítésre méltó tárgy Betta, illetve a hozzá fűződő szerelem a műben, de ennek megközelítése kérdéses. Hősünk mást sem tesz, mint játékosan kerülgeti ezt a megoldhatatlannak tűnő feladatot, miközben egyre-másra, újabb és újabb, ábrázolásra nem kevésbé méltó nőalakok jelennek meg, hogy végül a szerző nem kevés öniróniával összeveszítse őket. Betta, az igazi téma, az igazi szerelem ellenpólusa Bianca, aki azonban Múzsaként is felfogható, látogatási önkényessége, csalfasága, hidegsége predestinálhatja erre a szerepre. Végül az igazi tárgyat másodlagosan, egy másik műalkotás által (Webster: *Amalfi hercegnője*) közelíti meg, a Duchess alakjába rajzolva bele Bettát. A tárgy primer megragadhatósága így kérdéses marad.

A szöveg másik érdekessége az európai művészetet és gondolkodást behatároló ellentétpárok felrúgása. Hol az elit- és tömegművészet egyenrangúsítja Szentkuthy, hol a természet és művészet határai mosódnak el, hol szent és profán kerül egymás mellé a sokszínű montázsban, hol a mélység (Freud) és a felszín (Vogue). Talán Betta is azért emelkedik központi figurává, mert az ő jellemét is az ilyen végtelen ellentétek egymásmellettsége alkotja. Fontosak ilyen szempontból a Bettával folytatott szerelmi játékok is: az *Ezerégyéjszaka* így megelevenített jeleneteiben élet és művészet szembeállítására rombolódik le.

Tudomány és művészet, ember és természet misztikus egységének legszebb kifejeződése a könyv talán legemlékezetesebb része: az ásványok kapcsán megszülető eszmefuttatás, ahol az ásványok és az emberek tulajdonosságai rendelődnek egymás mellé, az *unio mystica* jegyében.

Szentkuthy Miklós életművének egy rendkívül értékes, tanulságos darabja került elő a szerzői hagyatékából. A mű egy lehetséges értelmezési szempontjaként s vezérgondolataként az Egység műben történő megvalósítását, illetve ennek problematikus voltát látom. (*Jelenkor*, 1994)

LIPTAI CSILLA

BUNDEV-TODOROV ILONA: IVAN MEŠTROVIC

Tengerközeli horvát hegyifaluban született, abban az esztendőben, amelyben nálunk Babits Mihály. A sziklás, karsztos táj belevesődött tudatába, tanulatlan pásztorfiú volt, amikor lelkéből feltört a formateremtő ösztön. Fából, kőből alakokat formázott. Egy helybeli kvietált katonatiszt figyelt föl rendkívüli tehetségére, ő nyúlt a hóna alá, az ő segítségével jutott el Splitbe és kezdett el tanulni. Évekkel később Zágrábba, majd Bécsbe került, jelen volt a szecesszió akkor virágzását élő mozgalmában. Megjárta Párizst, dolgozott Itáliában. Eleinte álmai beteljesedését látta az első világháború után megalakult egységes Jugoszláviában, a szerb-horvát ellentét azonban kezdettől fogva taszította és riasztotta. 1942-ben elhagyta hazáját, Rómában, Svájcban majd az Egyesült Államokban telepedett le. Egy amerikai kisvárosban halt meg 1962-ben. A délszláv szobrászat, de egyzersmind a modern európai szobrászat egyik

legnagyobb alakja volt. Jelentősége nem kisebb mint Rodiné vagy Henry Moore-é.

Bundev-Todorov Ilona szép monográfiája a nagyobb közönség számára is érthető, tiszta esszé-nyelven világos és pontos képet rajzol ennek a hatalmas szobrásznak a pályájáról. Végigkíséri azt az utat, amelyet bejárt, és amelyen eljutott a népi eredetű formáktól és a népköltési ihletű témáktól a bibliai tárgyú és mélyen megélt vallásos szellemű alkotásokon keresztül egy egyetemes szobrászati nyelv kialakításához. Az avantgárd formavilág kísérletező szelleme kevésbé érintette különféle pályaszakaszait, ahogy magyar költőtársát, a vele azonos esztendőben született Babitsot sem érintette meg igazán mélyen. A monográfia a legnagyobb formáló hatást a pályakezdekésekor irányadó szecessziónak tulajdonítja. Bundev-Todorov szerint ez volt a kiindulás, és a meghatározó stílusélmény Meštrovic számára, s ez nyomta rá bélyegét a pálya későbbi korszakaira is. Mindenképpen elgondolkoztató tudományos vélemény ez, még ha a szobrok mai szemlélője legalább ekkora szerepet vél felfedezni abban a művészetnyelvi fejleményben, amelyet az irodalomtörténet klasszicizálásnak szokott nevezni. (*Gondolat Kiadó*)

KENYERES ZOLTÁN

GERGELY ÁGNES: KÖZÉP-EURÓPA ÍGÉRET VOLT

Félelmetesen remekül megírt oknyomozó beszélgetések sora követi egymást naplőbetétekkel megszakítva — ezek az idő másik dimenzióját vetítik az olvasó elé — követik egymást Gergely Ágnes letehetetlen könyvében, amely mindvégig korunk egyik legfájdalmasabb kérdésére keresi az őszinte választ: milyen álláspontokat foglaljon el az ember, ha erőszakot tapasztal, s úgy érzi, szemé-

lyes szabadsága, de népéé is veszélyben van. A különféle lehetőségeket először egy skandináv útja során megismert volt politikusok és értelmiségiek fogalmazták meg. A második világháború idején a németek lerohanták Dániát, Norvégiát, Svédországot azonban nem. Az író szembesíti a különféle magatartásformákat. Voltak megalkuvók, akik a nép érdekeire hivatkozva engedtek a túlerőnek. Mások a reménytelen ellenállást választották, de ellenálltak, mert a szabadságukat mindenél értékesebbnek vélték. Akadtak végül, akiknek egyetlen céljuk volt: kívül maradni mindenben, megőrizni az ország semlegességét, amely az akkori körülmények között érthető törekvésük volt, az olvasóban mégis gyanakvás kél: hátha kibékíthetetlen ilyenkor a feszültség az óvatos megfontoltság és az emberiség között. Ráadásul Gergely Ágnes nem ítélik, az olvasóra bízva, hogy a tényekkel és válaszokkal szembesülve eltűnjék, mit nevezünk bölcsességnek, mit óvatosságnak, s mit gyávaságnak. Újra meg újra kiderül, mekkora a szakadék a politika és az ember szándékai között, s hogy az előbbi érdekei nem feltétlenül esnek egybe az utóbbival. Meg kell mondanom, rég olvastam ilyen lebilincselő könyvet a történelemről, amely mint tudjuk, olykor ismétli magát, nem árt hát a múltból és a félmúltból tapasztaltakat gyűjteni. Erre figyelmeztet Gergely Ágnes idehaza készített riportja is. Ezek alanyai ugyanis az események megpróbáltjai, tragikus vagy drámai szereplői. Aki meg akarja ismerni az erőszak igazi természetét, tisztába jöhet vele a Haraszti Irénnel folytatott beszélgetésből, a Páger Antallal készített riportot pedig akár tanítani lehetne az újságíró iskolákban, hiszen meg lehet tanulni belőle, hogyan kerül közös hullámhoszra kérdező és kérdezett anélkül, hogy udvarias táncot lejtene egymás tiszteletére. (*Balassi Kiadó*)

RÓNAY LÁSZLÓ

SOMMAIRE

- János Zlinszky: Éducation religieuse, écoles catholiques
 Gellért Békés: Unité chrétienne et le nouveau Directoire oecuménique
 János Pásztor: Le nouveau Directoire oecuménique du point de vue protestant
 László Orosz: Uniatisme ou oecumenisme?
 István Pirigyi: La situation des gréco-catholiques hongrois
 Miklós Mészöly: Les dilemmes de „l'autocritique nationale”
 et de „nos valeurs chrétiennes”
 ■ Poèmes de R. M. Rilke et de Tibor Beke
 ■ Récit de Győző Határ

INHALT

- János Zlinszky: Religiöse Erziehung, katholische Schulen
 Gellért Békés: Christliche Einheit und das neue ökumenische Direktorium
 János Pásztor: Das neue ökumenische Direktorium unter kalvinistischem Aspekt
 László Orosz: Unionismus oder Ökumenismus?
 István Pirigyi: Die Lage der ungarischen Griechisch-Katholiken
 Miklós Mészöly: Dilemmata der „nationalen Selbstkritik”
 und „unserer christlichen Werte”
 ■ Gedichte von R. M. Rilke und Tibor Beke
 ■ Erzählung von Győző Határ

CONTENTS

- János Zlinszky: Religious education, Catholic schools
 Gellért Békés: Christian unity and the new ecumenical Directory
 János Pásztor: The new ecumenical Directory from the Calvinist Point of view
 László Orosz: Unionism or ecumenism?
 István Pirigyi: The Situation of the Greec-Catholic in Hungary
 Miklós Mészöly: The dilemma of „National self-criticism”
 and „Our Christian values”
 ■ The poems by R. M. Rilke and Tibor Beke
 ■ Short story by Győző Határ

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ; Szerkesztőbizottság: BÉKÉS GELLÉRT, HORÁNYI ÖZSÉB, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN, KISS SZEMÁN RÓBERT, PARANCS JÁNOS, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ
 A szerkesztőség munkatársai: CZ. BALASSA MÁRIA, JUTH LENKE

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042—6024; Nyomás: VESZPRÉMI NYOMDA RT. Felelős vezető: Fekete István igazgató

Lapunk kiadását a Művelődési és Közoktatási Minisztérium és a Soros Alapítvány támogatja.

Szerkesztőség: Budapest, V., Kossuth Lajos u. 1. III. lh. II. em. telefon: 117-7246; 117-3933; telefax: 117-3471. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos u. 1. I. lh. I. em. Tel.: 117-3661. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 111. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Terjeszti a Magyar Posta, a HÍRKER Rt., az NH Rt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekkszámlasszáma: OTP. VII. ker. 218-98316512-037343-8. Előfizetési díj: 1 évre 540,— Ft, fél évre 270,— Ft, negyed évre 135,— Ft egyes szám ára 48,— Ft. — Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat. H-1300 Budapest, Pf. 149. Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.) vagy a Magyar Hitelbanknál (H-1133 Budapest) vezetett 202-10995 sz. számláján. Ára: 35,— US dollár, vagy ennek megfelelő más pénznem. SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10—14 ÓRA KÖZÖTT. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 48 Ft

VIGILIA

SZEMLE

JÁKI SZANISZLÓ	Kozmogenezis-e a Genézis 17
ÁGH ISTVÁN	Évfordulók
■	Barokk oboaversenyek Velencéből
POSZLER GYÖRGY	Vonzások és taszítások
■	A magyarság kézikönyve
KULCSÁR SZABÓ ERNŐ	Az új kritika dilemmái
TOM STOPPARD	Rosencrantz és Guildenstern halott (a Katona József Színházban)
■	Nagy László Naplója
■	Nyári színházi előadások
■	Ékes énekek (A Vagantes trió Balassi-CD-je)
SZENTKUTHY MIKLÓS	Bianca Lanza di Casalanza
BUNDEV-TODOROV ILONA	Ivan Meštrović
GERGELY ÁGNES	Közép-Európa ígéret volt
A SZEMLÉKET ÍRTÁK	H. Nagy Péter, Kállai Katalin, Kenyeres Zoltán, Liptai Csilla, Palkó Gábor, Retkes Attila, Rónai Zoltán, Rónay László és Vasy Géza

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Nyíri Tamás és Halász Piusz emlékezete
- A II. Vatikáni zsinat évfordulójára
- Örsy László az egyház küldetéséről
- Az anglikán-katolikus párbeszéd
- A családról a Családévben